T.C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

EHL-İ BEYT KAVRAMININ TEOLOJİK ANALİZİ

Yaşar ÖZDEMİR

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2014

EHL-İ BEYT KAVRAMININ TEOLOJİK ANALİZİ

Yaşar ÖZDEMİR

Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Çorum 2014

KABUL VE ONAY

Yaşar ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik Analizi" başlıklı bu çalışma, 04./.02./2014..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Metin ÖZDEMİR

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı) (Danışman)

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Doç. Dr. Halil DEMİR

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

İmza

(Unvan, Adı ve Soyadı)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(.19../.02./2014.)

Yaşar ÖZDEMİR

.....

ÖZET

ÖZDEMİR, Yaşar. Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2014.

Kelime anlamı itibariyle Ehl-i Beyt kavramı ehl (aile) ve beyt (ev) kelimelerinden oluşmaktadır. Ehl-i Beyt kavramının özel anlamda Hz. Peygamber'in ailesini kasteder manada kullanıldığı açıktır. Fakat birçok Kuran ayetinde ve Hz. Peygamber'in hadislerinde Allah katında üstünlüğün ırk veya soy ile olmayıp, sadece takva ile olduğu belirtilmektedir.

Hz. Peygamber'in nesebe dayalı bir miras bıraktığını iddia etmek Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in Sünnetine aykırıdır. Aynı zamanda İslam kardeşliği ve eşitliğe de aykırıdır.

Şia Mezhebi, Ahzab Suresi 33. Ayet gibi bazı Kur'an ayetlerinden ve Âl-i Aba Hadisi gibi bazı hadislerden bir siyasi görüş, politik bir miras çıkarmaktadır. Hz. Peygamber'in, ölümünün ardından, ailesinin veya torunlarının İslam devletinin başına geçeceğini ima ettiği veya bunu açıkça belirttiği ve bu durumun kıyamete kadar böyle sürüp gideceği görüşü, Şia tarafından ortaya atılan siyasi bir görüştür.

Şia'nın bu siyasi görüşü yalnızca bir politik görüş olmaktan çıkarak günden güne bir inanç meselesi halini almıştır. Fakat açıkça görülmektedir ki bu görüş dini değil siyasi bir görüştür.

Hz. Peygamber'in siyasi ve dini mirasını kullanarak dini ve politik güç elde etme çabası yalnızca Şia tarafından değil, Ümeyye ve Abbasiler gibi daha birçokları tarafından hatta günümüzde dahi hala, kullanılmıştır ve kullanılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmamızda Ehl-i Beyt kavramının, dini gibi görünürken, nasıl olup da siyasi bir husus haline geldiğini açıklamaya çalışacağız.

Ve çalışmamızın sonunda Ehl-i Beyt kavramının nesebe dayalı, ırkı esas alan bir kavram olmayıp aksine hiçbir ırkçı söylem ihtiva etmeyip tüm Müslümanları içine alan, iman ve takva esasına dayalı "Kâbe'ye Yönelenler" "Tüm Müttaki Müminler" "Kâbe Ehl-i" gibi anlamlara geldiğini ortaya koymaya çalışacağız. Peygamberimizin vefatından beri, özelliklede Müslümanların birlikteliğe daha çok muhtaç olduğu şu zamanda, bu tanımlamaya her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulduğu ortadadır.

Anahtar Sözcükler: Ehl-i Beyt, Kâbe, Peygamber, Şia Mezhebi, Siyaset

ABSTRACT

ÖZDEMİR, Yaşar. Theolojical Analysis Of The Concept Of The Ahl al-Bayt, Master Thesis, Çorum, 2014.

As the literal meaning of the concept of the Ahl al-Bayt is composed of words ahl (family) and bayt (house). It is obvious the concept of ahl al-bayt, specifically, used in the meaning of Hz. Muhammad's family. But in many verses of the Qoran and in many of his hadiths, supremacy is not stated by race or descent but with taqwa only.

To claim that he had left a legacy of racial is contrary to the Sunnah of Hz. Muhammad and Qoran. At the same time it is contrary to the Islamic brotherhood and equality idea too.

A political governance is made by Shia sect from some Qoran verses and Prophet's hadiths. For example: “Chapter Ahzab, Verse 33”. Hadits: “Al-i Aba”, “Hamse-i Al-i Aba” etc... to claim that Hz. Muhammed pointed or clearly declared that his family or his Grandchilds must be chosen as the president of New Islamic Country after his death and this will continue like that untill the end of the world, is a political view that provided by Shia Sect.

This political view of Shia Sect turned into a belief by day by after Prophet passed away. This opinion is political as it is seen not a religious one.

Political and religious heritage of the Prophet wasn't tried used by Shia Sect only but also so many others tried to gain politic and religious power by adopting Prophet's heritage. Like The Umayyads and Abbasi.

In this study we will try to explain that, how the concept of Ahl al-Bayt turned into a political topic even it looks like religious.

And at the end of our study we will try to proof that, Ahl al Bayt is not a racist family brotherhood but it is an Islamic Brotherhood that not has any racism. “Ahl” contains all of the Muslim belivers and the Bayt is the Holy Kaaba. Logically proofing that is really needed since the Prophet passed away and specially nowadays that Muslims don't have togetherness.

Key Words: Ahl al-Bayt, Kaaba, Prophet, Shia Sect, Politic,

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ……...V
GİRİŞ ……...1
I. BÖLÜM: EHL-İ BEYT KAVRAMININ TARİHSEL VE TEOLOJİK ÇERÇEVESİ
1. İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA EHL-İ BEYT.....3
2. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EHL-İ BEYT.....…….....6
2.1. Kur'ân'da Ehl-i Beyt…….....7
2.1.1 Mekki Ayetlerde Ehl-i Beyt ……....10
2.1.2 Medeni Ayetlerde Ehl-i Beyt….....……....12
2.2 Hadislerde Ehl-i Beyt……....19
3. EHL-İ BEYT KÜLTÜNÜN OLUŞMASINDA İSLAM ÖNCESİ ASABİYETİN ETKİSİ.....24
4. İSLAM KÜLTÜRÜNDE EHL-İ BEYT…….....….26
4.1. Şia Toplumunda Ehl-i Beyt Anlayışı.…….....27
4.2. Sünnî Toplumda Ehli Beyt Anlayışı.…….....31

II. BÖLÜM: İSLAM EKOLLERİNDE EHL-İ BEYT
1. KÜLTÜR VE MİTOLOJİDE KUTSAL AİLE KAVRAMI…….....……..38
2. KURTARICI LİDERLİK İNANCI.....……..43
2.1. Mehdi İnancı…….....45
2.2. Mesih İnancı…….51
3. İSLAM TOPLUMLARINDA EHL-İ BEYT KÜLTÜNÜN İŞLEVLERİ.....…….....54
3.1. Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik İşlevi……..55
3.2. Ehl-i Beyt Kavramının Politik İşlevi…….....61
3.2.1. İslam'ın Klasik Çağında Ehl-i Beyt..……...62
3.2.2. İslam'ın Klasik Çağı Sonrasında Ehl-i Beyt..…….....67
4. YENİ BİR ANLAYIŞIN TEMELLERİ.....…….....73
SONUÇ…….…..80
KAYNAKÇA……..84

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
S.	Sayfa
Ss.	Sayfa sayısı
Say.	Sayı
Çev.	Çeviren
DİA.	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	Hicri
M.	Miladi
İA	İslam Ansiklopedisi
JSAI.	Jerusalem Studies in Arabic and Islam
SÜİFD	Selçuk Üni. İlahiyat Fak. Dergisi
Nşr.	Neşreden
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	Tahkik
Age	Adı geçen eser
Agm	Adı geçen makale
DÜİFD	Dicle Üni. İlahiyat Fak. Dergisi
Ty.	Tarihsiz
Yrz.	Baskı yeri yok
AÜİFD	Ankara Üni. İlahiyat Fak. Dergisi
Vd.	Ve devamı
MÜİF	Marmara Üni. İlahiyat Fakültesi

ÖNSÖZ

Ehl-i Beyt kavramı İslam düşüncesinde derin etkilere sahiptir. Tarihte olduğu gibi günümüzde de Ehl-i Beyt kavramı, Müslümanların din anlayışına, gündelik hayat ve geniş çerçevede toplumsal ve politik davranışları üzerinde etkili olmaya devam etmektedir. Değişik ekoller açısından Ehl-i Beyt kavramının taşıdığı anlam ve önem farklılıklar gösterse de, genel olarak İslam kültürü göz önünde bulundurulduğunda Ehl-i Beyt kavramının ortak payda olduğu görülmektedir. Ancak bu ortak payda Müslümanlar açısından kritik bir anlam taşımaktadır.

Kısacası Ehl-i Beyt kavramı ve bu kavram üzerine bina edilen inanç, gelenek ve fikirler Müslümanları birleştirebileceği gibi tam tersi bir etki yaparak yeni çatışmaların nedeni haline de gelebilir.

Ehl-i Beyt kavramı İslam düşünce geleneği ve ekoller için de büyük önem taşımaktadır. Güncelliğinden bir şey kaybetmeyen bu kavramın dini ve teolojik açıdan ele alınması, bu konudaki yanlış anlamaları ve istismarları da önlemede etkili olacaktır. Tezimize bu konuyu seçerken dogmatik ve ön yargılı yaklaşımların dışında, bilimsel ve soğukkanlı bir düzlemde konuyu ele almanın önemli olduğunu fark ettik.

Ehl-i Beyt kavramı üzerinden oluşan düşmanlık ve ayrışmaları gidermenin yegâne yolu, bu konuda akla ve dine uygun sağlıklı bir görüş geliştirmekten geçmektedir.

Çalışmamızda bilimsel yöntemler kullanarak Ehl-i Beyt kavramının tarihi, teolojik ve kültürel kökenleri ele alınacak, bu anlayışın gelişmesinde ve kurumsallaşmasında etkili olan unsurlar tespit edilecek, Kur'an öğretisi ışığında konuya dair eleştirel bir değerlendirme yapılacaktır.

Konu ile ilgili olarak daha önce yapılan çalışmalara da ulaşılmış ve bunlar analiz edilmiş, bu çalışmalarda zikredilen görüşler yer yer dile getirilmiştir ve çalışmamıza zenginlik katmak adına bu görüş ve düşüncelerden istifade edilmiştir.

Ayrıca, bu çalışmada desteğini benden esirmeyen ve her daim sabırla yol gösterip, cesaretlendiren Kıymetli Hocam Prof. Dr. Mehmet Evkuran'a, tezin yazılmasında kıymetli vakitlerini ve emeklerini benim için ayıran kardeşim Hasan'a, tezin vücuda getirilmesinde emeği geçen herkese, tüm dua ve anlayışlarıyla hep yanımda olan sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Çalışmamızın çerçevesini iki bölüm halinde belirledik. İlk bölümde Ehl-i Beyt kavramının tarihsel ve teolojik çerçevesi bağlamında İslam öncesi Arap toplumunda Ehl-i Beyt kavramının kullanımı ile ilgili bilgiler verdik. Zira bu kavram yalnızca Hz. Peygamber döneminde değil daha öncesinde de kullanılan bir kavramdır. Konunun daha iyi anlaşılması için meseleyi incelemeye ve irdelemeye bu kavramın ortaya konulup kullanıldığı ilk zamanlardan başlamanın doğru olacağını düşündük. Ardından, İslam öncesi kullanımın İslami döneme, Hz. Peygamber dönemine nasıl yansıdığını belirtmeye çalıştık. Burada benzer ve farklı yönlere vurgu yapmaya özen gösterdik.

Arap kültüründe Hz. Peygamber dönemi ve öncesinde Ehl-i Beyt kavramını ele alırken bu kavramın Kur'an'da nasıl kullanıldığı konusu da göz ardı edilemezdi. Kur'an-ı Kerim'de, Mekki ve Medeni ayetlerde kavramın kullanıldığı manaları da ortaya koyduk.

Hz. Peygamber'in hadislerinde kavramın kullanımını özellikle bu kavramın içeriğinin ve kapsamının doldurulmasında çokça kullanılan hadisler başta olmak üzere ele aldık. Konu ile ilgili daha az önem arz ettiğini düşündüğümüz hadisleri ise muhtevayı çok fazla şişirmemek adına sadece zikretmekle yetinip, irdeleme yoluna gitmeyerek, konunun daha fazla içerisine girmek isteyenlere dipnotlarda gerekli kaynakları serdettik.

Ehl-i Beyt kültünün oluşmasında İslam öncesi asabiyet duygusunun etkisini bir başlık altında zikrettikten sonra İslam sonrası ve özellikle Hz. Peygamber sonrası Şii ve Sünni toplumlarda Ehl-i Beyt algısı ve tanımlamasının neler olduğunu yine Şii ve Sünni âlimlerin kendi eserlerindeki görüşlerinden hareketle ortaya koymaya çalıştık.

İkinci bölümde ise İslam kültüründeki bu ailenin kutsanması ve dini bir hüviyete büründürülmesi hususunun başka kültürlerdeki ve inançlardaki yerine vurgu yaparak, kutsal kurtarıcı liderlik inancının yansımalarını ve toplumlar üzerindeki etkilerini konu edindik. Kurtarıcı liderliğin bizdeki ve diğer ilahi dinlerdeki karşılığı olan "Mehdi" ve "Mesih" kavramları, anlamları, kullanımları, toplumdaki yansımaları, Ehl-i Beyt ile irtibatı ve bu kavramların irtibatlandırıldığı ayet ve hadisleri inceledik.

Akabinde, Ehl-i Beyt kavramının teolojik ve politik işlevini açıkladıktan sonra İslam'ın klasik çağı ve sonrasında bu kavramın ne gibi işlevler gördüğünü belirtmeye çalıştık. Tüm bu çalışma boyunca ortaya koymaya çalıştığımız Ehl-i Beyt kavramının

anlamı, kullanımı, istismarı gibi hususlardan sonra en son başlık altında tüm bu yanlı ve maksatlı olduğunu düşündüğümüz Şii eksenli görüşlerin, bakış açılarının bir tarafa bırakılması gerektiğini belirterek yeni bir bakış açısı ortaya koymaya çalıştık.

Politik bir hüviyete büründürülerek siyasi çıkar ve üstünlük elde etme çabalarının tüm bir İslam tarihi boyunca fayda sağlamadığını, günümüzde de sağlamadığını ve bu bakış açısıyla devam edilmesi halinde kıyamete kadar da sağlamayacağını belirttik. Müslümanları birleştiren, İslam'ın takva esasına dayalı ve "müminler ancak kardeştirler" düstüruna uygun, açıkçası, İslam'ın ruhuna uygun, bir bakış açısı olarak Ehl-i Beyt kavramının bir aile veya fertlerini içine alan dini elitler grubunu ifade etmekten (ki kanaatimizce bu görüş Hz. Peygamber'in öğretisine de tamamen terstir) çok, Kâbe'ye yönelen tüm müttaki müminler anlamına geldiğini, Ehl-i Beyt'in "Ehl-i Kâbe" olduğunu belirttik.

Çalışmamızda ele aldığımız konularda ilgili grupların ve bu gruplardaki ilgili kişilerin, kendi eserlerinden hareketle, görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca kişilerin görüşlerinde ne derece isabet edip etmediklerine dair görüşlerimizi de yer yer belirtmeye çalıştık.

Konunun çok fazla dağılmasına neden olmamak adına ilgili mevzuların geçtiği eser adı ve yazar adlarını dipnotlarda ve kaynakçada belirterek konu ile ilgili daha fazla malumat almak isteyenlere yol göstermeye çalıştık.

Kaynakça kısmında, çalışmamız sırasında istifade ettiğimiz eserleri kitap ve makaleler olarak iki bölüm halinde sunarak daha tertipli ve kullanışlı bir kaynakça bölümü oluşturduk.

Gerek konunun ele alınması gerekse katıldığımız ve katılmadığımız konularda müelliflere itiraz ettiğimiz noktalarda eser adlarını belirterek okuyucuya karşılaştırmalı bir okuma imkânı sunmaya çalıştık. Özellikle kendi görüşümüzle ilgili aralarda yer yer fikirler versek de, konuyla ilgili tüm malumatı okuyucunun gözleri önüne serdikten sonra en son bölümde kendi önerimizi ve görüşlerimizi ortaya koymayı daha doğru bulduk.

Çalışmamızın, Ehl-i Beyt kavramına ayrıştırıcı değil aksine Müslümanların en çok ihtiyaç duyduğu, birleştirici bir bakış açısı getirmesini öngörüyoruz.

I. BÖLÜM:

EHL-İ BEYT KAVRAMININ TARİHSEL VE TEOLOJİK ÇERÇEVESİ

Ehl-i Beyt kavramı yalnızca İslami dönemle birlikte kullanılmaya başlamadığından ve kavramın anlamının daha iyi anlaşılması açısından İslam öncesi Arap toplumunda Ehl-i Beyt kavramının nasıl ve hangi anlamlarda kullanıldığını ortaya koymak daha uygun olacaktır.

1. İSLAM ÖNCESİ ARAP TOPLUMUNDA EHL-İ BEYT

Ehl-i Beyt kavramı kullanımı itibariyle hem İslam öncesinde hem de İslami dönem ve sonrasında çokça kullanılmasına rağmen içerik itibariyle dönemden döneme farklılıklar görülmektedir. Bunun sebebi aynı kavramın herkesçe kendi ideolojilerine uygun biçimde algılanması ve Ehl-i Beyt olarak tanımlanmanın siyasi ve toplumsal ayrıcalığının kullanılmak istenmesi olarak belirtilmektedir.[1]

Beyt kelimesi sözlük anlamı olarak şeref, saray, dinlenme, konaklama yeri, barınak, sığınak gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu ‘’buyutat’’ veya ‘’buyut’’dur. "beytu’r-racul" ve "beytu’l-kavm", "ehlu’l-buyutat", "ehlu’l-beyt" ifadeleri kişinin ailesi, çoluk çocuğu, kabilenin şeref ve nesebini kendinde toplayan yetkili nüfuzlu kişi veya ailelere denilmektedir.[2]

İslam öncesi Arap kültüründe her kabile kendisini savaş teknikleri, sayı, kahramanlık, misafirperverlik gibi değişik hususlarda hep daha üstün olarak görüyorlardı.[3] "Ehlu-l Beyt, Buyutat" kavramı İslam öncesi Arap kültüründe Kâbe hizmetlerini gören kabileler içinde kullanılıyordu.

Siyasi, askeri ve dini bakımdan nüfuzlu kabul edilen bu kabileler gördükleri bu hizmetlerden dolayı toplum nezdinde de büyük itibar görüyorlardı. Bunlara ‘’beytu-l

---

[1] Sönmez Kutlu, ‘’Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçinde Semerelendirlirmesi’’, *İslamiyat*, c.3, Say.3, Ankara 2000, s.99-100
[2] İbn Manzur, *Lisanu’l- Arap,* Beyrut 1990
[3] Alusi, *Bülugu’l-Ereb fi Ma’rifeti Ahvali’l-Arap*, Beyrut trz, c.3, s.189

alihe'' denilen putların bulunduğu mabetlerden sorumlu olmalarından dolayı dini bir önem de atfediliyordu.[4]

Mekke'nin fethi ile birlikte Kâbe, "beytu'l alihe" olmaktan ve Mekkeliler de toplu halde "ehl-i alihe" olmaktan çıkmıştır. Bunun sonucunda Ehl-i Beyt kavramı cahiliye dönemindeki kullanıldığı manayı yitirmiş ve Arap dilindeki asıl anlamı olan "ev halkı" anlamına yeniden dönüşmüştür.[5] İslam öncesi dönemde Kusayy, Huzaa'nın elinden siyasi liderliği alarak tüm Arap kabilelerini nüfuzu altına almıştı. Böylece Kureyş Kabilesi liderliğini ele geçirmişti.[6]

Araplarda bu siyasi nüfuz dini temelliydi. Bir kabileye geçince o kabilenin soyunda devam eder ve "beyt'ül- alihe" (ilahlar evi)'nin hizmetini görmeye devam ettikçe bu nüfuz da devam ederdi.[7]

Kur'an'da Hz. İbrahim tarafından kurulan insanların toplanacakları ve emniyette olacakları yer olarak belirtilen Kâbe ''beyt'' olarak tanımlanmaktadır.[8] Bu durum da bu kelimenin dini içeriğini açıkça ortaya koymaktadır.

Semantik bakımdan da kabilenin siyasi ve askeri önemli şahsiyetleri için kullanılan "şeref "[9] kavramı ile "beyt" kavramının ilişkili olmasından dolayı yer yer ikisi birlikte veya birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları da görülmektedir.

Bununla alakalı örnek İbn Hişam'daki bir rivayete göre, Muttalib, kardeşi Haşim'in vefatı ile Medine'de bulunan yeğeni Şeybe (Abdulmuttalib)'yi yanına almak istediğinde annesi Selma onu veremeyeceğini söyler. Bunun üzerine Muttalib onu almadan geri dönmeyeceğini ifade eder. Kardeşinin oğlunun kavminin dışında garip olduğunu söyler "çünkü biz Ehl-i Beyt'iz, kavmimizin şereflilerindeniz" diyerek yeğeninin de kendileriyle olmasının daha iyi olacağını söyleyerek Şeybe'yi beraberinde Mekke'ye götürür.[10] Abdimenaf, sikaye ve rifade[11] gibi görevleri ellerinde tuttukları için Arap kabileleri içerisinde Ehl-i Beyt ve şeref sahibi olarak meşhurdu.[12]

---

[4] Ömer Faruk Fevzi, ''Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine'', çev. M. Bahaüddin Varol, *SÜİFD*, 9(1999), s.397; Taberi, *Tarihu'l- umem ve'l Müluk,* thk. Muhammed Ebul Fadl İbrahim, Beyrut trz.;
[5] Zeki Duman "Tefsirin Temel İlkeleri Çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt", *Marife*, c.4, s.15.
[6] İbn Hişam, *Siretün Nebeviye*, thk. Mustafa Saka ve diğerleri, Kahire 1955, c.1, s.125.
[7] Fevzi, *agm*., s.397
[8] Bakara 2/125
[9] Fevzi, *agm*, s.397
[10] İbn Hişam *age*. c.1, s.138
[11] Sikaye: Hacılara su dağıtma vazifesi. Rifade: Hacılara yemek hazırlama vazifesi.
[12] İbn Hişam, *age*. c.1, s.130

Cahiliye döneminde Kâbe hizmetlerini gören "buyutatu'l arab" içinde etkili ve siyasi nüfuza sahip üç büyük ev (buyutat) vardı. Beytu Kays (Kureyş), Rabia ve Beytu Temim'dir.[13] Bunlar arasında en etkilisi Kureyş idi. Kureyş'e bu itibarı kazandıran aslında Kusay idi. Kâbe'deki hizmetlerde bazı yeni düzenlemeler yapmıştı. Sikaye, sidane, rifade liva ve nedve[14] gibi görevleri kendi yetkisinde toplamış bu sebeple de Kusayy'a ''el-mucemma" lakabı verilmişti.[15] Kusayy'ın kazandığı bu paye kendisinden sonra nesli tarafından da devam ettirilmiştir.[16] Herhangi bir ayrılığın ortaya çıkmaması için de bu görevler Abdimenaf ve Abdiddar arasında bölünmüştü.[17] İslam'ın gelişine kadar siyasi ve dini nitelikli bu görevlerin yerine getirilmesi hususunda bir reKâbetin yaşandığı bilinmektedir.

Ümeyyeoğulları İslamın geldiği sırada Kureyş'in en nüfuzlu ailelerinden birisi idi. Hz. Peygamber'in de Haşimiler'den çıkması Emevi-Haşimi çekişmesinde dengenin Haşimiler'den yanı ağır basmasına sebep oldu. İslam geldikten sonra Mekke'nin fethine kadar Ümeyyeoğulları'nın bu nüfuzu Ebu Süfyan'ın elindeydi.[18] Peygamber'in Haşimiler'den çıkması Ümeyyeoğulları tarafından bir tehdit olarak algılandı ve ellerindeki nüfuzu kaybetmemek adına İslam'ı kabul etmemekte direndiler. Ancak bu direniş Mekke'nin fethine kadar sürdü. Mekke'nin fethi ile bu nüfuzları kırıldı ve Müslüman oldular. Emevi-Haşimi çekişmesi Hz. Peygamber ve ilk iki halife döneminde bir nebze de olsa geri plana itildiyse de Hz. Osman'ın Halife seçilmesiyle birlikte eskisinden daha şiddetli biçimde hortlamıştır.

Cahiliye toplumunda kan esasına dayanan güçlü bir kabilevi yapının olduğu rahatlıkla söylenebilir. İslam'la beraber soya dayalı anlayış takva esasına dayalı bir anlayışa dönüştürülmüştür. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra siyasi ve politik hayatta tekrar soya dayalı üstünlük iddiaları görülmeye başlanmıştır.[19]

İslam öncesi cahiliye toplumunda var olan "Ehl-i Beyt" veya "Buyutatu'l Arab" unsuru, siyasi ve dini nüfuzu elde tutma hususu Hz. Peygamber'in vefatından

---

[13] Alusi, *Büluğu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvali'l- Arab,* Beyrut trz., c.3, s.189
[14] Sidane: Kâbe anahtarlarının muhafazası. Liva: Sancaktarlık. Nedve: Darun Nedve'de başkanlık görevi.
[15] Ezraki, *Ahbaru Mekke,* thk. Rüşdi Salih Melhes, Mekke 1983, c.1, s.107; İbn Hişam, c.1 s.125
[16] Ezraki, *age*. c.1 s.110-111
[17] İbn Hişam, *age*. c1, s.132
[18] İbrahim Sarıçam, *Emevi Haşimi İlişkileri*, Ankara 1997, s.15
[19] Hucurat 49/13, "Ey İnsanlar biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere ve sülalelere ayırdık. Şunu da unutmayınız ki Allahın nazarın da en değerli, en üstün olanınız, takvada en ileri olandır…" ayrıca Kur'an'da Peygamber'e nesep yoluyla bağlılığın bir değeri olmadığı ile ilgili olarak bkz. Bakara, 2/124; Al-i İmran, 3/68; Hud, 11/45

sonrada devam etmiştir. Yalnızca kabileye dayalı bir anlayıştan kişilerin kendini Ehl-i Beyt sayarak Peygamber ailesine eklemlendirmesi yani nesep yoluyla dini, aynı zamanda da siyasi bir üstünlük elde etme çabasına dönüşmüştür.[20]

2. HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE EHL-İ BEYT

Ehl-i Beyt kavramının İslam öncesi kullanımı ile alakalı bilgileri verdikten sonra İslami dönemde özellikle Hz. Peygamber döneminde kullanımıyla alakalı da bilgi vermek kavramın manasının anlaşılmasında doğru bir yol olacaktır. Kavramın İslam öncesi kullanımı, kavramın daha sonraki dönemlerde kullanımıyla alakalı Arap toplumundaki zihni genetik kodlamaları ve düşünce yapısını anlamada faydalı olacaktır. Hz. Peygamber dönemi kullanımını anlamak ise, bizim için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in ve Kur'an'da Allah'ın, bu kavramı hangi anlamlarda kullandığını doğru anlamaya çalışmak açısından önemlidir.

Bu kavramın kullanımıyla ilgili vurgulanması gereken bir husus ise, "Ehl-i Beyt" ve "Ehl-i Beyt Nesli" kavramlarının ayrımına dikkat çekmektir. "Ehl" ve "Âl" kavramlarının birbiriyle tamamen aynı olmadığı, anlam ve kullanımda bazı farkların bulunduğuna vurgu yapan Varol, "Ehl-i Beyt" ve "Âl-i Beyt'in" aynı anlamlara gelse de "Âl-i Muhammed" veya "Âl-i Nebi" tabirlerinin aynı şey demek olmadığını vurgulayarak "âl" kelimesinin tüm kullanıldığı yerlerde "Ehl-i Beyt" tabirinden daha geniş bir anlam ifade ettiğini belirtir.

Hz. Hüseyin'in şehit edilmesiyle Ehl-i Beyt içindeki insanların tümünün vefat ettiğini belirterek, Hz. Peygamber ve ailesi için "Ehl-i Beyt", Hz. Hüseyin'den sonraki Hz. Peygamber soyu için ise "Ehl-i Beyt Nesli" ifadesinin kullanılmasının daha doğru olacağını belirtir.[21]

Bu yaklaşım, konuya farklı bir bakış açısı getirmekle birlikte, insanlar kendilerini "Ehl-i Beyt Nesli" olarak değil, direkt Ehl-i Beyt olarak nitelemişlerdir. Ayrıca asıl aydınlatılması gereken husus "Ehl-i Beyt" veya "Ehl-i Beyt Nesli" olmak değil, Peygamber'in siyasi mirasının bir kan bağı ilintisi ile soya dayalı biçimde devam edip etmediği meselesidir. Şimdi Ehl-i Beyt kavramının Kuran'da nasıl kullanıldığı hususundan bahsedelim.

---

[20]Moshe Sharon, "The Umayyads as Ahl al Bayt" *JSAI*, say.14 (1991), s.139
[21]Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt-Kavramsal Boyut,* Yediveren Yay. Konya 2004, s.128

2.1. Kur'ân'da Ehl-i Beyt

Herhangi bir fikir veya düşüncenin İslam ve Müslümanlar nezdindeki meşruluğunu temellendirmek adına İslam'ın iki temel kaynağı olan Kur'an ve Sünnet'e dayanma ihtiyacı kaçınılmazdır. Fakat mezhepler ve dini oluşumlar bu iki temel kaynağa dayandırdığı fikir veya düşünceyi kendi isteği doğrultusunda yorumlamıştır.

Birçok siyasi iktidar kendi idaresinin meşruluğunu ortaya koymak adına hem bu iki kaynaktan deliller getirmiş hem de bu delilleri kendi siyasi idarelerini destekler mahiyette yorumlamışlardır.[22] Ehl-i Beyt kavramı da farklı zamanlarda farklı şekiller de anlamlandırılmış ve kullanılmıştır. Siyasi otoritelerin kendilerine dini bir hüviyet kazandırmak amacıyla Ehl-i Beyt kavramını farklı zamanlarda farklı anlamlarda kullandıkları da aşikârdır.[23]

Kur'an'da Ehl-i Beyt kavramı üç yerde geçmektedir. Birincisi Hz. İbrahim kıssasında geçen ayettir. Bu ayet Hz. İbrahim, hanımı ve Allah'ın gönderdiği iki melek arasında geçen konuşmaları ihtiva etmektedir.

> *"And olsun ki elçilerimiz müjde ile İbrahim'e geldiler. Selam sana dediler, "Size selam" dedi. Hemen kızartılmış bir buzağı getirdi."*
> *"Ellerini ona uzatmadıklarını görünce durumlarını beğenmedi ve içine bir korku düştü. Onlar:"korkma biz Lut milletine gönderildik" dediler. Bu arada ayakta duran karısı gülünce, ona İshak'ı ardından da Ya'kub'u müjdeleriz dediler. Vay başıma gelenler, ben bir kocakarı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğura bilirim? Doğrusu bu şaşılacak bir şey dedi. Ey evin hanımı (Ehl el-Beyt) Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olmuşken nasıl Allahın işine şaşarsın. O, övülmeye layıktır, yücelerin yücesidir" dediler.*[24]

Bu ayette Ehl-i Beyt diye hitap edilenin Hz. İbrahim'in karısı olduğu konusunda Sünni ve Şii müfessirler arasında ittifak mevcuttur.[25] Ayrıldıkları nokta ise, Hz. İbrahim'in hanımının Hz. İbrahim'e eş olmaktan dolayı mı yoksa amcasının kızı olmasından dolayı mı olduğu hususudur. Ehl-i Sünnet müfessirleri bu ayeti, kişinin

---

[22] Mehmet Emin Özafşar, "Polemik Türü Rivayetlerin Gerçek Mahiyeti", *İslamiyat* 1 (1998), Say.3, s.21
[23] Sönmez Kutlu, ''Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçerisinide Semerelendirilmesi", *Ayrıca bkz.* Moshe Sharon, "The Umayyads as ahl al-bayt", *JSAI,* s.116
[24] Hûd 11/69-73
[25] Tabatabai, *El-Mizan Fi Tefsiril Kur'an,* Beyrut 1973, c.10, s.325; Kurtubi, *El Camiu Li Ahkamil Kuran,* Kahire 1967, c.9, s.71; Tusi, *et-Tıbyan fi Tefsiril Kur'an,* Necef 1960, c.6, s.34

karısının o kişinin Ehl-i Beyt'i sayılacağının delili olarak ortaya koymuşlardır.[26] Bir kısım Şii müfessirler bu konuda görüş belirtmezken[27] diğer bir kısım Şiir müfessirlerse Hz. İbrahim'in hanımına Ehl-i Beyt diye hitap edilmesinin sebebinin, Sare'nin Hz. İbrahim'in amcakızı olmasından dolayı olduğunu ileri sürerler.[28] Hatta Şii müfessirlerden Tabersi, kişinin hanımının o kimsenin Ehl-i Beyt'i olduğuna delalet eden herhangi bir ayetin bulunmadığını iddia eder.[29]

Öyle görülüyor ki Şii müfessirler kişinin hanımının onun Ehl-i Beyti sayılmaması gerektiği hususundaki görüşlerini temellendirmek adına Kur'an'da bununla ilgili ayetlere zorlama yorumlar getirmişlerdir. Bunun nedeninin Hz. Aişe'ye karşı besledikleri olumsuz duygu ve düşünceler olduğu söylenebilir.

Ehl-i Beyt kelimesinin Kur'an da geçtiği ikinci ayet ise Kasas Suresi'nde Hz. Musa hakkındadır. Ayet şöyledir:

> *"(Musa'nın annesi) Musa'nın ablasına, "onu izle" dedi. O da kimse farkına varmadan Musa'yı uzaktan gözetledi. Önceden, sütannelerin memelerini kabul etmemesini sağladık. Musa'nın ablası: "Size, sizin adınıza O'na bakacak iyi davranacak bir ev halkını (Âl-i, Ehl-i Beyt) tavsiye edeyim mi? dedi."*[30]

Ayette geçen ifadenin Ehl-i Beyt konusunda pek de açıklayıcı bir bilgi sunmaması, müfessirlerin bu konuda pek fazla bir açıklama yapmamalarına neden olmuştur. Ancak bu ayetteki Ehl-i Beyt ifadesinin Hz. Musa'nın ailesi ve ev halkını ifade ettiği konusunda müfessirler arasında herhangi bir ihtilaf yoktur.[31]

Kur'an da Ehl-i Beyt kavramının geçtiği üçüncü ayet ve kavramın anlaşılması noktasında en fazla ihtilafın yaşandığı ayet ise "Tathir Ayeti" olarak da bilinen Ahzab Suresi 33'ncü ayettir. Ayet şöyledir:

> *"Ey Peygamber'in hanımları! Sizler herhangi bir hanım gibi değilsiniz Allah'tan sakınıyorsanız edalı konuşmayın, yoksa kalbi bozuk olan kimse kötü şeyler ümit eder. Daima ciddi ve ağır başlı söz söyleyin."*

---

[26] Kurtubi *age*. c.10, s.71
[27] Tabatabai, *age*. c.10, s.325-326
[28] Tusi, *age*. c.6, s.34
[29] Tabersi, *Mecmeul Beyan Fi Tefsiril Kur'an,* Beyrut 1997, c.5, s.234
[30] Kasas 28/11-12
[31] Taberi, *Camiul Beyan an Te'vilil Kur'an,* Kahire 1954, c.20, s.40-44; Tusi, *age*, c.8, s.134; Kurtubi, *age*. c.8, s.257-258; Tabersi, *Mecmeul Beyan,* c.7, s.332-333

"Evlerinizde oturun. Eski cahiliyede olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı kılın, zekâtı verin, Allaha ve Peygamber'ine itaat edin. Ey Peygamber'in ev halkı (Ehl El-Beyt) şüphesiz Allah sizden kiri (rics) giderip tertemiz yapmak ister. Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmetini hatırda tutun, şüphesiz Allah haberdar olandır."[32]

Ayetten de anlaşılacağı üzere ayetin muhatabı Peygamber hanımları olmasına rağmen, Şia bu konuda da yorumlamaya gitmiş ve Hz. Peygamber'in hanımlarının onun Ehl-i Beyt'inden olmadığını iddia etmiştir. Bu ayete dayanarak Şia kendi inanç sisteminin de esasını teşkil eden şu çıkarımsamaları yapmıştır:

Surenin tüm bağlamı eşler ile ALlah'ın son kararlarıdır

- Ehl-i Beyt Peygamber hanımları değil sadece Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Hz. Peygamber den oluşmaktadır.
- Peygamber hanımları Ehl-i Beyt dâhil değildir.
- Bu ayet Ehl-i Beytin masumiyeti içinde bir delildir.
- Ehl-i Beyt ve Ehl-i Beyt soyundan gelen imamlar masumdurlar.[33]

Ebu Said el Hudri rivayetine dayanarak Şia bu ayetin sadece Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'i kapsadığı görüşünü benimsemiştir.[34] Şia ayette ki "küm" zamirinin Arapça'da erkekler için kullanıldığını ileri sürerek bu ayetin Hz. Peygamber hanımlarını kapsamadığını ileri sürer.[35] Ayetteki "innema" hasr edatının taharetin sabitliğine delil olduğunu belirtir.[36] Aynı zamanda bunun Hz. Ali'nin imametine delil olduğu da ileri sürülmüştür.[37]

Ehl-i Beyt kavramının içerisinin farklı şekillerde doldurulması ve Ahzab 33'üncü ayetin Şia tarafından yorumlanma biçimiyle ile ilgili bir değerlendirme de şu şekildedir:

1- Ayetin siyak sibakından ayrı biçimde ele alınması ve ayetin genel anlamından ve bütünlüğünden ayrı ele alınması.

---

[32] Ahzab 33/32-34
[33] Amiri, *Behcetül Mehafil ve Buğyetül Emasil,* Medine thz. c.2, s.399; Abdül Hüseyn Şerafüddin Musevi, *Kelimetül Ğarra fi tafdiliz Zehra,* Necef 1967, s.187-188; Kasımi, M*ehasinüt Te'vil,* Mısır 1959, c.13, s.4851; Hakim, *Sünnetü Ehlil Beyt,* Beyrut 1978, s.12
[34] Meclisi, *Bi harul Envar,* Beyrut 1983, c.35, s.235
[35] Kummi, *Müntehal Amal fi Tevarihin Nebeviyi vel-al,* Beyrut 1994, c.1, s.325
[36] Muğniyye, *Tefsirul Kâşif,* Beyrut 1969, c.6, s.216-217
[37] Asifi, "Tathir Ayeti Üzerine*", Ehl-i Beyt Mesajı*, İstanbul 1995, Say.7, s.12-14; Şeyh Abbas, el Kummi, *Müntehal Amal fi Tevarihin Nebeviyi vel-al,* Beyrut 1994, c.1, s.213-214

2- Ehl-i Beyt kavramının, Ümeyye Oğulları tarafından, cahiliye dönemimdeki manasında kullanılmaya devam edilmesi ve bunun siyasi bir dava olarak yeniden başlatılıp sürdürülmek istenmesi.

3- Şiilerden aşırılığa gidenlerin fikri temellerini oluşturan görüş budur. Bu görüşe göre Ehl-i Beyt'in müslümanlar arasında ayrıcalıklı bir yeri vardır. Bunlar Allah'ın hüccetleridir. Kendilerine itaat edilmesi gerekir. Bunlar, vahyin yegâne açıklayıcısıdır. Bunlar hata ve yanlıştan korunmuş masum insanlardır. Onları sevmek iman, nefret etmek ise küfürdür düşüncesi geliştirilmiştir.

(Hüccet: hukuki delil)

Şia'dan bu görüşte olanların temel aldıkları ayet 'Tathir Ayeti'dir." Kur'an'daki bu ayeti, siyasi ve mezhebi düşünceleri doğrultusunda yorumlamışlardır.[38]

Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt kavramı ve bu kavramın nerelerde zikredildiğinden bahsettikten sonra Mekki ve Medeni ayetlerde Ehl-i Beyt kavramı veya bu kavrama yakın kullanımların neler olduğu hususundan da bahsedelim.

Ehl-i / Âli Beyt tabiri İslam öncesi dönemde de birçok aile tarafından kullanılmıştır. Soylu ailelere ve kişilere verilen bu kavram aynı zamanda da Kâbe hizmetlerini görenler içinde kullanılmaktaydı. "buyûtâtu'l arab" kavramı Kâbe ve çevresinde bu hizmetleri gören aileler için kullanılmaktaydı.[39]

Ehl-i Beyt kavramı Ahzab 33'üncü ayette Hz. Peygamber ve ailesi için kullanılmakla birlikte Kur'an-ı Kerim'de bu kavramla eş anlamlı "ehl", "âl" gibi bazı diğer kavramlar ve bunlarla birlikte "beyt" kavramı da kullanılmıştır. Bu kavramların Kur'an-ı Kerim'de geçtikleri yerlerin belirtilmesinin, konunun daha iyi anlaşılması için faydalı olacaktır. Zira kavram herkesçe kendi muvacehesinden yorumlanmış, Şii ve Sünni müfessirler kavramı farklı değerlendirmişlerdir. Hatta bu yorumlama işini iman-küfür sınırına kadar götürmüşlerdir.[40]

2.1.1 Mekki Ayetlerde Ehl-i Beyt

Hud, Ankebut, Kasas, Taha, Şura gibi belli başlı surelerdeki Mekki Ayetlerde "Ehl-i Beyt" ifadesi yer almaktadır. Hz. Nuh, Hz. Lut ve Hz. Musa ve Hz. Muhammed gibi peygamberlerin oğulları, eşleri, akrabaları veya kendi zamanlarındaki idarecilerden

---

[38] M. Zeki Duman, "Kuran'ı Kerim'de Ehl-i Beyt", *Erciyes Üniversitesi. İlahiyat Fak. Dergisi*, Kayseri 2001, Say.11, s.58

[39] Ebû Abdirrahman Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn*, Beyrut 1988, c.8, s.138

[40] Mesut Okumuş, "Şiî ve Sünnî Müfessirlerin Ehl-i Beyt'le ilgili Bazı Ayetlere Yaklaşımları Üzerine", *Marife*, (2004), Yıl 4, Say.3, s.211

bahseden ayetlerde Ehl-i Beyt ifadesi kullanılmaktadır. Bu ayetleri zikretmek, Ehl-i Beyt kavramının Mekki Ayetlerde hangi anlamlarda kullanıldığını anlamak açısından önem arz etmektedir. İfadenin geçtiği Hud Suresi'ndeki Hz. Nuh ile ilgili ayet şu şekildedir:

> *"Nuh Rabbine dua edip dedi ki: 'Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin. 'Ey Nuh!' diye buyurdu Allah, 'O senin ailenden (ehl) değil. Çünkü O, dürüst iş yapan, temiz bir insan değildi. O halde, hakkında kesin bilgin olmayan bir şeyi benden isteme. Cahilce bir davranışta bulunmayasın diye sana öğüt veriyorum."*[41]

Bu ayette, Hz. Nuh'un oğlu kendisine inanmadığından dolayı O'nun ehlinden sayılmadığı ve kişinin ehli olmanın nesep yolu ile olmadığı belirtilmektedir. Hz. Nuh'a inananlar bizzat Allah tarafından Hz. Nuh'un ehli olarak tanımlanmaktadır.

> *"Elçilerimiz Lût'a gelince, onları, halkının tecavüzlerinden koruyamayacağı düşüncesiyle üzüldü, eli kolu bağlanıp göğsü daraldı. Onlar dediler ki:'Bizden yana endişe etme, üzülme! Biz seni ve yakınlarını (ehl) kurtaracağız, yalnız eşin geride kalanlar arasında yer alacaktır."*[42]

Bu ayette ise Hz. Lut'un eşi O'nun ehlinden sayılmamıştır. Ailevi yakınlığın bir önem arz etmeyip, Peygamber'e tâbi olmanın, inanmanın önemi bu iki ayette açıkca vurgulanmıştır.

> *"Biz daha ilk günden itibaren, O'nun süt emziren kadınların memelerinden emmesini önlemiştik. Kız kardeşi bu durumu öğrenince onlara: 'O'na güzelce bakabilecek, onun iyiliğine olan her işi yapacak bir aile (Ehl-i Beyt) tavsiye etmemi ister misiniz?' dedi.*[43]

Burada Ehl-i Beytten maksad, Hz. Musa'ya bakacak bir fert, öz annesidir.

> *"Firavun'un ailesi (Âlu Firavn) onu, kendilerine ileride bir düşman ve başlarına bir dert olması için ırmakta bulup yanlarına aldılar. Doğrusu Firavun da, Hâman da, askerleri de yanılıyorlardı."* [44]

Bu ayette ise Firavun ailesi kastedilmektedir.

---

[41] Hud 11/45-46.
[42] Ankebût 29/33.
[43] Kasas 28/12.
[44] Kasas 28/8.

"Bana da ailemden (ehlî) birini, yardımcı kıl, Harun kardeşimi! Onunla beni takviye et! Onu bu işime ortak et!"[45] Bu ayette "ehl" kavramıyla aileden kardeş kastedilmektedir.

Bu üç ayette ise aile fertleri kastedilmektedir. Örneklerimize devam edecek olursak diğer bir ayet ise;

> *"Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı, kocam da ihtiyar olmuşken nasıl doğurabilirim? Doğrusu bu şaşılacak bir şey" dedi. Elçi melekler: 'Sen, dediler, Allah'ın emrine mi şaşırıyorsun? Ey Ehl-i Beyt! Allah'ın rahmeti ve bereketi sizin üzerinize olsun. O gerçekten her türlü hamde lâyıktır, hayır ve ihsanı boldur."*[46]

âyetinde de Hz. İbrahim'in eşinin kast edildiği açıktır.

"En yakın akrabanı (aşiret) uyar"[47] Burada Hz. Peygamber'in aşireti, yakın akrabaları yani soy yakınlığı kastedilmektedir.

> *"İşte bu, Allah'ın iman edip makbul ve güzel işler yapan kullarına verdiği mutluluk müjdesidir. De ki: Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur."*[48]

Bu ayette ki **"**Zi'l-kurba" ifadesi Hz. Peygamber'e yakınlık ifadesi için kullanılmıştır. Peygamber'in davetine olumlu yanıt vermeyen Peygamber yakınlarının hiç olmazsa bu akrabalık bağından dolayı Hz. Peygamber'e düşmanlık göstermemesi hakkındadır.[49]

2.1.2 Medeni Ayetlerde Ehl-i Beyt

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e yakın olmanın yalnızca kan bağı ile olmadığı şöylece belirtilir:

> *"Bunlardan sonra iman edip hicret edenler, sizinle beraber cihad edenler var ya, işte onlar da sizdendir. Allah'ın hükmüne göre,*

[45] Tâ-Hâ 20/29-32.
[46] Hud 11/73.
[47] Şuara, 26/214
[48] Şura 42/23 Bu ayet "Meveddet Ayeti" olarak bilinir.
[49] Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, yrz. 1971, c.6, s.4241

akrabalık yönünden yakınlıkları olanlar, birbirlerine vâris olmaya daha lâyıktırlar. Muhakkak ki Allah her şeyi hakkıyla bilir." [50]

Sadece Hz. Peygamber'le de ilgili değildir bu husus. Diğer bazı peygamberlere de yakın olmanın yalnızca kan bağı ile olmadığı şu ayette açıkça dile getirilir.

"İnsanların İbrahim'e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (O'na) iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur."[51]

Bu ayetlerden de anlaşılacağı üzere aynı inanca sahip olmak Peygamber'e yakın olmak ve inanç birlikteliği ile Peygamber'e yakınlık olarak değerlendirilmektedir. Direkt olarak "ehl" kelimesi kullanılmasa bile bu ayetler, Peygamber'e yakınlıktan Allah'ın muradının ne olduğunu anlamak açısından önemli örneklerdir. Nesebe dayalı birliktelikten inanca dayalı birlikteliğe geçişi anlamak ve İslam'ın bu konudaki çabasını anlamak açısından da bu ayetler oldukça çarpıcı ve anlamlı örneklerdir.

"Zi'l-Kurba" kavramı Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Peygamber'e soy olarak yakın olmak anlamında kullanılan bir kavramdır. Peygamber'in akrabalarını kasteder. Peygamber yakınlarına savaş ganimetlerinden verilmesi (humus) ile ilgili ayet buna örnektir. Medine döneminde, elde edilen ganimetten Hz. Peygamber'in yakın akrabalarına da hisse verilmesi gerektiği Kur'ân'da dile getirilmiştir. İlgili ayetlerden birisi şudur:

"Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir Savaşı'nda) kulumuza indirdi-ğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resulü'ne, onun akrabalarına (zi'l-kurbâ), yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir."[52]

Burada ganimet taksiminde 5'te birin dağıtılacağı 5 grup insan içerisinde Peygamber yakınları da zikredilmektedir. Peygamber yakınlarının ganimetten pay alacağı hususunda herhangi bir sıkıntı yokken sıkıntı bu "zi'l-kurba'nın" kimler olduğu ile ilgilidir. Zi'l-kurbanın kimler olduğu ile ilgili bir görüşe göre, "zi'l-kurbâ" bütün

[50] Enfal 8/75.
[51] Âl-i İmran 3/68
[52] Enfâl 8/41

Kureyş'tir. Diğer görüşe göre Beni Hâşim ve Beni Abdulmuttâlib'dir. Bu konudaki son görüşe göre ise "zi'l-kurba'nın", Beni Hâşim olduğu ifade edilmektedir. [53]

Yine Hz. Peygamber'in yakınlarına ganimetten pay verilmesi gerektiği ile ilgili bir diğer ayet ise:

> *"Savaş olmaksızın fethedilen ülkelerin halklarına ait mallardan Allah'ın, Peygamber'ine nasip ettiği ganimetler; Allah'a, Resulüne, akrabalara (Peygamber'in yakın akrabalarına), yetimlere, fakirlere ve yolda kalmış gariplere aittir. Ta ki o mallar, sizden yalnız zenginler arasında el değiştiren bir servet haline gelmesin. Peygamber size ne verirse onu alınız, O, sizi neden men ederse onu terk ediniz. Allah'a karşı gelmekten sakınınız. Muhakkak ki Allah'ın cezası pek çetindir."*[54] buyurulur.

Bu iki ayette Hz. Peygamber'in yakınlarının Kuran'da nasıl ifade edildiği ve ganimetten pay almaları gerektiği belirtiliyor. Zekât ve sadaka alamayan Peygamber ve yakınlarının, ganimetten pay almaları gerektiği vurgulanmaktadır.

Hz. Peygamber'in ganimetleri taksim etmesi ve burada yakın akrabaya da pay ayırması ile ilgili Buhari'de geçen bir hadis ise şu şekildedir:

> *"Hz. Peygamber, Hayber Humusu'nu dağıtırken Benî Nevfel'den Cübeyr b. Mut'im ile Benî Abdişşşems'den Osman b. Affân onun yanına gelerek, "Benî Hâşim'e ve Benî Muttâlib'e veriyorsun, bize vermiyorsun; Benî Hâşim'in faziletini biliyoruz. Ancak Benî Muttâlib'in akrabalık derecesi ile bizim akrabalık derecemiz aynıdır." demeleri üzerine, Hz. Peygamber, parmaklarını birbirine kenetleyerek "Benî Hâşim ve Benî Muttâlib aynı şeydir." diye cevap vermiştir."* [55]

Özellikle Şii görüşü benimseyenler tarafından kullanılan bir rivayette Hz. Peygamber'in, kendisiyle Hz. İsa hakkında tartışmaya giren Necranlı Hıristiyanlarla lanetleşmek üzere ailesinden Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i mubahele yapmak (lanetleşmek) üzere yanında götürmesi Ehl-i Beyt'in kimler olduğu ile ilgili delil olarak kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'in yanına Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i alması,

---

[53] Kurtûbî, *Câmi' Li'Ahkâmi'l-Kur'ân*, Mısır 1952, c.8, s.12
[54] Haşr 59/7
[55] Buhârî, *Sahîh-i Buhârî,* Ferâizu'l-Humus, 3140, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3. Baskı, c.17

Şia tarafından ehli beytin bu kimseler olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Mubahele Ayeti olarak bilinen ayet şudur:

> *"Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle Îsâ hakkında tartışıtışmaya girerse de ki: "Haydi gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lânetinin onların üzerine inmesini dileyelim."*[56]

İbn Manzur Mübaheleyi,"Hangi taraf yalancı veya zalim ise Allah'ın ona lânet etmesini bütün kalbiyle istemek ve lanetleşmek"[57] şeklinde tanımlamaktadır. Hz. Peygamber, Necranlı Hrıstiyanlardan oluşan yetmiş kişilik bir heyetle hicri 9. yılda Hz. İsa hakkında tartışmış, Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu delilleri kabul etmemede ısrar edince, Hz. Peygamber mubahele teklifinde bulunur. Düşünmek üzere süre istemişler, sürenin sonunda mubahele'yi kendileri için tehlikeli bulup kabul etmediklerini bildirmek üzere Hz. Peygamber'in yanına geldiklerinde, baktılar ki, O Hüseyin'i kucağına almış, Hasan'ın elinden tutmuş, Fâtıma ile Ali'yi arkasına almış "Ben dua edince siz de "âmin" dersiniz diyordu." Heyet, cizye ödemeyi kabul etmiştir. Hz. Peygamber onlara hak ve yükümlülüklerini bildiren bir antlaşma hazırlamıştır.[58]

Burada "Ehl-i Beyt" ifadesi kullanılmamıştır ama "ebnâena" ibaresi Taberî'ye göre âlimlerin çoğunluğu tarafından, Hz. Peygamber'in torunları Hasan ve Hüseyin şeklinde anlaşılmıştır. Ayrıca Taberi, Hz. Peygamber'in oğulları ile Hasan ve Hüseyin dışında da kimseyi kapsamadığı görüşünü belirtir.[59]

Ancak Şia'nın, Ehl-i Beyt kapsamına Peygamber ile birlikte sadece Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i alması, İslam'ın soya dayalı kavmiyetçilik (nesep) düşüncesinden takvaya dayalı üstünlük düşüncesine dönüştürme çabasına aykırıdır. Çünkü İslam'a göre üstünlük takva esasına dayalıdır. Resûlullâh'ın "kıyamet gününde ne nesepten ne de soyundan sorulacak. Allah indinde en değerliniz Allah'tan sakınan (etkâ) kimsedir"[60] sözü bu konudaki İslam'ın öğretisini net olarak özetlemektedir.

Kur'an-ı Kerim'deki "âl" tabiri birçok yerde Peygamber ailesi, Peygamber sülalesi gibi anlamlarda kullanılmıştır. Buna örnek verecek olursak:

---

[56] Âl-i İmran 3/61
[57] İbn Manzur, *Lisanu'l- Arap,* Beyrut 1990, c.11, s.72
[58] İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mısır ts., c.5, s.148
[59] Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, Kahire 1954, c.4, s.104
[60] İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-Kubrâ,* Beyrut 1960, c.1, s.34.

"*Gerçek şu ki Allah Âdem'i, Nûh'u, Âl-i İbrâhim ile Âl-i İmrân'ı, birbirinden gelen tek zürriyet halinde bütün insanlardan süzüp onlara üstün kılmıştır...*"[61]

Diğer örnek:

> *"Şunu da hatırda tutun ki: Bir vakit Rabbi İbrâhim'i birtakım emirlerle sınamıştı. O da onları hakkıyla yerine getirdi-ğinden Rabbi kendisine: "Seni insanlara önder (imam) yapacağım" dedi. İbrâhim: 'Ya Rabbî, neslimden de önderler çıkar' deyince, Allah: 'Zalimler ahdime (nübüvvete) nail olamazlar' buyurdu*."[62]

Buradaki Âl-i İbrâhim, ilahî ahdin içinde olanlar ve Hz. Muhammed'dir. "Âl" ibaresi peygamber zürriyeti, sülalesi anlamındadır.

Ehl-i Beyt ifadesinin Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'in ailesi anlamında kullanıldığı tek ayet Ahzab Suresi 33. ayettir. İlgili ayet şu şekildedir:

> *"Hem vakarla evinizde durun da, daha önceki Cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın, namazı hakkıyla ifa edin, zekâtınızı verin, hülasa Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri (rics) giderip sizi tertemiz yapmak istiyor*"[63]

Bu ayette hitabın Peygamber hanımlarına olduğu gerek ayet gerekse surenin bütününden anlaşılmaktadır. Ancak bu ayetten hareketle Şia'nın Ehl-i Beyt kapsamına girenleri Hz. Peygamber, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin olarak 5 kişiyle sınırlandırması ve Peygamber hanımlarını bunun dışında tutmasının nedeni "Ehl-i Kisa Hadisi" olarak ta bilinen bir hadistir. "Hamse-i Âli Aba", "Penç-i Âli Aba" gibi adlarla da bilinen hadisin Ümmü Seleme rivayeti şu şekildedir:

> *"Ben, Resûlullah'ın evinin kapısında iken şu ayet nazil oldu: "... Ey Peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor" (Ahzâb, 33/33). Evde "Resûlullah, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve: Allah'ım, işte bunlar benim Ehl-i Beyt'imdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl! buyurdu. Ben atılıp: Ey Allah'ın Resûlü! Ben Ehl-i*

[61] Âl-i İmrân 3/33-34.
[62] Bakara 2/124.
[63] Ahzâb 33/33.

Beyt'ten değil miyim? dedim. Bana: Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın, diye cevap verdi."[64]

Tathir ayetinin Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'e okunması ile ilgili rivayetin Hz. Aişe yolu ile rivaye edilen şekli de vardır. İlgili rivayet şudur:

Hz. Aişe: "Resûlullah, üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına aldı. Sonra Hüseyin geldi onu da aldı. Sonra Fâtıma geldi, onu da aldı. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: 'Ey Ehl-i Beyt! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor' (Ahzâb, 33/33) buyurdu."[65]

Ehl-i Beyt'in yalnızca bu 5 kişiden oluştuğu iddiası Şiaya aittir.[66] Tathir Ayeti'nde muradın sadece Peygamber hanımları olmadığı ile ilgili eleştiri şu şekildedir: Şayet murad yalnızca Peygamber hanımları olsaydı ayetteki hitabın "anküm" zamiriyle değilde "ankünne" şeklinde gelmesi gerekirdi. Arap dilinde "künne" yalnızca kadınları kapsarken "küm" zamiri hem erkek hem de kadınları kapsar.

Bu konuyla ilgili Elmalılı: "İlmi usulde malum olduğu üzere cemi müennes sigası yalnız müenneslere mahsus olduğu halde, cemi müzekker sigası hem erkeğe hem de kadına tağliben şamil olur"[67] der. Ayetteki "küm" zamiri ister sadece kadın isterse hem kadın hem de erkekler olsun, Peygamber ailesinde ve hatta Peygamber ümmetinde herkesin ricsten (pislikten, kirden) uzak durması gerektiği ile ilgili bir tembih ve hatırlatmadır.

"Âl-i Aba" ile ilgili rivayete dayanarak bu 5 kişinin Ehl-i Beyt'ten olduğunu söylemek, Peygamber hanımlarının da Ehl-i Beyt'e dâhil olmalarına engel değildir. Ümmü Seleme'ye Hz. Peygamberi "sen Ehl-i Beyt'tensin" demeyip "sen hayır üzeresin" demesi, Sen ehli beytten değilsin şeklinde algılanmamalıdır. Zira Ehl-i Beyt'ten değilsin de dememiştir.

Kur'ân'da Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin'in Ehl-i Beytten olduklarına dair açık bir delil bulunmayıp, bu durum "Ehl-i Kisa" diye adlandırılan hadise dayandırılmaktadır. Oysaki Peygamber hanımlarını muhatap alan bir ayet (tathir ayeti)

---

[64] Tirmizi, *Süneni Tirmizî*, Menakıb, 54, 3870, Riyâd 2000
[65] Müslim, *Sahih*, Fedâilu's-Sahâbe, 61, 2424, Riyâd 2000
[66] Ayâşî, *Tefsiru'l-Ayâşî*, Tahran 1380, c.1, s.249
[67] Elmalılı, *Hakk Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, yrz. 1971, c.6, s.3892

bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in, bu ayeti Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin'e karşı okuması, onların da Ehl-i Beyt'ten olduklarını vurgu içindir. Yoksa bu durum onların masumiyetlerine (günahsızlıklarına) delalet değildir.[68]

Allah'ın insanların eşitliğine vurgu yaptıktan sonra Hz. Peygamber'in ailesine iltimas geçerek onlara özel bir günahsızlık pozisyonu atfetmesi İslam'ın mesajının genel olarak ruhuna da uymamaktadır. Zira Allah katında insanlar eşittirler. Bu dünyaya Peygamber yakını veya bir başkasının yakını olarak doğmak insanların elinde olan bir durum değildir.

Tathir Ayeti'ndeki Ehl-i Beyt, "küm" zamiri ile özelde Peygamber hanımları, daha genelde ise tüm Peygamber ümmeti olabilir. Böyle bir algılama İslam'ın öğretisine de daha uygundur. Zira Allah, tüm müminleri temiz kılmak istediğini şu ayette ifade etmektedir:

" مَا يُرِيدُ اللهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُم مِّنْ حَرَجٍ وَلَكِن يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ" [69]

"... Allah size bir güçlük çıkarmak istemiyor, fakat sizi temizlemek ve şükredesiniz diye de üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor."

Fakat Peygamber hanesindekiler çok daha dikkatli olmalıdırlar. İlahi hitaba muhatap olmalarından maksat da bu olsa gerektir. Peygamber'den başkasının masum olması düşünülemez. Ehl-i Sünnet de bu görüştedir.[70]

Bununla ilgili bir diğer örnek ise Kureyş'in Beni Mahzun Kabilesi'nden bir kadının hırsızlık ve O'nun affedilmesi için Hz. Peygamber'den talepte bulunulması sonucunda Hz. Peygamber'in cevaben verdiği şu sözüdür:

> *"Sizden önce helake neden olan davranışlardan biri, içlerinden 'şerefli' biri hırsızlık yaptığında (suç işlediğinde) ona ceza vermezlerdi. Ama zayıf biri hırsızlık yapınca, ona derhal gerekli haddi tatbik ederlerdi. Allah'a yemin olsun ki, hırsızlık yapan kızım Fâtıma bile olsa elini keserdim."* [71].

Bu örnekte de görüleceği üzere Peygamber ailesi günahsız değildir. Hz. Peygamber'in onlara yönelik sözleri tembih mahiyetindedir. Sorumlulukları diğer Müslümanlara göre daha ağırdır. Çok daha dikkatli olmalıdırlar. Çünkü onlar Hz. Peygamber'in ailesidirler.

---

[68] İbn Teymiyye, *Minhacu's-Sünne*, Mısır 1322, c.4, s.20-23
[69] Maide 5/6.
[70] İbn Teymiyye, *Minhacu's-Sünne*, Mısır 1322, c.4, s.20
[71] Buharî, *Sahih,* Hudud, 11, 12; Müslim, *Sahih,* Hudud, 8.

Ahzab Suresi 33. ayet nazil olunca Enes b. Mâlik'ten aktarılan bir rivayete göre Hz. Peygamber 6 ay boyunca Hz. Fatıma'nın kapısına uğrayıp : *"Namaza kalkın ey Ehl-i Beyt!" Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor!"* buyurdu."[72] Günahsız olan birisine böyle bir hitapta bulunulması düşünülemez. Ayrıca Hz. Peygamber döneminde bu tür tartışmaların olmaması Peygamber döneminde Ehl-i Beyt'in kim olduğu konusunda bir ihtilafın bulunmadığını destekler mahiyettedir.

2.2 Hadislerde Ehl-i Beyt

Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönemde tartışılmayan Ehl-i Beyt'in kim olduğu meselesi Peygamber'in vefatı ile beraber, maddi-manevi mirasına sahip çıkmak isteyenler tarafından şiddetle tartışılmaya başlanmıştır. Gerek ferdi, ailevi ve kabilevi olsun, gerekse siyasal iktidarlar ve muhalifleri olsun, konum ve görüşlerini güçlendirme adına kendilerini Hz. Peygamber'e dayandırma, diğer bir deyişle, kendilerinin Ehl-i Beyt'ten olduklarını iddia ve ispat çabası içine girmişlerdir.[73]

Konumuzda daha önce de değindiğimiz gibi Hz. Peygamber, soya dayalı üstünlük anlayışından takvaya dayalı anlayışa bir dönüşüm sağlamıştı. Lakin daha sonraki dönemlerde, Cahiliye zamanlarında olduğu gibi ırka dayalı hak iddiaları ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber tarafından tesis edilen, takva esasına dayalı üstünlük anlayışı göz ardı edilebilmiştir.

Hadislerde "Ehl-i Beyt" kavramı ele alınınca ilk akla gelenlerden birisi "Sakaleyn Hadisi"dir. Bu hadisin farklı rivayetleri bulunmaktadır.[74] Câbir b. Abdillah'ın aktardığına göre, Hz. Peygamber, m.632/h.10 yılında Arafat'ta Hac esnasında, insanlara hitap ederken şöyle der:

"Ey İnsanlar! Size iki şey bırakıyorum. Ona tutunduğunuzda sapıtmayacaksınız. Bunlardan biri Allah'ın Kitab'ı, diğeri de Itretim ve Ehl-i Beyt'im'dir."[75] Ancak bu haberin farklı varyantlarından bazılarında sadece Kur'ân[76] varken, bazılarında Kur'ân ve Sünnet[77] birlikte zikredilir.

---

[72] Tirmizî, *Süneni Tirmizî*, Tefsîru'l-Kur'ân, 33.
[73] Sadık Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Samsun 1997, s.137-138
[74] Sakaleyn hadisi farklı rivayetleri ve incelemeleri için bakınız: Yusuf Açıkel, *Kuran ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt,* Ankara 2009, Nobel Yay., s.203-210
[75] Tirmizî, *Süneni Tirmizî*, "Kitabu'l-Menâkıb", 31; Adem Dölek, "Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife Dergisi,* c.4, yıl. 2004, say.3, s.149-173
[76] Ebû Dâvud, *Sünen,* "Menâsik", 56; İbn Mâce, *Sünen,* "Menasik", 84.
[77] İbn Hişâm, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, c.2, s.604; İmâm Mâlik, *Muvatta*, "Kitabu'l-Kader," 3, c.2, s.899

Sakaleyn Hadisi'nin Gâdir-i Hum mevkiinde Hz. Peygamber tarafından zikredildiği ifade edilir. Hadisin Müslim'deki Zeyd b. Erkam (h.68/m.687) rivâyeti şöyledir:

> *"Mekke ile Medine arasında Hûm denilen bir su başında bulunurken Rasûlullah hutbe irâd etmek üzere ayağa kalktı; Allah'a hamd ve sena etti, vaaz ve hatırlatmalarda bulundu; sonra, 'Haberiniz olsun ki ey insanlar, ben ancak bir beşerim; Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim ona icâbet etmem yaklaşıyor. Ben size iki ağır emanet bırakıyorum: Bunların birincisi, Allah'ın kitâbidir; onda mutlak hidâyet ve nur vardır. Bundan dolayı sizler Allah'ın kitâbına tutununuz ve ona sımsıkı sarılınız' buyurdu. Böylece Allah'ın kitâbına teşvik edip gönülleri ona rağbet ettirdi; sonra da şöyle dedi: 'Diğeri de Ehl-i Beyt'imdir. Ben, Ehl-i Beyt'im hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum' (son cümleyi üç kere tekrarladı).*[78]

Bu rivayetten hareketle Şia, Hz. Ali'nin hilafet hakkı meselesini ortaya atmaktadır.[79] Sakaleyn hadisinin Veda Haccı'nda söylendiği şeklinde de rivayet bulunmaktadır.[80] Hz. Peygamber'den aktarılan bir diğer hadiste "kisâ hadisi"dir. Bu hadis, Hz. Aişe ve Ümmü Seleme rivayetleriyle aktarılmıştır. Bunlardan, Hz. Aişe'ye atfedilen şekli:

> *Aişe: "Resûlullah, üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu halde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına aldı. Sonra Hüseyin geldi onu da aldı. Sonra Fâtıma geldi, onu da aldı. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: 'Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor' (33. Ahzâb, 33) buyurdu."*[81]

Bu beş kişi "Hamse-i Âl-i Aba" şeklinde ifade edilir olmuştur. Hem Şii hem de Sünni kaynaklarda çokça yer verilen Ümmü Seleme rivayeti ise şu şekildedir:

> *"Ben "Resûlullah'ın evinin kapısında iken şu ayet nazil oldu: "... Ey Peygamber ailesi! Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak*

[78] Müslim, *Sahih*, Fadâilü's-Sahâbe, 36
[79] Konuyla ilgili bkz. Adnan Demircan, *Gadîr Hum Olayı*, Beyan Yay, İstanbul 1996
[80] Tirmizî, *Camiu't-Tirmizî*, Menâkıb, 31.
[81] Müslim, *Sahih*, Fedâilu's-Sahâbe, 61, 2424.

istiyor"(Ahzâb, 33/33). Evde "Resûlullah, Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin vardı. Onlara bir örtü bürüdü ve: "Allahım, işte bunlar benim Ehl-i Beytimdir, bunlardan günahı gider ve bunları kirlerden tertemiz kıl!" buyurdu. Ben atılıp: "Ey Allah'ın Resûlü! Ben Ehl-i Beyt'ten değil miyim?" dedim. Bana:"Sen (yerinde dur, sen zaten) hayırdasın" diye cevap verdi."[82]

Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir diğer hadis ise Ebu Zer tarafından nakledilen "Sefine Hadisi"dir. Hadis şöyledir:

"Haberiniz olsun ki, içinizde Ehl-i Beyt'imin misali Nuh'un gemisi gibidir. Ona binen kurtulur, binmeyense helak olur."[83]

Ehl-i Beyt'in fazilet ve üstünlüğünün ifade edildiği kabul edilen bir diğer hadis ise "Salâvat Hadisi" dir. Ancak bu hadisi vermeden önce bu hadisle ilgili ve hadisin varid olmasının da sebebi olan "Salâvat Ayeti'ni" vermek yerinde olacaktır. Ayet şu şekildedir:

"Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber Muhammed'e salât ederler. Ey inananlar! Siz de O'nu övün, O'na salât ve selam getirin."[84]

Bu ayet nazil olunca, Hz. Peygamber'e gelerek: "Ya Resulullah, sana nasıl salât edelim?" diye sorarlar. Peygamber (s.a.v.)'de: "Ey Allah'ım, İbrahim'e ve Al-i İbrahim'e salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve Al-i Muhammed'e salât et. Sen Hamid'sin, Mecid'sin deyin." buyurmuştur.[85]

Burada Hz. Peygamber'e salat getirilmesi hususunda problem olmamakla birlikte Şii ve Sünni âlimlerin ayrılığa düştükleri nokta Âl-i Muhammed'in kim oldukları hususudur. Ehl-i Beyt kavramının geçtiği diğer hadisleri burada kısaca zikretmeye çalışalım.

"Sizi nimetleriyle rızıklandırdığından dolayı Allah'ı seviniz. Allah'ı sevdiğinizden dolayı beni, beni sevdiğinizden dolayı da Ehl-i Beyt'imi seviniz."[86]

---

[82] Tirmizi, *Câmi't-Tirmizî*, Menakıb, 54, (3870).
[83] Taberani, *Kebir*, 3I, 45-46; Hâkim, *Müstedrek*, 2, 343; 3, 150-151
[84] Ahzab 33/56
[85] Müslim, *Sahih,* salât, 65, 66
[86] Hâkim, *Müstedrek,* 3, 150

"Hiçbir kimse beni kendisinden daha fazla sevmediği müddetçe gerçek iman sahibi olamaz. Böylece de ehlimi de kendi ehlinden, beni de kendinden daha çok sever."[87]

"Çocuklarınızı üç hasletle terbiye ediniz. Bunlar Peygamber sevgisi, Ehl-i Beyt sevgisi ve Kur'an öğretimi."[88]

"*Âl-i Muhammed, ilmin kaynağı ve rahmetin aslıdır."*[89]

"Resulüllah'ın akrabalarından birisi gelince Kureyş'ten olan insanlar sözlerini kesiyorlar ve yüzlerini ekşitiyorlardı. Bu durum Resulüllaha'a haber verilince, çok kızdı, yüzü kızardı, alnı terledi ve şöyle dedi: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki akrabalarımı, Allah ve Resulü için sevmeyen kimsenin kalbine iman girmez."[90]

"Bana nesebim ve yakınlarım hususunda eziyet eden kavme ne oluyor? Dikkat edin nesebime ve yakınlarıma eziyet eden bana, bana eziyet eden de Allah'a eziyet etmiş olur."[91]

"Yemen seferi dönüşü Hz. Ali'yi Resulullah'a şikâyet etmişlerdi. Hz. Peygamber: "Bana eziyet ettiniz" dedi. Onlar: "sana eziyet etmekten Allah'a sığınırız" deyince, "kim Ali'ye eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur" buyurdu.[92]

"Kim Allah'ı severse Kuran'ı sever, kim Kuran'ı severse beni sever. Kim de beni severse ashabımı ve akrabalarımı sever."[93]

---

[87] Heytemi, *Savaikul Muhrika,* 2, 495
[88] Heytemi, *age.,* 2, 496
[89] Belazüri, *Ensab,* 2, 385
[90] Hâkim, *Müstedrek,* 4, 75
[91] Heytemi, *Savaikul Muhrika,* 2, 497
[92] İbn Hanbel, *Müsned, 3*, 483
[93] Heytemi, *Savaikul Muhrika,* 2, 499

"Biz Ehl-i Beyt'i ancak mü'min olanlar sever. Şaki ve münafık olanlar sevmez."[94]

"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki, biz Ehl-i Beyt'e ancak Cehennem'e girecek olanlar buğzeder." [95]

"Itretime buğzedenlere karşı Allah'ın gazabı şiddetli olur." [96]

"Kıyamet Günü'nde ilk olarak Ehl-i Beytim'e şefaat edeceğim. Ondan sonra yakınlarıma ve Kureyş'e, sonra Ensar'a sonra yemen ehlinden iman edenlere, sonra diğer Araplara, sonra da Arap olmayanlara. Kime önce şefaat etmişsem o daha faziletlidir." [97]

"Sizin en hayırlınız benden sonra ehlime en hayırlı olanınızdır."[98]

"Rabbimden, evlendiğim eşlerimin Cennet'te benimle birlikte olmalarını istedim, bunu bana verdi."[99]

"Kim beni, Hasan ve Hüseyin'i, onların annesini ve babasını severse kıyamet gününde ben onunla birlikte olurum." [100]

"Yıldızlar yeryüzündekiler için birer emandırlar. Ehl-i Beyt'im ise ihtilaflara karşı ümmetim için birer emandırlar." [101]

"Benim nesebim ve sebebim hariç tüm nesep ve sebepler kıyamet gününde kesilecektir."[102]

---

[94] Muhibbüddin et-Taberi, *Zehairul Ukba,* 18
[95] Hâkim, *Müstedrek,* 4, 252
[96] Heytemi, *Savaikul Muhrika,* 2, 543
[97] İbn Hanbel, M*üsnedü Ehli'l- Beyt,* 7
[98] Hâkim, *Müstedrek,* 3, 311
[99] Hâkim, *Müstedrek,* 3, 137
[100] Tirmizi, *Menakıb*, 21
[101] Firuzabadi, *Fedailül hamse,* 2, 67
[102] Firuzabadi, *Fedailül hamse,* 2, 69

3. EHL-İ BEYT KÜLTÜNÜN OLUŞMASINDA İSLAM ÖNCESİ ASABİYETİN ETKİSİ

İslam'da mezhepler, İslam öncesi Arap düşüncesinin Peygamber sonrası dışa vurumudur. İslam'da yaşanan Sünni, Şii ve Harici fırkalaşmalar, İslam'ın kurumsallaşması sürecinde tekrar geleneksel eski Arap düzeniyle ilişkiye geçmesinin sonucu ve ürünüdür[103]

Bu konuda Cabiri'nin tespitleri dikkatleri celbedicidir. Cabiri, "İslam'da Siyasal Akıl" adlı eserinde, İslâm davetinin başlangıcından İslam devletin kuruluşuna kadarki zaman dilimini ihtiva eden Hz. Peygamber dönemini anlatan ilk üç alt başlıkta kavramların sıralamasını 1-akide 2-kabile ve 3- ganimet şeklinde yapmaktadır. Dört halife dönemini içeren son üç bölümde ise, 1- kabile 2- ganimet ve 3- akide şeklinde bir sıralama yapmaktadır.[104]

Cabiri'nin bu kavramları ve dönemleri sıralaması da önemlidir. Zira Hz. Peygamber döneminde akide, kabile ve ganimet sırasıyla önem arz ederken bu önem sırası dört halife dönemi ile kabile, ganimet ve akide şeklinde yer değiştirmiştir. Bu sıralama aynı zamanda da Cabiri'nin bu iki döneme nasıl baktığı hakkında da bir ipucu vermektedir.

İslam-Arap siyasî tarihini okumada "kabile, ganimet ve akide (inanç)" şeklinde üç adet anahtar kavram öneren Cabiri, bu üç belirleyiciyi, siyasî akıl, siyasal şuuraltı, sosyal muhayyile, sosyal alan, altyapı-üstyapı, yöneten (çoban-sürü), (yönetilen) vb. gibi kavramlarla ifade etmektedir.[105]

Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte ortaya çıkan karmaşa, sadece kimin iktidara geçeceği ile ilgili idari, teknik bir karmaşa olmayıp aynı zamanda da Peygamber kârizmasının ortadan kaybolmasının yol açtığı zihinsel ve algısal bir karmaşadır.[106]

Kabilevi toplumsal yapılanma Arap toplumunun sosyo-politik anlamda en belirgin gerçeğiydi. Kabilevi sosyal gerçeklik, kendine uygun değer yargıları ve güçlü bir gelenek oluşturmuştu. Dünyayı anlama ve anlamlandırmada da bu yapı ve düşünce tarzı etkiliydi.

---

[103] Hamid Dabbaşi, *İslam'da Otorite,* Çev. Süleyman E. Gündüz, İnsan Yay., İstanbul 1995, s.10-11
[104] Cabiri, *İslam'da Siyasal Akıl,* çev: Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay. İst. 1997, s.5-9
[105] Cabiri, *age*. s.13-18-26
[106] Mehmet Evkuran, *Sünni Paradigmayı Anlamak*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005, s.158. ; Evkuran, "Peygamber, Karizma ve Siyasal Otorite", *İslami İlimler Dergisi,* Yıl 1 (2006), Say.1, s.56

Hz. Peygamber bu sosyal yapının temelini oluşturan kabileci anlayışa dinsel ve ahlaki bir dille saldırıyordu. Bu saldırının siyasi bir yönü de bulunmasına rağmen siyasi dil ön plana çıkarılmıyordu. Hz. Muhammed, putperest toplumun sosyal temellerini dinsel ve ahlaki söylemle oyarken iktidar sahipleri O'nun bu hareketini ilk başlarda fark edemeseler de daha sonraları bunu fark ederek O'nun bu söylemine karşı dini bir söylem geliştirdiler. Dini gibi görünen mücadelenin altında aslında iktidar mücadelesi vardı.[107]

Hz. Peygamber sonrası dönemde kabilevi asabiyet tekrar hortlamış fakat kendisini farklı bir formda ortaya koymuştur. Kabileye dayalı üstünlük ve hak iddiası yine kabileye dayalı bir hal almıştır ama Peygamber ailesine dayanma prensibi gözetilir olmuştur.[108]

Rasyonel disiplin kavramını her toplum ve tüm zamanlar için geçerli bir disiplin olarak ele almak mümkün değildir. Her toplum kendine ve kendi zamanına uygun bir aklediş keşfeder. Buna karşılık, zamanın bir diliminde ve bir coğrafyada ortaya çıkan bir çözümün tüm zaman ve mekânlara şümullendirilmesi ve geçerli kılınmaya çalışılması dogmatizm ve fanatizmi besleyen bir kaynaktır.[109]

Mekke'li müşriklerin "atalar dini" ifadesini kullanarak kendilerini korumaya almaları, kendi siyasi ve sosyal yapılarını koruma altına alma çabalarıdır. Bir savunma biçimidir. Ve bu mantıktan dolayıdır ki Hz. Muhammed'i bir bozguncu olarak algılamışlardır. Zira Peygamber, kabile mantığına karşı çıkmış ve bunun yerine "takva" esaslı bir algılama getirmişti.

Daha sonraki dönemlerde sinsi cahiliye mantığı İslam akidesinin önermelerini siyasal olarak okudular ve buna göre kendilerine yeni bir taktik belirlediler. Cahiliyye düşüncesi, İslam'ın silahlarını kullanarak, onun öngördüğü sosyal modeli zaafa uğratarak onun yerini almaya çalışmaktadır.

Hz. Peygamber'in, fitnenin uykuda olduğu ve uyandırılmaması gerektiği ile ilgili hadisi şerifi, şirkin tevhid'e siyasi üstünlük sağlaması değil, şirkin daha sinsi yollarla tevhid akidesine saldırmasına işaret eder. Öyleyse Hz. Peygamber'in kabilevi mantığı ortadan kaldırıp takva düşüncesini yerleştirmesindeki "takva", sadece Allah karşısında

---

[107] Evkuran, *agm*., s.59-60
[108] İrfan Aycan, *Salatanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan,* Ankara 1990, s.72
[109] Evkuran, *agm*., s.63-64

dindar ve ahlaklı olmak olarak anlaşılmamalı, ayrıca toplumsal bozulma ve çürümeye karşı da uyanık ve tetikte olma bilinci şeklinde anlaşılmalıdır.[110]

Bizim de çalışmamız içerisinde vurgulamaya çalıştığımız, kabilecilik (Cabiri buna ganimet ve akide yi de eklemektedir) ruhunun hortlaması, Hz. Peygamber öncesi Arap kabilecilik algısının Hz. Peygamber sonrasında, Peygamber kabileciliği (ailesi) algısına dönüşümünü dile getirmektedir. Çalışmamızın ana temasını oluşturan bizim tezimiz olan algı ise bu kabilecilik ruhu, kabilecilik algısının arap kabileleri veya Peygamber ailesi veya kabilesi üzerinden yapılması arasında bir fark olmadığı ve böyle bir kabileci bakış açısının, Hz. Peygamber'in getirdiği öğretiye ters düştüğü yönündedir.

Doğru anlamanın, Kur'an ve Sünnet ruhuna en uygun olduğunu düşündüğümüz, kabilevi üstünlük algısını bir tarafa bırakan, insanları eşit kabul edip üstünlüğün ancak takva ile olacağı algısıdır. Bunun da, özel bir zümre oluşturarak yapmanın mümkün olmadığı kanaatindeyiz. Ancak insanlarda oluşan algıları değiştirmek zordur hatta belki de imkânsız. Eğer bir şeyi ortadan kaldıramıyorsanız onu doğru bir yönde kanalize etmek en doğru olandır.[111]

Öyleyse, İslam toplumunda zaten var olan bu üstün zümreyi (ya da zümre algısını) tüm müttaki müminleri içine alacak biçimde genişletmenin en doğru yöntem ve bakış açısı olacağı kanaatindeyiz.

4. İSLAM KÜLTÜRÜNDE EHL-İ BEYT

Şia din ve siyaseti birlikte görür. Ehl-i Sünnet ise din ile siyaseti birbirinden ayırır. Ehl-i Sünnet'e göre siyaset dine hizmet eder. Siyaset, dinin amaçlarını gerçekleştiren vazgeçilmez bir araçtır.[112]

Bu görüş çerçevesinde gerek Şia gerekse Ehl-i Sünnet mensupları Ehl-i Beyt tanımlaması yaparken bu tanım içerisine kimlerin girip kimlerin girmediği hususunu tartışmışlardır. Zira kimin Ehl-i Beyt'ten olup kimin olmadığı sorusuna verilecek cevap aynı zamanda Hz. Peygamber'in dini, işin özünde ise, siyasi mirasına kimin sahip olacağı sorusunun da cevabıdır.

---

[110] Evkuran, *agm*., s.66

[111] Hz. Peygamber de aynı yolu takip etmiş, Araplardaki kabile, soya dayalı üstünlük algısını ortadan kaldırmak yerine, bunu takva esasına dayalı bir üstünlük algısına dönüştürmeyi tercih etmiştir.

[112] Bakıllani, *Temhidül Evail ve Telhisü'd Delail,* thk. İmamuddin Ahmed Haydar, Beyrut 1987, s.477

Tarihi süreç içerisinde Şia'nın Ehl-i Beyt tanımlamasının İslam toplumunu nasıl etkilediği ve hatta bazı Ehl-i Sünnet âlimlerinin de Şia'nın tanımına yakın tanımlamalar yaptıkları görülmektedir.[113]

Günümüzdeki bazı Türkçe Sözlüklerde de Ehl-i Beyt tanımlaması Şia'nın yaptığı tanımlamayla paralellik arz edecek biçimdedir. İsimler üzerinden tanımlama yapılmaktadır.[114]

Konunun Şia ve Ehl-i Sünnet tarafından nasıl algılandığını anlamak açısından bu iki grubun âlimlerinin Ehl-i Beyt kavramı tanımlamalarına ve bu kavramın geçtiği ayet ve hadislere yaklaşımlarına yakından bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

4.1. Şia Toplumunda Ehl-i Beyt Anlayışı

Şia'nın Ehl-i Beyt kavramına yaklaşımı aynı zamanda da onların siyasi anlayışlarını da ortaya koymaktadır. Hz Peygamber eşlerini, Ehl-i Beyt tabirinin anlamının sınırlarını çizerken, bu tanımlamanın özellikle dışında tutmaya çalışırlar. Hatta bu konuda özel bir titizlik gösterirler. Bu kavram içerisine sadece Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in girdiğini belirtirler. Bu kişilerin faziletlerine dair müstakil eserler yazanlar bile olmuştur.[115]

Tathir Ayeti'nde geçen Ehl-i Beyt kavramına Peygamber hanımlarının girmediğini belirten el- Kufi, bu ayetin tefsirinde Ümmü Seleme'den nakledilen bir rivayete istinaden Peygamber hanımlarını bu tanımlamanın dışında tutuğunu belirtir. Rivayete göre "Ya Resulullah ben de senin Ehl-i Beyt'inden değimliyim?" diye soran Ümmü Seleme'ye "sen peygamber zevcelerindensin" diye karşılık vermiştir. İşte bu tarz bir hitap ve özellikle de "sen de Ehl-i Beyt'tensin" tarzında Hz. Peygamber'in dile getirmeyişi el-Kufi'ye göre özel bir mana içermektedir ve Peygamber hanımlarının bu tanım içerisine girmediğine mesnet teşkil etmektedir.[116]

Şia'nın önemli âlimlerinden Ebu'l Hasan Ali bin İbrahim el-Kummi de (Ö.307/919) el-Kufi'ye benzer görüşler ileri sürmüştür. Ancak Ümmü Seleme rivayetinde "sen hayır üzeresin!" şeklinde diğerlerinden farklı bir kısımda nakletmiştir. Yine de bu durum el-Kummi'nin Peygamber hanımlarını bu tanımlama dışarısında tutmasına mani olmamıştır. Üstelik Ehl-i Beyt ifadesinin kapsamına peygamber

[113] Faruk Ömer Fevzi, "Ehl-i Beyt Kav. Üzerine", çev. Bahaüddin, Varol, *SÜİFD*, 9 (1999), s.400-402
[114] Mehmed Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük,* İz Yay., İstanbul 1996, s.325
[115] Makrizi, "*Ehl-i Beyt'in Fazileti"* Çev. M. Söylemez, *AÜİFD*, XLIII (2002), Say.2, s.413-447
[116] El-Kufi, *Tefsir-i Furat el-Kufî,* Kum 1410, c.1, s.332,335-337

hanımlarını veya Hz. Ali, Fatıma soyu dışında birilerini sokmak isteyenleri günâhkar olarak nitelemiştir.[117]

Ayrıca el-Kummi bahse konu ayetin sigasının müzekker olup şayet kast edilen peygamber hanımları olsaydı bu ayetin " لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ ve وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا " yerine "كُنَّ" zamiriyle, aynen sonraki ayette "وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَى" şeklinde geldiği gibi, gelmesi gerektiğini belirtir. [118]

Şii müfessirlerden Ebu Cafer Muhammed İbn Hasan b. Ali et-Tusi de yine bu yaklaşım tarzıyla bahse konu ayeti yorumlamış "*et-Tıbyanu'l-Cami li ulumi'l-Kuran*" adlı 10 ciltlik eserinde bu hususta uzun uzun bahsetmiştir. Hz. Peygamber'in Ümmü Selemeyi dışarıda bırakıp diğer dört kişiyi abası altına almasını Tathir Ayeti'nin tefsirinde kullanan Tusi, buradan hareketle bu dört kişinin masumiyetine, günahsızlıklarına ve Ehl-i Beyt'in hata ve yanlışlık yapmasının caiz olmadığına, onların icmaının isabetsiz ve yanlış olamayacağına hükmetmektedir. Ayrıca ayette geçen ricsi gidermek ifadesinin Ehl-i Beyt'in günahsızlığına delalet ettiğini ve bu sebeple onların masumiyetinin de böylece sabit olduğunu belirtir.[119]

Bir başka Şii müfessir Ebu Ali el-Fadl b. Hüseyin et-Tabersi (Ö.548/1153) "*Mecmua'l-beyan fi tefsiri'l-Kuran*" adlı eserinde kendisinden önceki Şii müfessirlerin yaklaşımını aynen sürdürmektedir. Ahzab 33. ayetle ilgili diğer Şii müfessirlerinde yaptığı gibi Ümmü Seleme rivayetini de naklettikten sonra ayette "innema" hasr edatının kullanılmasını ayetin yalnız beş kişiye delalet etmesine bağlar.[120]

Tabersi, Ehl-i Beyt tanımlamasında diğer Şii âlimlerden farklı bir görüş ortaya koymadığı gibi işi çok farklı boyutlara da götürmüştür. "Hz. Âdem Kıssası" olarak da bilinen kıssayla alakalı Hz. Âdem'in Cennetten çıkarıldıktan sonra affedilmesine vesile olan olayın Hz. Âdem'in, Allah'a, Âl-i Aba'yı oluşturan isimleri zikrederek dua etmesiyle gerçekleştiğini belirtir.[121] Bu durum Şii düşüncede Ehl-i Beyt kavramının bir tanımlama, bir siyasi mirasa sahip çıkma ve bir imani husus olmanın da ötesinde ne derece uç bir düşünce ve inanç yapısı haline dönüştüğünü anlamanın güzel bir örneğidir.

---

[117] El-Kufi, *age*., c.2, s.193
[118] El-Kufi, *age.*, c.2, s.193
[119] Tusi, *et-Tıbyanu'l-Cami li Ulumi'l Kuran,* thk. Ahmed Habib Kasir el-Amili, Daru İhyau't Turasil Arabi, Beyrut, c.8, s.339-340
[120] Tabersi, *Mecmua'l Beyan Fi Tefsiri'l Kuran,* c.4, s.357,
[121] Tabersi, *Cevamiu'l-Cami,* Müessesetun Neşril İslami, Kum 2000, c.1, s. 97,

Tabatabai'de diğer Şii müfessirlerle aynı şeyleri zikrettikten sonra Ehl-i Beyt tabirinin yalnızca Âl-i Aba Hadisi'nde ismi geçen beş kişi için kullanılabileceğini söyler.[122]

Şura suresi 23. ayette geçen "Sizden, yakın olanları sevmenizden başka bir şey beklemiyorum." İfadesiyle ilgili Makrizi buradaki yakın olanlardan Ehl-i Beyt'in sevilmesinin kast edildiğini belirtir. Makrizi'nin bu görüşünü aynen nakleden Tabatabai de buradaki yakın olanların Ehl-i Beyt olduğunu ifade etmektedir.[123]

Şia'nın Ehl-i Beyt kavramına bir çerçeve çizerken takındığı tutumu anlamanın yolu, Peygamber eşlerini Ehl-i Beyt dışı bırakarak bir takım tarihi olayları kendilerine göre mantıki biçimde izah etme ve imamet anlayışlarını kurtarma çabaları açısından meseleye bakmaktan geçer. Hz. Peygamber'in eşlerini bu tanımlamanın dışında tutmak için özel gayret sarf ederler. Malum olduğu üzere Peygamber eşleri arasında Hz. Aişe de vardır. Hz. Aişe ile Hz. Ali, Cemel Vakası'nda karşı karşıya gelmişlerdir.

Meselenin siyasi yönü böyle olmakla birlikte Hz. Aişe'nin Ahzab 33. ayette hitap edilenlerin içine, masumlar zümresine vs. dâhil olduğunu kabul etmek, Şia'nın, kendi inanç esası olan "imamet" görüşüyle ters düşmesi demektir. Zira masum (rics, günahtan, hatadan uzak, arınmış) bir Peygamber hanımı, masum bir Hz. Aişe demektir. Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin cephesinden meseleye bakan bir grubun öğretisinin çökmesi, kendileriyle çelişmeleri demektir.

İslam öncesine dayanan bir Arap asabiyet geleneği, Peygamber dönemi sonrasında da Haşimi-Emevi çekişmesi şeklinde kendini ortaya koymuştur. Kendi arzuların ulaşmak adına Kur'an ayetlerini farklı ve bağlamından koparark "atomize" ele alıp yorumlayarak bir anlamda kendi amaçlarına ulaşmada ilahi hitabı bir araç olarak kullanmışlardır.[124]

Şia, Hz. Peygamber hanımlarından bahseden birçok ayet ve hadislere zorlama yorumlar getirme yolunu tercih etmiş ve bu orlama yorumları kendi görüşlerine dayanak olarak kabul etmişlerdir. Ancak sadece zorlama yorum yapmakla yetinmemişlerdir. Zira yorumlamada sıkıntı çektikleri bazı yerlerde de Kur'an-ı Kerim'in değiştirildiği veya ayetlerinin sıralamasının değiştirildiği ya da ayetlerin bilerek ve kasten yazılmadığı gibi iddialar ortaya atmaktan çekinmemişlerdir.

---

[122] Tabatabai, *el-Mizan fi tefsiri'l Kuran,* Matbuatı İsmailiyyan, 2. Baskı, 1973, c.15, s.311-312
[123] Tabatabai, *age*., c.18, s.51-52,
[124] Mesut Okumuş, "Şiî ve Sünnî Müfessirlerin Ehl-i Beyt'le ilgili Bazı Ayetlere Yaklaşımları Üzerine", *Marife Dergisi*, Yıl 4 (2004), Say.3, s.231-232

Halbuki Kur'an'ın Allah tarafından indirildiği ve O'nun tarafından korunacağına dair *"Hiç şüphe yok ki o zikri, Kur'ân'ı Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz'iz"*[125] ayeti vardır. Durum böyle iken Şia'nın bu görüşü iftiradan öteye geçmemektedir. Şimdi bu yaklaşımla ilgili bazı örnekler zikredeceğiz. Tabatabai, Tathir Ayeti ile ilgili*:*

> *"Bu ayet Resulullahın hanımlarını muhatap alan ayetlerle birlikte değildir. Onlarla beraber de nazil olmamıştır. Ancak onların arasına ya Resulullahın emriyle ya da daha sonra yazım esnasında konmuştur. Bu bölümü ayetin içerisinden kaldırdığımız zaman mananın bozulmaması da bu görüşü desteklemektedir."*[126]

diyerek hem vahiy katiplerini hemde Hz. Peygamber'i zan altında bırakmakta hatta suçlamaktadır. Peygamber'in kendi heva ve hevesine göre Kur'an'da ayet dizilimi yapması mümkün değildir. Meclisi ise:

> *"Bu ayet Resulullah'ın hanımları ile ilgilidir ve bu nedenle hanımları Ehl-i Beyttir deniliyor. Bu ilk olarak mütevatir haberlere ters düşmektedir. İkinci olarakta, Kuran'ın tertibi, masumiyeti gerektiren bir iş değildir. Onda hatalar olabilir. Buhari ve Tirmizi'de geçen bir rivayette Zeyd b. Sabit: "Yazım esnasında Ahzab Suresi'nden bir ayet kaybettim. Halbu ki Resulullahın onu okuduğunu duymuştum. Onu araştırdım ve Huzeyme b. Sabit'te buldum ve onu Mushafa ilave ettim" demiştir. Tathir ayetide aynı şekilde buraya konulmuş olabileceği gibi bazı dünyevi maslahatlar için, siyakında geçen ezvacı bu ayetin şümulüne sokma gayesi ile buraya sokuşturulmuş olabilir. Fakat nakledilen rivayetle, "ezvac" kavramının bu ayetle ilgisinin olmadığını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla iddiada tertibe bağlanmak delillerin tutarlı olmadığının bir göstergesidir. Eğer tertip konusunda söylediklerimizi kabul etmezlerse, Kur'an'dan birçok ayetin çıkarıldığına dair deliller vardır. Öyle olmuştur ki bu ayetin öncesinden ve sonrasından bazı ayetler düşürülmüş, dolayısıyla, zahiri olarak bu ayetin diğer ayetllerle bir ilgisi kalmamıştır. Bunun*

[125] Hicr 15/ 9
[126] Tabatabai, *El-Mizan Fi Tefsiril Kur'an,* Matbuatı İsmailiyyan, Beyrut 1973, c.16, s.311-312.

çeşitli örmeklerini Kuran-ı Kerim'de bulmak mümkündür. Buradan bir değil birkaç ayetin düşürülmüş olması muhtemeldir." demektedir.[127]

Bu örnekte Meclisi, kendi düşüncesi ile çelişmesi halinde Kur'an'a dahi eleştiri getirmekten, mütevatir dediği haberleri Kuran'dan daha efdal kabul etmekten ve hem Hz. Peygamber'e hem de Vahiy Kâtipleri başta olmak üzere birçok kişiye akıl almayacak biçimde ithamlarda bulunmaktan çekinmemiştir.

Şia'nın bu ayetlere yaklaşımı ile ilgili Varol'un şu ifadeleri durumu güzel biçimde tahlil etmektedir:

"Daha açık bir ifadeyle, bu düşünceye göre (Şia'ya), Kur'an'ın tertibi, onda birtakım ilave ve çıkarmalar (ayet ve sure olabilir) olduğu tartışılabilir ancak Ehl-i Beyt'in bu beş kişiden (Peygamber, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin) ibaret olduğu tartışılamaz."[128]

Şia toplumunda Ehl-i Beyt'e bakış açısını ortaya koyduğumuz bu başlık altında Şia'nın siyasi ve politik ön kabullerini delillendirmek adına dini hususlarla alakalı ne türden aşırı yorumlara başvurabildiğini gözler önüne serdik. Açıkca görülmektedir ki, Şia, Ehl-i Beyti Hz. Peygamber, Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'den ibaret görmektedir. Ehl-i Beyti konu alan ayetlere, kendi anlayışını doğrulayan kimi rivayetlerle yaklaşmakta, zorlama yorumlar yapmaktan çekinmemekte hatta nass ile ilgili herhangi bir izah çıkmazına düştüklerinde ayeti yalanlamayı veya zorlama manalarla ayetlere istedikleri şeyleri söyletme yolunu tercih etmektedirler.

Şia, Hz. Peygamber'deki masumiyet karinesinin bu şahıslar için de geçerli olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in siyasi vazifesinin, ayrıcalıklı bir soy algısı oluşturacak biçimde yine Peygamber ile kan bağı olan bu şahıslar üzerinden devam etmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu düşünce ayrıcalıklı bir grup ortaya çıkaracağından İslam akidesiyle çelişmektedir. Bunu ileriki başlıklar altında tekrar ele alacağız.

4.2. Sünnî Toplumda Ehl-i Beyt Anlayışı

Ehl-i Sünnet müfessirleri arasında Ehl-i Beyt'in tam olarak kim olduğu ve Ehl-i Beyt ile ilgili, başta Ahzab 33 gibi, ayetlerin tefsiri hususunda tam bir görüş birliği olmadığı görülmektedir.

---

[127] Meclisi, *Biharul Envar,* Beyrut 1983, c.35, s.235
[128] Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt - Kavramsal Boyut*, Yediveren Yay., Konya 2004, s.117

Erken dönem Kuran müfessirlerinden Mukatil b. Süleyman, Tathir Ayeti'ndeki muhatabın Peygamber eşleri olduğunu, buradaki "rics"in günah olduğunu ve bu muhataplar arasında hiç erkek bulunmadığını belirtir.[129]

Buna benzer bir yaklaşımda Dineveri de (ö.307/922) görülmektedir. Buradaki muhatabın Peygamber hanımları olduğu ve rics kelimesinin de günahtan temizlenmek anlamında kullanıldığını belirtir.[130]

İmam Maturidi (ö.333/944) Ehl-i Beyt kavramının bu beş kişiye hasredilemeyeceğini belirtip ayetin siyak ve sibakından koparılarak sosyal ve tarihi gerçekler göz ardı edilerek yapılan te'villerin büyük bir yanlış olduğunu belirtmiştir.[131]

El-Kurtubi'ye (ö.671/1272) göre ise Tathir Ayeti, kendinden önceki ayetlerle tam bir uyum ve bütünlük içerisindedir. Burada siganın müzekker olarak zikredilmesini "ehl" kelimesinin de müzekker olmasına dayandırmaktadır. Buradaki muhatabın Hz. Peygamber eşleri olduğunu belirtir.[132]

Sayıları fazla olmamakla birlikte Ebu Said el- Hudri, Mücahid ve Katade'nin, bir rivayete göre de Kelbi'nin, tathir ayetinde zikredilen Ehl-i Beyt'in Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin olduğu görüşünü benimsedikleri rivayet edilir. Bunların delilleri de siganın durumu ve Âl-i Aba Hadisi ile ilgili rivayetlerdir.

Ehl-i Sünnet içerisinde Ehl-i Beyt ile ilgili benimsenen bir diğer görüş ise Ehl-i Beyt'in Peygamber hanımları ve Âl-i Aba'dan müteşekkil olduğudur. Zemahşeri (ö.538/1143) ve bazı mutezili tefsirciler bu görüşü tercih etmişlerdir. Ayetteki "rics" kelimesinin günah anlamında olduğunu söylemişlerdir.[133]

Fahreddin Razi (ö.606/1209) ise Ahzab 33. ayetteki müzekker siga kullanımının Ehl-i Beyt'in içerisine hem kadın hem de erkekler girdiği için olduğunu söyler. Hz. Peygamber'in çocuk ve hanımlarının, doğal olarak Hz. Fatıma ve onunla evlenip Hz. Peygamber yanından ayrılmayan Hz. Ali'nin de Ehl-i Beyt'ten sayılması gerektiğini belirtir.[134]

---

[129] Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman,* thk. Ahmed Ferid, Daru'l Kütübi'l İlmiye, Beyrut 2003, c.3, s.45,
[130] Dineveri, *Tefsiru ibn Vehb,* thk. Ahmed Ferid, Darul Kütübil İlmiye, Beyrut 2003, c.2, s.176
[131] Talip Özdeş, *Maturidinin Tefsir Anlayışı,* İnsan Yay. İstanbul 2003, s.121-122,
[132] Kurtubi, *El Camiu Li Ahkamil Kur'an,* Kahire 1967, c.14, s.183,
[133] Zemahşeri, *El-Keşşaf,* Darul Kitabil Arabi, Beyrut 1978, c.2, s.538,
[134] Razi, *Mefatihul Gayb,* Darul Fikr, Beyrut 1994, c.13, s.210-211,

İbn Kesir (ö.774/1372) ise Ümmü Seleme rivayetini zikrederek konuyu izah etmiştir. Ahzab 33 ve beraberindeki ayetleri konu bütünlüğü içerisinde ele alarak tercihini Ehl-i Beyt'in Peygamber hanımları olduğu yönünde kullanmıştır.[135]

Makrizi de (ö.845/1442) Ahzab 33 deki Ehl-i Beyt tabirinin Hz. Peygamber eşleri ve diğerlerini de içine alan genel bir kavram olduğunu belirterek bu konuda uzlaşmacı bir yol takip etmiştir.[136]

Tefsir geleneğine göre eserler veren Sealibi (ö.876/1471) de aynı ayetin tefsirinde iki görüşün arasını bulmaya çalışanlardandır. Ayetin zahirinin Peygamber eşleri hakkında olduğunu ancak Peygamber kızı, kızının oğulları ve eşlerinin de bu tanım içerisine alınması gerektiğini vurgular.[137]

İmam Şafii Ehl-i Beyt'in Haşimoğulları ve Muttaliboğulları olduğunu belirtirken, İmam Malik ve Ebu Hanife ise Haşimoğulları olduğu görüşünü belirterek, Ehl-i Beyt'in kapsamını Peygamber torunları veya eşleri çerçevesinden çıkarmış, meseleye biraz daha geniş bakarak Peygamber'in kabilesini Ehl-i Beyt olarak görmüşlerdir.[138]

Ehl-i Sünnet ekolüne mensup Taberi (ö.310/922) rivayet tefsirinde birçok yerde tercihlerde bulunurken Ahzab 33. ayetle ilgili şaşırtıcı biçimde herhangi bir tercihte bulunmamıştır.[139]

Ehl-i Beyt konusunda farklı görüşleri zikrederek aralarında herhangi bir tercihte bulunmayan âlimlerden birisi de Bagavi'dir. Peygamber hanımları, Âl-i Aba ve Hz. Peygamber'den sonra sadaka alması haram olanları bu konudaki üç farklı görüş olarak zikrettikten sonra aralarında herhangi bir tercihte bulunmayan Bagavi yalnızca, Şii kaynaklarda yer verilmeyen, Ümmü Seleme'nin "ben de Ehl-i Beyt'ten miyim?" Sorusuna "evet inşallah" şeklinde Hz. Peygamber'in cevap verdiği şeklinde bir rivayete yer vermekle yetinir.[140]

Ümmü Seleme vasıtasıyla rivayet edilen "Âl-i Aba" veya "Ehl-i Kisa" hadisinin birçok farklı rivayetleri bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Ümmü Seleme'ye "sen hayır üzeresin", "sen de ehl-i beytimdensin", "sen bulunduğun hal üzeresin." gibi değişik

---

[135] İbn Kesir, Tefsirul *Kuranil Azim,* Daru Kahraman, İstanbul 1985, c.6, s.411- 412,
[136] Makrizi, M*arifetu ma Yecibu li Ali Beytin Nebviyyi,* Daru Zülfikar, Beyrut ty., s.15 vd.
[137] Sealibi, *El-Cevahirul Hisan Fi Tefsiril Kuran,* Muessesetul Alemi lil Matbuat, Beyrut ty., c.3, s.228,
[138] Kardavi, *İslam Hukukunda Zekat*, Kayıhan Yay., İstanbul 1984, c.2, s.224
[139] Taberi, *Camiul Beyan an Te'vilil Kur'an,* Kahire 1954, c.22, s.6-8,
[140] Bagavi, *Mealimut Tenzil,* Darul Marife, Beyrut 1992, c.2, s.528-529,

rivayetler vardır. Birbirinden farklılık arz eden bu rivayetler zihin karıştırıcıdır. Hz. Peygamber'in Tathir Ayeti indikten sonra altı ay boyu Hz. Fatıma'nın evinin önünde sabah namazına giderken bu ayeti okuduğu da nakledilmektedir.[141] Şia'nın günahsız olduğunu iddia ettiği Hz. Fatıma ve Hz. Ali'yi, Hz. Peygamber'in namaza kaldırması gerçektende dikkat çekici bir durumdur.

Şia'nın Ahzab 33. ayetle ilgili ayeti bağlamından koparak yaptığı yorumlar ayetin öncesi ve sonrasındaki diğer ayetlerle irtibatını tamamen göz ardı etmeyi gerektirmektedir. *"Evlerinizde sessizce oturun, eski cahiliye günlerindeki gibi cazibenizi sergilemeyin…"* şeklinde devam eden ayetin erkekleri kast etmesi olası görülmemektedir.

Ahzab 33. ayette müzekker sigasının kullanılması Arap dilinin kendine özgü yapısından dolayıdır. Zira Hud suresi 73. ayette Hz. İbrahim'in hanımına yönelik hitap da müzekker sigasıyla kullanılmıştır. Yine Taha Suresi 10. ayette Hz. Musa'nın hanımına yönelik de müzekker siga kullanılmıştır. Buradan hareketle Şia'nın Tathir Ayeti'nde müzekker siga kullanımından dolayı Peygamber eşlerini Ehl-i Beyt kavramı dışında tutmasının ideolojik yaklaşım dışında başka bir sebebi olmadığı görülmektedir.

Fahreddin Razi'nin de benimsediği biçimde eğer Peygamber kızı olması yönüyle Hz. Fatıma'nın Ehl-i Beyt'ten sayılması gerekiyorsa, Peygamber'in diğer kızlarının ve damadı olması yönüyle Hz. Ali Ehl-i Beyt'ten sayılıyorsa, Hz. Osman'ın da Ehl-i Beyt'ten sayılması gerekir. Bilindiği üzere Hz. Osman, Hz. Peygamber'in iki kızıyla evlenmiş ve "Zennureyn" lakabını almıştır.

Günümüzde tathir ayetiyle ilgili, bu ayetin Hz. Peygamber hanımları dışında, kızları, damatları veya diğer akrabalarından hiçbirisiyle ilgili olmadığı görüşünü belirtenler de vardır.[142]

Yine "Sakaleyn Hadisi" ile ilgili olarak yapılan modern dönem değerlendirmelerinde, hadisin farklı rivayetlerinden hareketle, Şia'nın, rivayetlerden imamın nasla tayini ve ismeti gibi hususları çıkararak, Ehl-i Beyt ile ilgili yapmış oldukları değerlendirmelerin, Kur'ân ve Sünnet'in bütünlüğüne ters düştüğünü ifade edenler de vardır.[143]

---

[141] Ahmed b. Hanbel, *Müsned,* Müssesetul Kurtuba, Mısır ty., c.3, s.249, 285,
[142] M. Said Hatiboğlu, "İslamda İlk Siyasi Kavmiyetcilik Hilafetin Kureyşiliği", *AÜİFD* 1978, *c.23*, s.140
[143] Mazlum Uyar, *İmâmiyye Şiâsı'ında Düşünce Ekolleri - Ahbârilik*, Ayışığı Kitapları, İst. 2000, s.53

Merhum Elmalılı ise Ehl-i Beyt kavramının kapsamı ile ilgili olarak tathir ayetindeki hitabın Peygamber hanımlarına olduğunun gayet açık olduğunu belirtir. Ancak uzlaşmacı bir tavır sergileyerek, Peygamber hanımları için müzekker siganın kullanılmasının nedeni olarak bu ayetin içeriğine sadece kadınların girmeyip erkeklerin de girdiğini belirtir. Zira Arap dilinde hitap edilenler içerisinde bir tane dahi müzekker bulunsa hitapta müzekker olur. Burada müzekker siganın kullanılması da Ehl-i Beyt kapsamının sadece kadınlardan ibaret olmayıp Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in de bu kavram dâhilinde Ehl-i Beyt kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir. Zira bu insanlar Peygamber dizi dibinde yetişmişlerdir der.

En son olarak da Hz. Peygamber'in diğer kızları ve onların evlatlarının da bu kapsama dâhil edilebileceğini belirten Elmalılı, kavramın içeriğini oldukça geniş tutmuşsa da, Hz. Peygamber'e kan bağı ile bağlı olanlar olarak bu kavramı algılamaktan kurtulamamıştır.[144]

Şura Suresi 23. Ayetteki "el- meveddet fil kurba" ibaresi ile ilgili Şii görüş çerçevesinde yapılan yorumlardan birinde bu ayetin Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin hakkında nazil olduğunun belirtilmesi üzerine İbn Kesir, söz konusu ayetin Mekke'de nazil olduğunu ve Hz. Fatıma ile Hz. Ali'nin henüz evlenmediğini ve bu evliliğin hicretin ikinci yılını takip eden Bedir Savaşı'ndan sonra gerçekleştiğini belirtir. Bu sebeple Hz. Hasan ve Hüseyin'in henüz dünyaya gelmemiş olduklarını vurgular.[145]

Yine Şura Suresi 23. ayetle ilgili olarak Muhammed Esed, "kurba" yakınları sevmek anlamının, Peygamber için uygun düşmeyeceğini zira Peygamber mesajıyla uyuşmadığını belirtir. Hz. Peygamber'in, yakınları için bir ayrıcalık istemesini de O'nun mesajı ile bağdaşmayacağı için doğru bulmadığını belirten Esed, "kurba" sözcüğü ile ilgili olarak hiç bir mülkiyet zamirinin kullanılmamış olmasını bunun herhangi bir kişisel ilişki ile sınırlı olmadığını, tersine, bütün insanlık için geçerli olan ortak bir ilişkiye, yani kardeşlik ve dostluk ilişkisine işaret ettiğini belirtir.[146]

Ehl-i Sünnet'in Ehl-i Beyt tanımı içerisine Şia'dan farklı olarak Peygamber eşlerini de sokmak dışında Şia'nın Ehl-i Beyt tanımından pekte farklı bir bakış açısı getirmediği görülmektedir. Bu durum, Sünni algı üzerinde Şii propagandasının etkisini

---

[144] Elmalılı, *Hak Dini Kuran Dili,* Eser Neşriyat, yrz. 1971, c.6, s.3892
[145] İbn Kesir, T*efsirul Kuran,* Daru Kahraman, İstanbul 1985, c.4, s.112
[146] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı,* çev. C. Koytak - A. Ertürk, İşaret Yay., İst. 1996, c.3, s.989

ortaya koyması açısından önemlidir. Muhammed Esed'in konuya böyle bütünleştirici bir bakış açısıyla bakması bizce de Kur'an ve Sünnet'e daha uygun bir tanımlamadır.

Taberani'nin Enes b. Malik'ten rivayet ettiği bir rivayette: "Resulullah'a Âl-i Muhammed kimdir? diye soruldu. Resulullah: "bütün müttaki müminlerdir" diye buyurdu ve Onun dostları ancak müttakilerdir[147] ayetini okudu." buyurulmaktadır.[148]

Bu hususa "ehl" ve "âl" ifadelerinin aynı anlamda olmadığı eleştirisini getirenler olmuştur ancak Kur'an'da birçok ayette ehl ve al kavramlarının kullanımı anlatılırken "âl" ifadesinin de kullanıldığıyla ilgili örnekler zikretmiştik. Yine bu kullanımla ilgili,

> *"Nihayet emrimiz geldiği ve tennur (tandır veya geminin kazanı) tutuşup parladığı zaman dedik ki; Erkeği ve dişisi olan her canlıdan ikişer tane, aleyhlerinde hüküm verilmiş olanların dışında, aileni (ehlini) ve iman etmiş olanları geminin içine yükle. Zaten beraberinde iman edenler çok az idi*."[149] ayeti dikkat çekmektedir.

Burada Hz. Nuh'un oğlu kan bağı ile O'na bağlı olmasına karşın Nuh'a iman etmemiş, Allah'ta: *"Ey Nuh, o senin ehlinden değildir*."[150] buyurmuştu. Demekki Kur'an'da ki kullanımda Nuh'un ailesi (sadece kendisine inanan fertler) ve O'na iman eden diğer mümin kişiler Nuh'un ehli olarak görülüyor.

Son olarak da daha yakın dönemlerden, İsmail hakkı Bursevi'den bir örnek vermek istiyorum. Bursevi, Hz. Peygamber'e tabii olmayı ikiye ayırmıştır. İlki, Hz. Peygamber'e nesep (kan bağı) yoluyla tâbi olmaktır. Diğer tâbiiyet ise: onun yoluna uymakla olacağını belirtir. Resulullah'ın Ehl-i Beyt'inden olmayanların, ilim amel ve dillerini muhafaza etmek suretiyle Resulullah'ın Ehl-i Beytinden olacağını ifade eder.

Selman-ı Farisi'nin Hendek Savaşı için hendek kazılmasında üstün gayreti karşısında Ensar ve Muhacir arasında "Selman bizdendir" seklindeki tartışmaya Hz. Peygamber'in "Selman bizden, Ehl-i Beyt'tendir" şeklinde karşılık vererek tartışmayı sonlandırması ve Selman'ı taltif etmesi de bu görüşü desteklemektedir der. Bursevi, Ehl-i Beyt olmayı Haşimi olmak değil, kalbi temiz olmak olarak tanımlar. Resulullah'a zaman olarak yakın veya uzak olmanın da bir etkisinin olmadığını belirtir.[151]

---

[147] Enfal 8 /34
[148] Kasımi, M*ehasinüt Te'vil,* Mısır 1959, c.13, s.4854
[149] Hud 11 /40
[150] Hud 11 / 46
[151] İsmail Hakkı *Bursevi, Kitabün Netice II,* İstanbul 1997, s.399

İbn Ârabi, Selman'ın da Ehl-i Beyt olması noktasında hiçbir tereddüt bulunmadığını görüşünü belirtmiştir. Ancak akabinde Ârabi, Şia'nin masumiyet karinesinin aynısını Selman-ı Farisi içinde geçerli olduğunu ifade etmiştir.

Ehl-i Beyt olmayı Hz. Peygamber'e tabii olmak anlamında anladığımız müddetçe Selman'ın Hz. Peygamber'in ehlinden olduğu konusunda Bursevi ile mutabık olmakla beraber İbn Ârabi'nin, Şia'nın, Peygamber dışındakilere de Peygamber gibi masumiyet atfetme yanlışına düştüğü kanaatindeyiz. Zira Hz. Peygamber dahi hataya (zelle) düşme konusunda uyarıldığına göre bir insana günahsızlık atfetmek insanın yaratılışına terstir. Hiç günah işlemeyen bir kavim olsaydık Allah'ın bizim yerimize günah işleyip tövbe eden bir kavim yaratacağını vurgulayan Hz.Peygamber'in hadisine[152] de terstir. İnsan hatasız değil, hatasından dönen, tövbe edendir.

[152] Müslim, *Sahih*, Tevbe, 1

II. BÖLÜM:

İSLAM EKOLLERİNDE EHL-İ BEYT

1. KÜLTÜR VE MİTOLOJİDE "KUTSAL AİLE" KAVRAMI

Soyluluk ve liderlik ifadesi olarak kullanılan "Ehl-i Beyt" kelimesi yalnızca Arap Kültürü'ne has değildir. Diğer kültürlerde de bu yönetici, lider ve ailesi fikrine rastlanmaktadır.

Eski Roma'da çok önemli kabileler ve yönetici ailelerinden bahsedilmiş ve onları tanımlarken "patres maiorum gentim" (ikinci derecede, yönetici ailelerin yaşlıları) ifadesi kullanılmıştır. Roma Kralı 5. Targuinius'un 100 kişiden oluşan bu senato üyelerinin sayılarını artırdığı belirtilmektedir.[153]

Kitab-ı Mukaddes'te de "beyt"i ifade eden "house" ifadesi çokça kullanılmaktadır.[154]

> *"İbrahim evindeki bütün erkekleri (oğlu İsmail'i, evinde doğanların, satın aldığı uşakların hepsini) Tanrı'nın kendisine buyurduğu gibi o gün sünnet ettirdi. İbrahim sünnet olduğunda doksan dokuz yaşındaydı. Oğlu İsmail on üç yaşında sünnet oldu. İbrahim, oğlu İsmail'le aynı gün sünnet edildi. İbrahim'in evindeki bütün erkekler (evinde doğanlar ve yabancılardan satın alınanlar)onunla birlikte sünnet oldu."*[155]

İslam inancında kutsal aile (Ehl-i Beyt) düşüncesi o derece ileri boyutlara ulaşmıştırki bu aile ilişkilerinin ahiret hayatında da devam ettiğini belirten hadisler rivayet edilir. Hz. Peygamber'den rivayet edilen ve kendisine eş olarak verilen bazı kişilerin isimlerinin zikredildiği şu hadis konuya açıklık getirmek açısından güzel bir örnektir.

"Allah İmran kızı Meryem'i Firavun'un hanımı Âsiye'yi ve Musa'nın kız kardeşi Gülsüm'ü Cennette bana zevce olarak vermeyi hükmeyledi." [156]

---

[153] Elkoshi, *Thesaurus Proverbiorum et-idiomatum Latinorum, Jerusalem 1981, s.279*
[154] Geniş bilgi için bkz. Brown, Driver, Briggs, *A Hebrew and English Lexion..,* Oxford 1959.
[155] *Kitab-ı Mukaddes*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1993, Tekvin 17 / 23-27.
[156] Taberâni, *el-Mu'cemü'l - Kebir*, 8/258

Bu hadisi yorumlarken günümüz düşünürlerinden bazıları Hz. İsa'nın babasız olarak dünyaya gelmesini ve Hz. Meryem'e bir erkek çocuk doğuracağı müjdesinin verilmesini anlatan,

" Biz ona meleğimizi (Cebraili) gönderdik de ona tam bir insan şeklinde göründü. Meryem, O'na: Ben bağışlayan Allah'a sığınırım senden, eğer Allah'tan korkan biri isen, dedi." [157] meâlindeki ayetleri de işin içerisine katarak İslam akidesi açısından çok ilginç ve Hrıstiyanlıkta ki teslis inancının açılımı olan, birin üç farklı şekilde tezahürü mantığını hatırlatan, Hz. Peygamber'in de farklı zamanlarda farklı şekillerde tezahür eden aynı ruh olabileceği fikrini ortaya atmaktadır. "Ruh" ifadesi ile ilgili şu ilginç değerlendirme yapılmaktadır:

> *"Acaba ne idi bu ruh? Hemen büyük çoğunluğu itibarıyla bütün tefsirler, âyet-i kerimedeki "...ruhumuzu gönderdik..." diye belirtilen ruh'un Cebrail (aleyhisselâm) olduğunu ifade etmektedirler. Ne var ki burada Kur'ân "ruh" tabiri kullanıyor; ruhun tayininde ise ihtilaf vardır. İhtimalin sınırları ise ihtilafın çerçevesini aşkındır; hatta Efendimiz'in ruhunu içine alacak kadar da geniştir. Evet, bu da muhtemeldir; zira Hz. Meryem çok afife ve nezihe bir kadındı. Bu itibarla da gözlerinin içine başka hayal girmemişti ve girmemeliydi de. O'na sadece kendisine helâl olan biri bakmalıydı. O da olsa olsa Efendimiz olabilirdi, zira O, bir münasebetle Hz. Meryem'in kendisiyle nikâhlandığına işaret buyuruyordu. Bu açıdan da "ruh"un Efendimiz'in ruhu olabileceği de ihtimal dâhilindedir. Ancak bu kat'î değildir, sadece bir ihtimaldir. İhtimaller ise delillerle takviye edilecekleri ana kadar kat'iyet ifade etmezler."*[158]

Bu yorum bizi, Hz. İsa'nın babasının Hz. Muhammed olduğu sonucuna götürmektedir ki kutsal aile kavramına İslam akidesi içinden çok farklı bir bakış açısı getirdiği âşikardır. Bununla birlikte bu bakış açısında, az önce de değindiğimiz gibi, Hrıstiyanlık'taki teslis öğretisini anımsatan ve kutsal aile fikrine hem bu dünya hem de aşkın aleme dönük bir boyut kazandıran "ezoterik" bir yön bulunmaktadır.[159]

---

[157] Meryem, 19 /17-18

[158] Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 1*, Nil Yay., 3.Baskı, 1995, s.197; ayrıca bkz.: http://tr.fgulen.com/content/view/1568/98, (Erişim tarihi: 15 Kasım 2013).

[159] Hz. Âdemi yoktan var eden bir yaratıcının babasız bir çocuk yaratmaya da gücünün yeteceği âşikardır. Buna rağmen neden hala Hz. İsa'ya biyolojik bir baba tayin etme ihtiyacı duyulduğu ilginçtir.

Bununla birlike, "*Hz. Meryem çok afife, nezihe bir kadındı. Gözlerine başka hayal giremezdi."* diyerek Hz. Meryem'e müjde vermeye Cebrail yerine Hz. Meryem'in Cennetteki kocası olduğu belirtilen Hz. Muhammed'in gönderilmesi, meleklerde bir cinsiyet bulunmadığı bilinmesine rağmen Cebrail'i bir erkek olarak telakki edip Hz. Meryem'in namusunu korumak adına, yanına kocasını gönderme teşebbüsü müdür?

Hz. Meryem'in bir erkekle karşılaşması O'nun namusuna bir leke sürer mi? Veya Hz. Muhammed'in, Hz. Meryem'in yanına, Hz. İsa'nın doğumunu müjdelemek için gittiğini kabul etmek bir cinsel birlikteliği de çağrıştırmalı mıdır? Neden ısrarla kocası olduğu iddia edilen Hz. Muhammed'in, hem de kendisinin dünyaya gelmesine daha 571 sene var iken, Hz. Meryem'e gittiği iddia edilmektedir? Herşeyi yoktan var ettiğine inanılan bir yüce yaratıcıyı kabul eden teist bir bakış açısı, babasız bir çocuğun dünyaya gelebileceğini kabul etmekte sıkıntı mı yaşamaktadır? Bu Allah için hiç te zor olmasa gerek. Yaratıcının babasız bir çocuk yaratmayacağını düşünen bir bakış açısının Sünnetullaha ve mucize konusuna nasıl baktığı da bir merak konusudur. Bu öğreti, mevcut haliyle Hz. İsa meselesine bakışı itibariyle, İslami bir öğretiden çok Hristiyan öğretiyle paralellik göstermektedir. Hristiyan öğretide "Tanrı baba, İsa oğul, Anne Hz. Meryem ve Kutsal Ruh" şeklinde bir aile tasavvuru varken bu bakış açısında ise "Baba Hz. Muhammed, Oğul İsa ve Eş olarak Hz. Meryem" şeklinde teşekkül eden kutsal bir aile düşüncesi bulunmaktadır.

Herkesce malumdur ki artık vahiy gelmemektedir ve fizikötesi âlemle ilgili hususlar, fizik âlemdeki hususlar gibi deney ve gözleme tabii tutulamamaktadır. Burada müddeinin, "*Ancak bu kat'î değildir, sadece bir ihtimaldir. İhtimaller ise delillerle takviye edilecekleri ana kadar kat'iyet ifade etmezler"* sözüyle tam olarak hangi delilleri kastedildiği merak konusudur.

Kutsal aile, kutsal bir yönetici ve kutsal bir soy inancı düşüncesi Avrupa'da Cermen kabilelerinin büyük bir kısmında vardı. Hristiyanlık öncesi bu inanışa göre hanedan kurucuları tanrıların soyundan (özellikle Votan'ın soyundan) gelmekteydiler.[160]

Kral, halk ile tanrılar arasında karizmatik bir aracı, savaş ve hasatların başarılı geçmesi için yapılan kurban törenlerinin bizzat yöneticisi idi. Hristiyanlığın kabulünün ardından da bu tanrıların soyundan gelen kutsal aile düşüncesi, varlığını ve etkisini

[160] William Chaney, *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon*, Manchester Uni. Press, England 1970, s.33

korumayı başarmıştır.[161] Kilise etkisiyle bu türlü inançlar da Hristiyanlık tarihiyle bütünleşmek zorunda kalmıştır. Mesela, bazı kraliyet soy ağaçlarında Hz. Nuh'un oğlu olan veya Nuh'un gemisinde dünyaya gelmiş olan Hz. Meryem'in bir kızının soyundan olan Votan'a dayandıkları düşüncesi vardır.[162]

Tlingitler, Algonkinler, Perulular ve Polinezyalıların da geçmişte hiç var olmayıp, gelecekte bir gün gelip kendilerini kurtaracaklarına inandıkları üstün bir kurtarıcı şahsiyet düşüncelerinin olduğu bilinmektedir.[163]

Zerdüşt inancında bugünkü Mesih inancına temel teşkil ettiği iddia edilen bir kutsal savaş, aile ve soydan bahsedilmektedir. Mitoloji karışımı bu rivayete göre Eski İran dini zerdüştlükte Angra Mainyu (Ehrimen) ile Ahura Mazda arasında başlayan bir savaştan sonra 4' er devrelik her bir tanesi 3' er bin yıl sürecek savaştan bahsedilir.[164]

9 bin ila 12 bin yılları arası Zarathustra, Ahura Mazda tarafından peygamber olarak yeryüzüne gönderilir. Fakat bu Peygamber'in ardından dünyada kötülüğün hâkim olup ahlaksızlığın hâkim olacağı kanaatinde olan Ahura Mazda, bir gölde yıkanan kutsal bir bakireyi, o göl içerisine sakladığı Zarathustra'nın tohumları ile gebe bırakacaktır. Bu bakire'den doğacak çocuk da peygamber olup dünyayı kısa zaman içerisinde düzeltecektir. Bu mucizevi doğum birer yıl arayla tekrar gerçekleşecek ve son doğacak Peygamber'in ismi yardımcı manasındaki "Saoshyant" olacaktır.

Bu son peygamber zamanında ölüler mezardan çıkacak, ardından Angra Mainyu ile Ahura Mazda arasında nihai bir savaş gerçekleşecektir. Kötülük tanrısı olarak görülen Angra Mainyu ortadan kaldırılacak ve onunla birlikte tüm kötülüklerde ortadan kalkacaktır. Ahura Mazda ise erimiş madenden bir ırmak yardımı ile kötülüklerden temizlediği dünyaya tek başına hâkim olacaktır. [165]

Mitolojik bir yanı olması ve insanların siyasi düşünce ve bakış açılarının nasıl olup ta belli bir süre sonra inançla ilgili bir boyut hali aldığını göstermesi açısından şu örnekler de çok dikkat çekicidir. Hz. Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin beşlisinin özel kılındıklarını ve bu özel kılınmanın ardında ilahi bir yön bulunduğunu

---

[161] Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,* Kabalcı Yay., Ankara 2003, c.3, s.110
[162] Eliade, *age*. c.3, s.111
[163] Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha, Parla, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s.348 vd.
[164] Hilmi Demir, *Mit Kozmos ve Akıl*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011, s.183.
[165] Hilmi Demir, *age*, s.183 vd. ; Ayrıca bkz. Abdurrahman Küçük, *Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*, Hamle Yay. İstanbul 1983, s.92

izah etmeye çalışırken çok değişik rivayetler ileri sürülmüştür. Bazılarını şöylece zikredebiliriz.

Allah Hz. Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin beşlisini Hz. Âdem'den de önce yarattı. Sonra Allah sağ eline balçığı alarak onlara şekil verdi. Sonra onlar balçığa döndüler. Sonrasında Allah sol eline de biraz balçık alarak bu iki balçığın karışımında Hz. Âdemi yarattı. Hz. Âdem günah işleyince Allah şöyle diyerek niyazda bulundu: "Muhammed, Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin yüzü suyu hürmetine beni bağışla!".

Yine aynı minvalde Hz. Fatıma'nın Hz. Ali ile evlenmesine izin veren ilahi bir buyruktan bahsedilmektedir. Bu çok özel yaratılışla Ehl-i Beyt'in var edildiğinin iddia edilmesi onları ilahi evrensel düzenin temeline oturtmaktır. Bu beşlinin seçilmeleri, daha dünya yaratılmadan önce takdir edilmiş bir durumdur. [166]

Görüleceği üzere Ehl-i Beyt kapsamı içerisinde zikredilen kişilerin mitolojik bir biçimde ilahi vahyin de belirttiğinin aksine ilk insandan da önce yaratıldıkları iddia edilmiştir. Bununla da kalmayıp bu kutsal ailenin yaratılışın, daha dünya var edilmeden önce takdir edildiği ve bu minvalde de aileyi oluşturan şahısların ilahi bir tayinle evlenerek kutsal aileyi vücuda getirdikleri iddia edilmektedir. Siyaseti dinin hizmetine sunmayan zihniyetler bir süre sonra dinlerini, inançlarını siyasi düşüncelerinin hizmetine sunmaya mâhkum olmuşlardır.

Tam olarak bu konuyla ilgili yapılan bir değerlendirmede Hint ari fikirler, Manilik, Kam Dini gibi İslam öncesine ait inanç ve düşüncelerin, İslam sonrası dönemde de devam ettirildiği, hatta bu fikirlerde bulunan, seçkin (kutsal) bir ilah ailesinin bulunduğu, bu ailenin sulbünden ilahi nurun nesilden nesile intikal ettiği ve beklenen Mesih'te son bulduğu inancı vurgulanarak bizdeki Ehl-i Beyt algısının da İslam'ın kabulüyle birlikte bu inancın birazda olsa farklılaşarak devam eden formu olduğu yorumu yapılmaktadır.[167]

Bununla irtibatlı olduğu kesin olmamakla birlikte, Hz. Peygamber'in vefat haberi duyulunca Hz. Ömer'in bu haber karşısında takındığı tavrı burada zikretmek istiyorum.

Hz. Ömer*: "Rasulullah ölmemiştir, o ölmez, ancak Musa (as) gibi Allah ile buluşmak üzere gaib olmuştur. Dönecektir, ona öldü diyenin ellerini ayaklarını keserim.*" diyerek feryad etmiştir. Hz. Ebu Bekir gelerek Zümer Suresi 31. ayetini [168]

---

[166] Moshe Sharon, "Ehl-i Beyt - Ev Halkı" çev: Cem, Zorlu, *Marife Dergisi*, (2004), Yıl 4, Say.3, s.348
[167] İlyas Üzüm, "Soruşturma", *Marife Dergisi*, (2004), Yıl 4, Say.3, s.421
[168] Zümer, 39 / 31 "*Bu kitabın indirilişi, güçlü, hikmet sahibi olan Allah tarafındandır*."

okuyup peşinden, "*Kim Muhammed'e tapıyorsa bilsin ki o ölmüştür, kim Allah'a tapıyorsa bilsin ki O ölmez*." Sözünü söyledikten sonra Âli İmran 144. ayetini[169] okumuştur.[170]

Bunu dinleyen Hz. Ömer'in, hatasını anladığı ve sözlerinin derin üzüntüden kaynaklandığını ifade ettiği belirtilse de, bu fevri tutumun kodlarında tamamen teessür mü yoksa cahiliyye döneminde içinde yetişilen kültürden kalma figürlerin ve bilinçaltının İslami formda hortlamasının mı olduğunu kesin olarak kestirebilmek mümkün görünmemektedir.

Burada zikretme fırsatı bulamadığımız birçok kültür ve inançta da muhakkak ki buna benzer kutsal şahsiyet, kutsal aileler ve soy algıları bulunmaktadır. Ancak biz bu kadarını zikretmekle iktifa ederek dinlerde beklenen kutsal bir kurtarıcı fikri ve beklenen bu kurtarıcıları, özellikle semavi dinler, ayet ve hadisler bağlamında ele almaya çalışacağız.

2. KURTARICI LİDERLİK İNANCI

Bilindiği üzere insanlar çaresiz kalarak çözüme ulaşamadıklarında, uğradıkları zulüm ve baskıları uzaklaştıramadıklarında, fiziki anlamda maruz kaldığı baskının etkisini birazcık olsun azaltmak, fiziki olmasa da, psikolojik olarak bir nebze rahatlamak adına kendilerinin bir gün kurtarılacağına inanmışlardır. Kurtuluş doktrini, kurtarıcıdan bağımsız olamaz.

Kendi içerisinde çözüm üretemeyenlerin çözümü, bir anlamda çıkış yolu, bir gün kutlu bir kurtarıcının kendilerini kurtaracağına olan inançlarıdır. Kendilerine gönderilecek bir kurtarıcı beklemek sadece İslam toplumunda değil, aynı zamanda hem ilahi dinlerde hem de ilahi olmayan dinlerde görülen bir durumdur.

Bir kurtarıcı bekleme inancı bir anlamda tarihte ve günümüzde bazı dini-siyasi hareketlerin güç kaynağını oluşturmaktadır. Kavramın içeriği, ahir zaman, hükümdarlık, dini yenileme, kurtarıcılık gibi ana özellikler, değişmemekle birlikte içinde bulunduğu dinin karakterine göre beklenen kurtarıcının ayrıntılarında farklılıklar görülmektedir.

---

[169] Al-i İmran 3/144 " *Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler gelip geçti. Şimdi o, ölür veya öldürülürse, siz gerisin geriye mi döneceksiniz? Her kim geri dönecek olursa, kesinlikle Allah'a bir zarar veremeyecektir. Fakat Allah, şükredenleri yakında mükâfatlandıracak.*"

[170] Avni İlhan, *Mehdilik*, Beyan Yay. İstanbul 1993, s.50

Kurtarıcının adlandırılmasında kullanılan kelime ve kavramlar dinden dine ve kültürden kültüre değişiklik gösterebilmektedir.[171]

Bir kurtarıcı fikri, dinlerin tarihlerini araştıranların karşılaştığı en büyük ortak hususlardan birisidir. Bazen bir şifacı, bazen ferahlatıcı, bazen kurtarıcı veya insanlara ölümsüzlük sunan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar bu kurtarıcı. Bir hayvan, bir insan ya da bir tanrı olarak ta görünebilir. Babilliler'in Marduk ve Temmuz'u, Mısırlılılar'ın Osiris'i gibi mitolojik tipler şeklinde de kurtarıcı fikri tezahür edebilir. Bir başka kurtarıcı çeşidi ise, öldükten sonra geri gelecek olan, bir kurtuluş reçetesi sunan kurtarıcı diye isimlendirilen şahsiyetlerdir.[172]

İlk kurtarıcı liderlik düşüncesi Tevrat'ın Tekvin bölümünde Hz. İbrahim'le alakalı geçen "mübarek" ifadesine dayandırılır. İfade şu şekilde geçmektedir.

> *"Ve Rabbin Meleği ikinci defa göklerden İbrahim'e çağırdı ve dedi ki: zatım hakkı için yemin ettim, Rabb buyurur, mademki bu şeyi yaptın ve biricik oğlunu esirgemedin, seni ziyadesiyle "mübarek" kılacağım ve senin zürriyetini, göklerin yıldızları gibi deniz kenarındaki kum ziyadesiyle çoğaltacağım. Senin zürriyetin düşmanların kapısına hâkim olacaktır." (Tekvin, 22 / 15-18)* [173]

Weber'e göre her toplumda aynı şekilde tezahür etmeyen kurtarıcı liderlik inancı bazı toplumlarda Mesih, Mehdi vs. gibi tezahür etmiştir. Daha ilkel toplum ve dönemlerde ise bireyi kötülüklerden koruyan, hastalıklardan koruyan kabile putu yerine kabile büyücüsüne tapınmak şeklinde ortaya çıkmıştır. Büyücüler manevi danışmanlar olarak görev yapmakta idiler. Bunlar kişiyi açlık, sefalet, hastalıktan korumayı taahhüt ediyorlardı. Bir anlamda kişilerin büyücüye sığınma sebebi, kabile büyücüsünün kârizması, lider kişiliği idi. İşte bu inancın zaman içerisinde kutsallaştırmaya varan sonuçlar doğurduğunu belirten Weber, büyücülerin sihirlerinin ve güçlerinin, insanlar tarafından daha dünyadayken kurtuluşa ermek ümidiyle alınmasının, temelde kurtarıcı fikrinin kökeninde yatan temel saik olduğunu vurgulamaktadır.[174]

Kral-Mesih (kurtarıcı) düşüncesinin antik doğu düşüncesinden bir esinlenme olduğunu iddia eden Gustav Mensching'e göre İran'da da bununla paralel görüşler bulunmaktadır. Buna örnek olarak ta Hindistan'da koruyucu tanrı Vişnu'nun en son

[171] Ekrem Sarıkçıoğlu, "Mehdi" , *DİA*, İstanbul 2005, c.28, s.369
[172] Ünver Günay, *Din Sosyolojisi,* İnsan Yay., İstanbul 1998, s.452 vd.
[173] Zeki Sarıtoprak, *İslam İnancı Açısından Nuzulü İsa Meselesi*, Çağlayan Yay., İzmir 1997, s.6.
[174] Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s.346 vd.

bedenleşmiş hali olarak Kalki'nin gelmesinin beklendiği gibi İran'da da Saoshantlar'ın gelmesinin beklendiği düşüncesini dile getirir.[175]

Ölmeksizin göğe yükselme fikrinin Maniheizm'de de olduğu, kaynaklarda görülmektedir. Maniheist lider Mange'nin, Sasani lider Behram eliyle öldürülmesi sonrasında göğe yükseldiği, aslında ölmeyip bir gün adaleti gerçekleştirmek adına geri geleceğine inanılır. Aynı şekilde bir ric'at düşüncesi Mazdekler'de de mevcuttur. Yeryüzünü kötülüklerden arındırmak üzere birgün Mazdek'in geri geleceğini ummuşlardır. Brahmalar Brahma'yı, Buda'yı ise Budistler bir gün ric'at edecek diye beklemektedirler. Onlara göre bekledikleri kurtarıcı hala hayattadır, geri dönecektir. [176]

Bir kurtarıcı bekleme, bu kurtarıcının kutsal motiflerle süslenmesi, dini kaynaklara dayanarak, kurtarıcının aşkın bir hüviyete büründürülmesi, ölümünün kabul edilmemesi ve bir gün geri gelip dünyayı düzene sokacağı ve insanlığı kurtaracağı inancı birçok kültür ve dinde görülmektedir. Bir şahsın kutsanması düşüncesinin genel olarak diğer dinlerdeki karşılığı olarak "Mesih", İslam kültüründeki karşılığı ise "Mehdi" olarak tezahür etmektedir. Bizim de çalışmamızın genel konusunu teşkil eden kutsal bir şahıs ve aile düşüncesi, ilahi veya beşeri birçok dinin konusunu teşkil etmektedir. Bu konunun özellikle ilahi dinler bağlamında anlaşılmasına ışık tutacağını düşündüğümüz için "Mehdi" ve "Mesih" kavramlarından bahsetmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

2.1. Mehdi İnancı

Kurtarıcı bir lider beklememenin bizdeki ve diğer ilahi dinlerdeki karşılığı ise Mehdi ve Mesih inancıdır. Mehdi kavramı, kelime anlamı olarak "hedâ" sülasisinden ism-i mefuldur. Mana olarak, "hidayete ermek, doğru yolu bulmak; yol göstermek, rehberlik etmek vs." gibi anlamlara gelir. İslam ile yeni ve dini bir anlam kazanan bu ifade Cahiliye döneminde de kullanılan bu kelime idi. İslam ile birlikte artık hidayet, gerçek dine erişmek manalarına gelmiştir.[177]

Istılahi olarak Mehdi, zulüm ve adaletsizliğin her tarafı kapladığı bir zamanda gelip yeryüzünü adaletle dolduracağı söylenen kurtarıcıdır.[178]

---

[175] Mensching Gustav, *Dini Sosyoloji*, Çev: Mehmet Aydın, Damla Matbaacılık, Konya 1993, s.36.
[176] Zeki Sarıtoprak, *İslam İnancı Açısından Nuzulü İsa Meselesi*, Çağlayan Yay., İzmir 1997, s.6 vd.
[177] Ekrem Sarıkçıoğlu, agm. s.369.
[178] Sarıkçıoğlu, agm. s.370.

Ehl-i Sünnet'e göre Mehdi ise, geleceği haber verilen, fakat mahiyeti kesin olarak bilinemeyen, ama dini konularda uzman ve yenilikçi bir kişiliğe sahip olup yeryüzünde İslam'ı hâkim kılacak kişidir.[179]

Mehdi kavramı, Kur'an'da geçmemektedir. Kur'an'da Allah'ın sıfatı[180] ve peygamberlerin bir vasfı[181] olarak "hadi" kavramı ile "hidayete eren" anlamında mühtedi[182] kavramları geçmektedir.

Mehdi kelimesi, daha çok hadislerde geçmektedir. Buhari ve Müslim'in hadis kitaplarında Mehdi ile ilgili hadis yoktur. Ancak Müslim'de ki bir hadiste Hz. Peygamber'in, Ebu Seleme'ye dua ederken "*Allah'ım O'nun derecesini Mehdilerin derecesine yükselt"*[183] dediği rivayet edilir.

Mehdi telakkisi hakkında İslam tarihinde değişik görüşler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler:

a- 12 İmam Şiası, dünyanın sonunda bir sülaleden belli vasıflara sahip bir Mehdinin geleceğini kabul eder. Tasavvuf ehli olan, Feridüddin Attar, Muhyiddin Ârabi, Mevlana, Sadreddin-i Konevi ve Abdurrahman Cami de bir Mehdi geleceği inancındadırlar.

Bu görüştekilere göre kıyamet kopmadan önce Müslümanları içinde bulundukları durumdan kurtaracak bir Mehdi gelecektir. Bu kişi "zamanın sahibi" olarak da anılan on ikinci imam Muhammed b. Hasan el-Mehdi olacaktır. Babasının ölümünün akabinde (h.260/m.874) insanlardan gizlenen Muhammed Mehdi ölmemiştir. Deccal'in ortaya çıkışıyla birlikte Mekke'de ortaya çıkıp, iktidarı ele geçirip, zalimleri cezalandırıp adaleti hâkim kılacak, şeriata itaat edilmesini sağlayacak ve kâfirleri öldürecektir.

b- Selefiyye ile hadis âlimleri, Şia'dan farklı bir biçimde olsa da ahir zamanda bir Mehdinin geleceği fikrini kabul etmişlerdir. Onlara göre Mehdi, Hasan veya Hüseyin'in soyundan gelecek, Medine'de doğacak, Mekke'de ortaya çıkacaktır. Adı Muhammed b. Abdullah olacaktır.

Cebrail, Mikail ve diğer meleklerden oluşan orduların da desteğiyle dünyanın tamamına hükmeden bir devlet kurup, Tevrat ve İncil'in asıllarını bulacak, Yahudi ve

---

[179] Halife Keskin, *Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İst. 2000, s.149
[180] Furkan 25/31
[181] Ra'd 13/7; Rum 30/53
[182] A'raf 7/178
[183] Müslim, *Sahih*, Cenaiz, 7

Hrıstiyanları Müslüman yapacak, adaleti tesis edecek, devrinde herkes zenginleşecek, barış gerçekleşip düşmanlıklar sona erecektir. Yedi yılın ardından Hz. İsa gökten nuzül edip Deccali öldürecek, siyasi yönetimi ona bırakıp kırklı yaşlarda vefat edecektir.

c- Mehdi'nin gelişi ile ilgili bir ayet bulunmadığı için, Mehdi'nin gelişini kabul etmeyenler, Kadı Abdulcebbbar, Abdullah es-Semman ve Abdullah b. Zeyd, İbn Haldun, M. Reşid Rıza, Ahmed Emin, Ferid Vecdi, gibi eski ve yeni âlimlerdir. Bunlara göre Mehdi hakkındaki hadisler ya zayıf ya da uydurmadır.

d- Çağdaş âlimlerden ve Zeydiyye'den bazıları, 12 İmamcılık ile Selefiyye'nin Mehdi anlayışını kabul etmemekle beraber, belli dönemlerde dini hayata canlılık getiren bazı seçkin şahsiyetleri müceddid veya Mehdi olarak kabul edilebilir olarak görürler. Fakat Zeydiyye, Mehdi'nin sadece Hz. Fâtıma soyundan gelebileceğine inanır. Bunlara göre "emr-i bil maruf ne nehyi anil münker" vazifesini yerine getiren dini hayatı canlandıran her dini siyasi şahsiyet, Mehdi sayılır.[184]

e- Mehdi fikri Şia'da temel inanç esaslarındandır. Sünni inanışta ise yalnızca kıyametle ilgili bir husustur. Dini ihya edecek bir kişinin gelebileceğini kabul eden Sünni görüş, Mehdi konusuna Şia'nın baktığı gibi bakmaz.

Şia'nın Mehdi tasavvuruna göre Mehdi inancı icma ile mütevatir olarak gelmektedir. Şii gruplar arasında Mehdi'nin kim olduğu ile ilgili farklı görüşler vardır. Bir kısmı Hz. Ali yeniden gelecektir; bir kısmı onun oğlu Muhammed b. el-Hanefiyye Mehdi'dir der. Ayrıca Şia Mehdi'nin, peygamberlerin özelliklerinden çoğunu kendinde topladığına inanır.[185]

f- Mehdiliği bir inanç konusu olarak gören ve doğrudan merkeze koyan tek mezhep Kadiyanilik'tir. Kurucusu Gulam Ahmed'in (h.1326/m.1908) Mesih ve Mehdilik hakkındaki görüşleri çok farklıdır. O, Mesihlik iddiasında bulunmuş ve Meryem oğlu İsa'nın normal yollardan öldüğünü iddia etmiştir. Hz. İsa da tüm diğer peygamberler gibi ölmüş ve Allah, Gulam Ahmed'i Hz. İsa'nın gücü ile Mesih olarak göndermiştir. Ona göre, Hz. İsa çarmıhta ölmeyip, öldü sanılarak gömüldükten sonra kendine gelerek yaralarını tedavi edip, İncil'i yaymak ve özellikle kayıp "on İsrail koyununu" bulmak üzere Keşmir'e gitmiştir. 120 yaşlarında orada ölmüştür. Ahir zamanda gelmesi beklenen Mesih, Meryem oğlu İsa olmayıp, fıtraten ona benzeyen, Ümmeti Muhammed'den biri olacaktır. İşte o kişi de Gulam Ahmed'dir. Hem Hz.

[184] Yusuf Şevki Yavuz, "Mehdi", *DİA*, İstanbul 2005, c.28, s.372-373.
[185] Halife Keskin, *Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İstanbul 2000, s.150 vd.

Muhammed, hem de Hz. İsa'nın ruhunu taşıdığından barışçıdır. Kılıçla değil, propagandayla İslam'ı yayacaktır. Ortaya koyduğu deliller, kendisine inen vahiyler ve gösterdiği mucizelerden dolayı, ona inanmak zorunludur.[186]

İslam toplumunda Mehdi inancının ortaya çıkışı hakkındaki farklı görüşleri şöyle sıralayabiliriz:

a- Sosyal şartların bozulup zulmün arttığı dönemlerde halk bir kurtarıcı beklentisi içine girer. Bu beklenti bir inanca dönüşerek Mehdi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu düşünce bir tür sığınma mekanizmasıdır.

b- Aslında Mehdi inancı Maniheizm, Yahudilik, Hıristiyanlık gibi inançlara aittir. Vehb b. Münebbih ve Ka'b el-Ahbar tarafından Peygamber'e atfedilen rivayetlerle Müslüman toplumda yayılmıştır. Mehdi sözcüğünün Mesih kelimesinin Arapça'ya tercüme edilmiş şekli olması da bunun delilidir.

c- Mehdi kavramı, siyasi kökenlidir. Siyasi mücadelede yenilgiye uğrayan veya mevcut iktidarını daha güçlü yapmak isteyenlerin ortaya attığı, önce aşırı, sonra da mutedil Şia ve Sünni kesim tarafından İslam'a mal edilen bir kavramdır. Şii düşüncenin etkisinde kaldığı varsayılan tasavvuf ehlinin de bu inancı benimsemesi, Mehdi inancının çoğu Sünni Müslüman tarafından kabul görmesine ortam hazırlamıştır.

d- Mehdi tasavvuru İslami bir husus olmakla beraber yabancı kültürlerden etkilenmiştir. Sahih hadis kitaplarında bulunan bazı rivayetlerde Mehdi'nin zuhurundan bahsedilir ve Mehdi ifadesi (h.1/m.7) yüzyılın başından itibaren İslam toplumunca bilinir. İlk 4 halifeye Mehdi ünvanının verilmesinin yanı sıra Sıffin savaşında Hz. Ali'ye "Mehdi" şeklinde hitap edilmesi ve Muaviye taraftarlarınca Osman b. Affan'ın aynı şekilde anılması bunu göstermektedir.[187]

Kur'an'da Mehdi kavramı, bir şahsiyet veya birisinin ismi olarak direkt biçimde yer almamaktadır. Fakat Kur'an'da birçok ıslahat ve yenilikler yapanlardan bahsetmektedir. Ehl-i Sünnet düşüncesi, bu ıslahatçı şahsiyetin isim olarak geçmese dahi sembolize bir kişilik olarak Kur'an'da bulunduğu düşüncesindedirler.[188]

Tam olarak Mehdi kelimesi geçmemekle birlikte buna yakın, yine aynı kökten bazı kelimeler Kur'an'da bulunmaktadır. "Muhtedi" ibaresi " *Allah kime hidayet ederse,*

---

[186] Ethem Ruhi Fığlalı, *Kadiyanilik,* TDV Yay. Ankara 1994, s.132-149.
[187] Mustafa Öz, "Mehdilik", *DİA*, İstanbul 2005, c.28, s.384-386.
[188] Zeki Sarıtoprak, "Ehl-i Sünnet İnancına Göre Mehdilik Meselesi", t.y., Kaynak: http://www.enfal.de/mesele5.htm, (Erişim Tarihi:8 Ekim 2013).

o hidayete erer, kimi de dalalette bırakırsa, işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileri olurlar."[189] şeklinde bazı ayetlerde geçmektedir.

Bir diğer ayet ise: *" O kâfirler: Rabbinden ona bir mucize indirilmeli değil miydi? derler. Sen bir uyarıcıdan başka bir şey değilsin ve her kavim için bir hidayetçi vardır."*[190] şeklindedir. Başka bir ayet ise:

> *"Allah peygamberlerden şöyle söz almıştı: Andolsun ki size kitab ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunanı (kitaplar) doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona muhakkak inanacak ve ona yardım edeceksiniz! Bunu kabul ettiniz mi? Ve bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı? demişti. Onlar: Kabul ettik dediler. (Allah da) dedi ki: Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım Artık bundan sonra her kim dönerse, işte onlar yoldan çıkmışların ta kendileridir."* [191] şeklindedir.

Bu ayetler Mehdi'ye delalet ettiği ifade edilen ayetlerdir. Şia, Zuhruf Suresinde geçen *"Gerçekten o, (İsâ'nın yere inişi) kıyâmetin yaklaştığını gösteren bir bilgidir. Sakın kıyâmet hakkında şüpheye düşmeyip, bana uyun, bu doğru yoldur."*[192] âyetini Mehdi ile ilişkilendirerek yorumlar. Buradaki kastın Mesih İsa değil Mehdi olduğunu ileri sürer.[193]

Hadis kaynaklarına gelince; Buhari ve Müslim'in Sahihlerinde Mehdi'den açık biçimde bahseden bir hadise rastlamamaktayız. Ancak Ebu Ya'la'nın Müsnedi, Ebi Şeybe'yle Abdurrezzak'ın Musannefleri, Hâkim'in Müstedreki, Taberani'nin Mu'cemi, Ibn Hıbban'ın Sahihi, İbn Hanbel'in Müsnedi, Ebu Davut, İbn Mace ve Tirmizi'nin Sünenlerinde Mehdi hakkında hadisler mevcuttur.

Mehdi Hakkındaki hadisleri ele alanlardan İbn Haldun, bu hadislerle ilgili eleştirilerini sıraladıktan sonra mutasavvıfları, detaylı biçimde anlattığı Mehdi algıları üzerinden eleştirmiştir. Onların Mehdi algılarının Şia'dan etkilenme olduğunu ifade etmiştir.[194]

---

[189] Araf 7/178; Kehf 18 / 17
[190] Rad 13 / 7
[191] Al-i İmran 3 / 81-82
[192] Zuhruf 43 / 61
[193] Avni İlhan, *Mehdilik*, Beyan Yay., İstanbul 1993, s.62
[194] İbn Haldun, *Mukaddimetü İbn Haldun*, Beyrut ty., c.1, s.322

Mehdilik konusu ahad hadislere dayandığından bu konu Ehl-i Sünnet âlimlerince bir iman meselesi olarak görülmemiştir. Bazı âlimler eserlerinde Mehdi diye müstakil başlıklar açarak konuyu incelerken bazıları da yalnızca kıyamet alametleri konusu içerisinde bu hususta bahsetmekle yetinmişlerdir. Mehdilik konusunun Ehl-i Sünnet kelam kitaplarına girişi, Şia'nın imamet meselesini benimsemesinden sonraki dönemlere denk gelmektedir.[195]

Şia, Mehdilik meselesini İmamet husus ile birleştirerek bir inanç esası haline getirmiş. Mehdi'nin ric'atinin beklenmesini bir iman küfür meselesine dönüştürür.[196]

Hz. Peygamber'in, her asırda bu dini yenileyip aslına döndürecek bir yenileyici, müceddidden bahsettiği hadise istinaden İslam kültüründe Mehdi reformcu değil, insanların bozulan algı ve anlayışlarını, olması gereken, dinin nasslarının doğrultusuna çevirmektir. [197]

Tarihte ilk Mehdilik fikrinin ortaya atılması, Hz. Ali'nin azadlı kölesi Keysan denilen şahsiyete dayanmaktadır. Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiye'nin ölmüş olamasına ve cenazesinin Hz. Osman'ın oğlu Eban tarafından kılınarak Baki Mezarlığı'nda toprağa verilmesine rağmen, O'nun ölmediğini ve Rıdvan Dağı'nda gizlendiğini ortaya atmıştır. Ardından, bu fikrin sömürü anlamında ilk kullanımını ise Muhtar es- Sakafi yapmıştır.[198]

İslam sonrası dönemde Sakafi Hareketi ile bağlı olarak akabinde birçok Mehdi hareketi ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde günümüze kadar da bu kurtarıcı lider algısı ve inancı Mehdi vs. adlar altında farklı şekilllerde tezahür etmiştir. Hindistan'da İngiliz destekçiliği yapan Gulam Ahmet, İşgalci İnglizlere karşı savaş açan ve galibiyet kazanan Sudanlı Mehdi Muhammed Ahmed, İngiliz ve İtalyanlara karşı 1895 de Hac dönüşü savaşan Somalili Mehdi Muhammed b. Abdullah Hasan, Amerikalı siyahi Müslümanların Mehdisi Elijah Muhammed, Mehdilik düşüncesini ortaya atarak etrafında insanları toplamayı başarabilmiş kişilerden bazılarıdır.[199]

Kurtarıcı bekleme fikrinin İslam kültüründeki karşılığı Mehdi inancıdır. Ancak ilahi dinler başta olmak üzere diğer kültür ve dinlerde beklenen kurtarıcı bu şekilde

---

[195] İlyas Çelebi, "Kıyamet Alametleri İçinde Mehdi İnancının Yeri", *İslam Dergisi*, 1996, Say.155, s.24
[196] Mustafa Öz, *İmamiyye Şiasında Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, M.Ü.İ.F Yay, İst. 1995, s.88-89
[197] Ebu Davud, *Sünen*, Melahim, 1
[198] E. Ruhi Fığlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Birleşik Yay., İstanbul 1999, s.277
[199] Zeki Sarıtoprak, "Ehl-i Sünnet İnancına Göre Mehdilik Meselesi", ty., Kaynak: http://www.enfal.de/mesele5.htm, (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2013).

isimlendirilmez. Farklı toplumlarda farklı isimlendirmelerle karşımıza çıkmakla birlikte diğer inançlarda genelde Mesih inancı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Birbiriyle tam olarak aynı olmamakla birlikte tamamen farklı olduğunu da söylemek doğru değildir. Şimdi de Mesih ve Mesih inancı konusundan biraz bahsederek açıklamaya çalışalım.

2.2. Mesih İnancı

Arapça'ya Mesih kavramı Aramice'den gelmiş olarak kabul edildiği gibi, Habeşçe hatta bazı Arap müelliflerce bu kelimenin İbranice veya Süryanice'den geldiği de iddia edilmektedir.[200]

Mesih'in İbranice "meşiha" olduğu, "mübarek" "Allah'ın tasfiye ettiği adam" "takdis edilmiş", "yağ sürülmüş", mânâlarına geldiği de ileri sürülür.[201] Kavramın Avrupa dillerindeki karşılığı 'christos' ifadesinden türetilmiştir. "christ" kelimesi özel manada Hz. İsa için kullanılmaktadır.[202]

Arapça Meşiha kelimesi İsa kelimesinin karşılığıdır. "çehresinin beyaz renkli ve latif olması, kişinin hürmete layık olması manasındadır.[203]

Bazılarına göre "Yesu" ifadesi "Kurtarıcı" demektir. Bu isim O'nun doğacağını haber veren melek tarafından getirilmiştir.[204]

Mesih kavramı Arapça "meseha" kökünden gelir. Kökeni itibariyle "beklenen kurtarıcı" için kullanılan bir sıfattır. Bir şeyi başka bir şeyin üzerine güzelce yaymak, eli bir şeylerin üzerinde gezdirmek, bir şeyin iz, pürüz vs. gidermek, üzerini yağlamak, terin yüzden silinmesi, günahlardan arınmak, vaftiz edilmek, doğru söyleyen hoş cemalli kimse, yalancı kişi "kezzab", sert bez mendil vs., çokça cima eden, işlemesi silinmiş para, ölçüp, silmek, gözü tokluk..." gibi manalara gelmektedir.[205]

Sıfat olarak Türkçe'de Mesih, üzerine yağ sürülen, sürülmüş gibi anlamlara gelmekle beraber Hz. İsa için kullanılan bir ifadedir.[206] Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem'le ve tek başına "Mesih" ifadesinin kullanımı görülmektedir. Tek başına geçtiği ayetler:

---

[200] A.J. Wensinck, "Mesih", *İ.A*., c.8 s.124.
[201] Ekrem Sarıkçıoğlu, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yay. Samsun 1997, s.15.
[202] Mehmet Aydın, *Din Fenomeni*, Din Bilimleri Yay., Konya 1993, s.126.
[203] Ömer Nasuhi Bilmen, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri, İstanbul 1992, c.1, s.366
[204] Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hrıstiyanlık*, Nil Yay. İzmir 1996, s.28
[205] Firuzabadi, *Kamusu'l Muhit*, Beyrut 1987, s.308-309
[206] Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Ankara 1970, s.748

"Hiçbir zaman Mesih de Allah'ın bir kulu olmaktan çekinmez, Allah'a yakın melekler de. Kim O'na kulluk etmekten çekinir ve büyüklük taslarsa bilsin ki O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır."[207]

"Yahudiler, Uzeyir Allah'ın oğlu dediler, Hristiyanlar da Mesih Allah'ın oğlu, dediler. Bu onların kendi ağızlarıyla uydurdukları sözlerdir. Daha önce inkâra sapmış olanların sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin, nasıl da saptırıyorlar!"[208]

Hz. Meryem'in oğlu şeklinde geçtiği ayetler ise:

"Bir de Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük demeleridir. Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler." [209]

Ayette açık bir şekilde belirtildiği gibi, Allah Hz. İsa'yı "Meryem oğlu", "İsa Mesih" ve "Allah'ın Peygamberi" gibi ifadelerle nitelemektedir. Hz. İsa'nın öldürülmediği, O'na benzetilen birisinin öldürüldüğü ifade edilmektedir. Diğer bir ayet ise şu şekildedir.

"Muhakkak ki, Allah, ancak Meryem oğlu İsa Mesih'tir diyenler kâfir olmuşlardır. (Onlara) de ki: Allah, Meryem oğlu İsa Mesih'i, anasını ve bütün yeryüzündekileri helak etmek istese O'na kim engel olabilir? Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin mülkiyeti sadece Allah'a aittir. O, dilediğini yaratır. Allah, her şeye kadirdir."[210]

Yine diğer bir ayette Hz. İsa hakkında "Meryem oğlu" ifadesi kullanılarak O'nun insan yönüne vurgu yapılmıştır. Burada Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu iddiasına bir cevap verildikten sonra Hz. İsa'nın ilah olarak kabul edilmesine de bir itiraz mahiyetinde Allah'a ortak koşulmaması hususu önemle vurgulanmıştır.

"Andolsun, Allah, Meryem'in oğlu Mesih'tir diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Oysa Mesih onlara: Ey İsrailoğulları, hem benim, hem de sizin Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Kim Allah'a ortak koşarsa,

[207] Nisa 4/172
[208] Tevbe 9/30
[209] Nisa 4/157
[210] Maide 5/17

şüphesiz Allah ona cenneti haram kılmıştır ve onun varacağı yer cehenemdir. Zalimlerin yardımcıları da yoktur demişti."[211]

"Meryem'in oğlu Mesih (İsa), sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Anası da dosdoğru bir kadındır. Her ikisi de yemek yerlerdi. Bak onlara âyetleri nasıl açıklıyoruz. Sonra yine bak nasıl yüz çeviriyorlar!"[212]

Bu ayetlerden anlaşılacağı üzere Kur'an'da zikredilen "Mesih" ifadesi Meryem oğlu İsa'dır. Bu konuda bir şüphe olmadığı açıktır. Ancak Kur'an-ı Kerim'im anlattığı Mesihin Yahudi Mesih ile veya Hrıstiyanların gelmesini beklediği Meryem oğlu İsa ile bir ilişkisi olmayıp bunlardan tamamen farklıdır.[213]

"Mesih" sözcüğü, İsrail kralı veya kâhinleri anlamlarında da kullanılmıştır. Bu manada Yeni Ahit'te 4 kez, Eski Ahit'te ise 35 kez geçmektedir.[214] Kur'an'da, Allah'ın Peygamber olduğu belirtilen Hz. İsa için "Ruhullah", "Vecih", "Mueyyed", "Mesih" ve "Kelime" gibi ifadeler de kullanılmıştır. İlgili ayet mealleri ve bahsi geçen kavramların Hz. İsa hakkındaki kullanımları şu şekildedir:

"Bunun üzerine, Zekeriyya (Aleyhisselâm) mihrab'da namaz kılmağa durduğu sırada, hemen melekler ona şöyle seslendi; - Haberin olsun, Allah sana Yahya adlı çocuğu müjdeliyor. O, Allah'dan gelen bir kelimeyi (Hz. Îsa'yı) tasdik edecek, kavminin efendisi olacak, nefsine hâkim bulunacak ve sâlihlerden bir peygamber olacaktır."[215]

"Melekler: Ey Meryem! Allah kendinden bir kelimeyle (bir emirle yaratılacak çocuğu) sana müjdeliyor; ismi, Meryem'in oğlu Mesîh İsa'dır. Dünyada da ahirette de şanı yücedir, hem de Allah'a yakın olanlardan..." demişti."[216]

"Ey Kitab Ehli! Dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında ancak doğru olanı söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih, sadece Allah'ın elçisi, Meryem'e atmış olduğu kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve peygamberlerine inanın (Allah) üçtür demeyin. Kendi yararınız için

---

[211] Maide, 5/72
[212] Maide 5/75
[213] Fığlalı, age., s.250
[214] Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesihin Dönüşü*, Yediveren Yay., Konya 2002, s.26.
[215] Al-i İmran 3/39
[216] Al-i İmran 3/45

buna son verin. Muhakkak ki Allah tek bir ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan yüce (münezzeh) dir. Göklerdeki ve yerdekilerin hepsi O'nundur. Vekil olarak Allah yeter."[217]

Hrıstiyanların Hz. İsa'da Allah'ın yok olması şeklindeki algıları sıkıntılıdır. Asıl olan Allah'ın şahsında Hz. İsa'nın benliğinin yok olmasıdır. Peygamber "bana itaat edin, uyun" dediğinde aslında kendi şahsında Allah'a itaati emretmektedir. Hz. Peygamber'in de insanlara tebliğ ettikleri yalnızca Allah'ın kendisine vahyettiğinden başka bir şey değildir.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, tanrılaşan bir peygamber algısı değil, Allah'ın emirlerini (şeriatını) tebliğ ederken kendi benliğini yok sayan, aslında itaatin Peygamber'in şahsında Allah'a itaat olduğunu vurgulayan, bir peygamber algısıdır.

Peygamber bir insan, tanrı ise her şeyi var eden en yüce yaratıcıdır. Elmalılının dediği gibi: "İslam akaidinde "ben şahadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur." şahadetinin yanında "yine şahadet ederim ki Hz. Muhammed O'nun kulu ve elçisidir" şahadetinin de bulunması oldukça önemlidir." [218]

3. İSLAM TOPLUMLARINDA EHL-İ BEYT KÜLTÜNÜN İŞLEVLERİ

İslam öncesi Arap toplumunda soya, asalete dayalı bir anlayış mevcuttu. İslam bunu soya dayalı anlayıştan takvaya dayalı anlayışa çevirdi. Ancak Hz. Peygamber'in vefatından sonra, Hz. Peygamber'in hayattayken kârizması ve lider kişiliği ile baskıladığı bu nesep anlayışı hortlamış, yine soya dayalı anlayışa dönüşmüştür. Ancak artık Hz. Peygamber soyuna dayalı bir üstünlük anlayışı ortaya çıkmıştır.

Hz. Peygamber'in, kabile ve asabiyet algısını, liderlik ve kârizmasıyla nasıl bastırdığı ve bu asabiyet düşüncesinin farklı formlarda ortaya tekrar nasıl çıktığı ile ilgili Evkuran'ın şu ifadeleri, durumu özetlemektedir.

"Yeni öğretinin şekillendirdiği düzende, eski muhalif değerlerin oldukları gibi kendilerini ifade etmeleri mümkün değildir. Karizmanın yarattığı heyecan ve dönüşüm dalgası tüm değerleri dönüşüm ya da benzeşmeye zorlamaktadır. Hz. Muhammed'in peygamberlik süreci boyunca baskı altında tutulan kabile asabiyetinin zaman zaman kendini gösterdiği bilinmektedir. Hz. Muhammed'in vefatından sonra

[217] Nisa 4/171
[218] Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.1, s.574

ise kabilecilik anlayışı ve değerlerinin eski ilkel ve kaba formlarıyla olmasa bile daha ince, rafine ve kılık değiştirmiş olarak etkinleştiği görülmektedir." [219]

Ehl-i Beyt kavramı teolojik ve politik olmak üzere iki işleve sahiptir. Ancak bu kavramdan ve bu kavramın sağladığı siyasi ayrıcalıktan istifade etmek isteyen herkes teolojik bir hüviyet kazandırarak politik davalarını dini imiş gibi ortaya atmışlardır.

Herkes kendisini Peygamber yakını olarak tanıtmış ve bunu ispat uğrunda ayet ve hadislere bağlamlarından çok farklı anlamlar yüklemişlerdir. Ayet ve hadislerin anlaşılmasında siyak sibakı göz ardı etmenin yanında siyasi ideolojik tutumlarını birer inanç unsuru haline getirmişlerdir. Konunun daha iyi anlaşılması açısından Ehl-i Beyt kavramının teolojik ve politik işlevi meselesini ele almaya çalışalım.

3.1. Ehl-i Beyt Kavramının Teolojik İşlevi

Ehl-i Beyt mensublarının idareci olarak iş başına gelmeleri gerektiğini ileri süren "Şi'atu Ali" denilen grup ilk önceleri Haşimiler'in siyaseten liyakatli olduğunu belirtiyordu. Ancak yaşanan gelişmeler sonuncun da imamların masumiyetini ve Ali ve evladının iş başına gelmesi gerektiğini belirten, bunu bir inanç akidesi haline getiren mezhep olmuştur.[220]

Hz. Peygamber, kendi yakınlarına herhangi bir ayrıcalık tanımamış hatta yardım dahi kabul etmemiş, ne kendisi ne de herhangi bir yakınına siyasi ayrıcalık tanıyacak politik bir miras bırakmamıştır.[221]

Ehl-i Beyt'e, dini bir misyon olarak, ancak Peygamber ümmetine en güzel örnek olmak yakışır. Yoksa Hz. Peygamber'in dini mirası adı altında siyasi çıkar elde etmek değil. Açıkel, Ehl-i Beyt ve onun dini liderlikle birlikte siyasi liderlik de yapması gerektiği hakkındaki, Ehl-i Beyt'in masumiyeti ile ilgili hadislerin, bu işten çıkar sağlamak isteyenlerce uydurulduğunu belirtir. [222]

Tarihi olaylar ele alınırken dikkat edilmesi gereken en önemli noktalardan birisi de, binlerce yıllık tarihe sahip olay ve olguları değerlendirirken bu olayların ve bu olayları ele alan eserlerin, kendi zamanının gelenek ve göreneklerini, düşünce yapısını

---

[219] Mehmet Evkuran, *Ahlak Hakikat ve Kimlik - İslam Kelamında Ahlak Problemi,* Araştırma Yay., Ankara 2003, s.144-145
[220] Hasan Onat, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği,* Ankara 1993, s.43-142
[221] Said Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliliği, İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*, Kitâbiyât, Ankara 2005, s.35
[222] Açıkel, *Hadislerde Ehl-i Beyt*, s.239

vs. de göz önünde bulundurarak ve bağlamından koparmadan ele almaktır.[223] Aksi halde bin yıl sonraki düşünceleri temellendirmek için bin yıl önceki bir cümle cımbızla çekip alınır ve aslında hiç kastedilmeyen manalara hamledilir.

Hz. Peygamber'den sonra Hilafetin Kureyşi olması gerektiği düşüncesi dini değil tamamen kavmiyetçi bir bakış açısıdır.[224] Hz. Ebu Bekir'in:

> *"Biz ilk İslam olan insanlar ve en merkezdeki kesimdeniz. Soy olarak en şereflileriz. Resûlullah'a en yakın akrabalığı olanlarız. Sizler İslam'daki kardeşlerimiz, dindeki ortaklarımızsınız. Yardımınız, barındırmanız, yardım severliğiniz ve desteğinizin karşılığını Allah verecektir. Bizler Ümera, sizler ise vüzerasınız. Araplar Kureyş'ten başkasına itaat etmez. Sizden birçoğu Resûlullah'ın şöyle dediğini bilir: 'İmamlar Kureyş'tendir.' Size düşen kardeşlerinizle bu hususta yarışmamanızdır. Allah sizi buna sevk etmesin."*[225]

sözleri O'nun hilafet anlayışına bakışını ortaya koymaktadır. Ancak burada dini bir hilafet anlayışından çok siyaseten Arapların Kureyş'ten başkasına itaat etmeyeceğini belirtir. Bu yüzden, halifenin Kureyş'ten olması gerektiğini belirtir.

Hz. Ebu Bekir Ehl-i Beyt'ten olmamasına rağmen Hz. Peygamber'in hastalığında namazları O kıldırmış[226] ve kendisi de bizzat O'nun arkasında namaz kılmıştır.[227] Şayet Ehl-i Beyt, dini bir mirasa sahip olsa idi Hz. Peygamber bu duruma itiraz eder namazların veya diğer dinle alakalı işlerin yalnızca Ehl-i Beyt mensuplarınca yürütülebileceğini belirtirdi. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber kendi ailesine dini bir misyon yüklememiştir.

Hz. Peygamber'in "*Size idareci olarak tayin edilen insan saçları kıvırcık, üzüm gibi siyahî bir köle dahi olsa, dinleyin ve itaat edin*." [228] sözü de Ehl-i Beyt'in siyasi veya dini bir ayrıcalığının olmadığını, hatta İslam'ın özünde bir ayrımcılığın olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

---

[223] Fığlalı, *İmamiyye Şiâsı*, Selçuk yayınları, İstanbul 1984. s.21
[224] Said Hatipoğlu, *Hilafetin Kureyşliliği, İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik*, Kitâbiyât, Ankara 2005, s.25
[225] İbn Sa'd, *Tabakâtu'l-Kubrâ*, c.3, s.182; Taberî, *Târîh*, c.3 s.202.
[226] İbn Sa'd, age., c.3, s.180
[227] İbn Sa'd, age., c.2, s.217-219
[228] Buhârî, *Sahih*, Kitâbu'l-Ahkâm, 4; Kitâbu'l-Ezân, 54,56.

İmam Maturidi siyasetin Kureyş'e tahsis edilmesi meselesine "diyaneten değil siyaseten" tahsis edilmiştir diyerek bir açıklama getirmiştir. Burada Ehl-i Beyt'e dini temelli siyasi bir misyon yüklemenin doğru olmadığını belirtir.[229]

Mutezile de aynı minvalde bir görüş belirterek önce, İmametin Kureyş'e ait olduğunu dile getirir ardından bunun vazgeçilmez bir unsur olmadığını yalnızca siyaseten, İslamın ilk dönemlerinde uygulanmış bir husus olduğunu belirtir. Başka bir kabileden de yönetici seçilebileceğini belirterek imamette meşruiyet kazanmanın en önemli iki şartından birisinin ilim, fazilet, uzak görüşlülük ve politik yetenek gibi üstün meziyetlere sahip olmak diğerinin ise ümmetin fazilet ve basiret sahibi olan ileri gelenlerinin onayını almış olmak olduğunu belirtir.[230]

Ehl-i Beyt siyasi bir ayrıcalık anlamına gelmediği gibi dini anlamda da herhangi bir ayrıcalığı yoktu. Sıradan Müslümanların aksine, zekât ve sadaka dahi alamıyorlardı. Dini açıdan da Peygamber ailesine mensup kimselerin herhangi bir dini hak iddiası olmamıştır. Yalnızca Hz. Peygamber'e duyulan derin sevgi ve muhabbet sebebiyle onlara da hürmet ediliyordu. Bütün bir çalışma boyunca değindiğimiz gibi, siyaseten rant elde etmenin adı, dini hüviyete büründürülmüş ve özellikle Hz. Hüseyin'in şahadetinden sonra gündeme çokça getirilmiştir.

İlk Harici ve Şii hareketlerin içerisinde yer alan ve dini söylemlerle Ehl-i Beyt'in hakkını aradığını iddia edenlerin Mekke veya Medineli Müslümanlar değil, bedevilikten hadariliğe geçiş sürecindeki kabile mensupları olması çok ilginçtir.[231]

Arap düşünce yapısında ve kültüründe bulunan soya dayalı bir üstünlük algısı var idi. Şeref ve şerefsizlik algısı da aile ve soya dayalı olarak devam etmekteydi. Araplarda mevcut olan bu inanca uygun olarak Ehl-i Beyt'in üstün özelliklerle mücehhez olduğu düşüncesi zamanla birleşmiştir.[232] Arap zihni düşünce yapısındaki bu kodlar dini bir hüviyet kazanarak devam etmiştir. Bu bir nevi Arap Cahiliyye aklının bir başka formda hortlamasıdır.

Emevi idaresi altındaki mevali unsurlar siyasi otoritece yeterince dikkate alınmamıştır. Mevalinin ilk asırlarda ortaya çıkan Şii hareketlere destek çıkmasının altında, kuvvetle muhtemel, İslam toplumundaki Arap etkisi ve bu etkiye karşılık itibar

---

[229] Sönmez Kutlu, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, Kitabiyat Yay. Ankara 2003, ss.17-55.
[230] Metin Özdemir, "Mutezile'nin Hz. Hüseyin'in İmametine Yaklaşımı" *Din Bilimleri*, Sivas 2010, c.3, s.134-135
[231] Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev: E. Ruhi Fığlalı, Ankara 1981, s.48
[232] Watt, *age*., s.50

kazanmak adına Mevalinin Ehl-i Beyt dini kültüne sahip çıkması sonucunu doğurmuş olabilir.

Herkesin Ehl-i Beyt olmaya çalıştığı, ayet ve hadis yorumlarını kendi siyasi düşünce yapısına göre değerlendirdiği bir ortamda bu kavmiyetçi ve çıkarcı bakış açısı içerisinde Hz. Peygamber'in mesajının ruhuna kısmen veya tamamen ters yorumlar yapılması, Hem Hz. Peygamber'e hem de O'nun bıraktığı İslam inancına tamamen terstir. Bir ırk, soy, aile, sülalenin kutsanması, yüceltilmesi, dini bir ayrıcalık tanınması asla Hz. Peygamber'in takva esaslı öğretisinde yer sahibi olamaz.

Ehl-i Beyt'e kimlerin dâhil olduğu veya olmaya çalıştığı gibi hususlar Hz. Peygamber döneminden sonraya rastlamaktadır. Zira paylaşılacak dini bir mirası paylaşacak mirasçılar öncelikle murisin dünyadan göçmesini beklerler. Bizim mevzuumuzda ne ilginçtir ki hak iddiasında bulunan, kendisini Ehl-i Beyt diye tanımlamaya çalışanların en harisleri, Peygamber sülalesine uzaktan irtibatlı olan veya hiç irtibatı olmayan kimselerdir.

Ehl-i Beyt'e kimlerin girip girmediğinin tespit edilmeye çalışılmasının altında bir çerçeve belirleme çabası vardır. Bu tür bir çerçeve belirleme çabası ise beraberinde dini veya siyasi bir çıkar ilişkisini getirir. Aksi takdirde böyle bir tartışmaya da gerek kalmaz, Peygamber eşlerinin vs. bu kavram içerisine girip girmediği de kimsenin dikkatini bu denli celb etmez idi.

Dini mirasa sahip çıkış siyasi mirasa da sahip olmak anlamına geldiğinden herkes bir türlü kendisini Hz. Peygamber ve ailesine eklemleme gayreti içerisine girmiştir. Ancak Arap kültüründe erkek ve kız çocuklara bakış açısı herkesçe malumdur. Hz. Peygamber'in erkek çocukları küçük yaşlarda vefat ettikleri için ister istemez Hz. Peygamber'e nesep itibariyle intisabın yolu O'nun kız çocuklarından geçmektedir.

İçinde bulunduğu kültür itibariyle Hz. Peygamber, İslam öncesi Arap kültüründeki Ehl-i Beyt tanımına zaman zaman vurgu yapsa da bu durum toplumdaki mevcut durumu dikkate almaktan öte bir şey değildir. Zira Hz. Peygamber'in oluşturmaya çalıştığı anlayış takva esasına dayalı bir üstünlük algısı idi. Kur'an-ı Kerim'de de takva esaslı bir algı ortaya atılırken, Kur'an'ın, Hz Peygamber'in kızlarından birisi ve onun soyundan gelenleri öncelemek veya yüceltmek gibi bir hususa vurgu yaptığını söylemek Kur'an'ın mesajıyla tamamen çelişmektedir.

Kur'an'ın Hz. Peygamber'in tebliğ hareketinde, önce akrabalarından başlaması ve akrabalarla ilgili vurgu yapması[233] Arap toplumundaki soya dayalı anlayışı dikkate alarak tebliğde bir sıralama gözetmesi ile ilgilidir. Şayet bir ayrıcalık atfedecek olsa, Peygamber ailesi ve özel bir yere sahip olmaları ile alakalı bir ayet yollamak Allah için hiçde zor olmazdı.

Hz. Peygamber kabileciliğe değil, aileye ve yakın akrabaya bakıp gözetmeye vurgu yapmıştır. Bu bakıp gözetmek ise asla bir iltimas veya ayrıcalık tanıyarak adam kayırmak şeklinde değildir. Bilindiği üzere Peygamber ailesi zekât ve sadaka dahi alamamaktadır.

Hz. Peygamber'e yakın olmak ve O'nun dizi dibinde büyümek, Peygamber damadı olmak Hz. Ali'ye toplum nezdinde bir itibar kazandırmıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra cahiliyye toplumundaki "lider ve ailesi" algısı büyük ölçüde Hz. Peygamber ve ailesi algısı şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu konuda vurgu yapılan "ehl-ü beytün nübüvve" kavramı da göz önünde bulundurulacak olursa, Peygamber'e yakın olmanın ne denli celbedici bir özelliğe sahip olduğu hemen fark edilecektir.[234]

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebu Bekir, halifeliği Ensar'dan alırken kendilerinin Kureyş'ten olmak cihetiyle, Hz. Peygamber'e daha yakın olduklarını belirtmişti.[235] Hz. Ali'nin ise Hz. Ebu Bekir'e cevaben:

> *"Ben bu işe sizden daha layığım. Benim size değil sizin bana beyat etmeniz gerekir. Bu işi Ensar'dan aldınız ve onlara karşı Hz. Peygamber'e olan yakınlığınızı deli olarak ileri sürdünüz. Şimdi de biz Ehl-i Beyt'ten işi zorla mı alacaksınız" demiştir.*[236]

O biat edene kadar da Haşimoğulları biat etmemiştir. Ancak burada da görüleceği üzere Hz. Ali hilafet konusunda hak iddia ederken Şia'nın belirttiği gibi herhangi bir ayet veya bir hadis ileri sürmemiştir. Tek dayanak noktası akrabalık ve Peygamber'e yakınlıktır. Hz. Ebu Bekir'in halife olmasına itiraz edenlerden biriside Ebu Süfyan ve Halid b. Said idi. Bunlar Hz. Ali'ye, Ebu Bekir'in halife seçilmesinin ardından gelerek, biat etmeyi teklif etmişler, yöneticinin Abdulmenaf'tan olması gerektiğini belirtmişleridir. Ancak Hz. Ali bu işe sıcak bakmamıştır.[237]

---

[233] Şuara 26/214
[234] Ya'kubi, *Tarihu-l Yakubi, Beyrut 1992, c.2, s.259*
[235] Belazuri, *Ensabül Eşraf*, c.2, s.264
[236] İbn Kuteybe, *el İmame ves Siyase,* thk. Taha Muhammed ez- Zeyni, Beyrut ty., c.1, s.12
[237] Ya'kubi, *Tarihu-l Yakubi,* Beyrut 1992, c.2, s.126

Hz. Ebu Bekir kendi yerine Hz. Ömer'i Halife tayin edince gerek içinde bulunulan ortam gerekse daha önce yapmış olduğu itirazın kabul görmeyişi Hz. Ali'yi halifelik konusunda pek fazla ümide sürüklememişti. Hz. Osman'ın seçilmesi ise Hz. Ali'nin de kabul ettiği bir yöntemle gerçekleşince, Hz. Ali bu duruma memnun olmadığını ve Hilafetin kendi hakkı olduğunu belirtmekle iktifa etmişti.[238]

Hz. Ali iktidarı pek parlak bir dönem olarak tanımlanamaz. Siyasi çalkantılar iç çekişmelerle dolu bir dönemdir. Muaviye ile karşı karşıya gelmesinde Hz. Ali'nin tahkimi kabul etmesinde Yemenlilerin önemli bir etkisi vardır. Güneyli yani Yemenlilerin güce itaat etmesi ve karizmatik bir lidere boyun eğmelerinin onların genlerinde ve kültürel kodlarında bulunduğunu belirten Watt şöyle der:

> *"Güney Arabistan bin yıldan beri, kralların sülale esasına göre birbirlerinin yerlerine geçtikleri ve insanüstü vasıflara sahip olarak görüldükleri eski bir medeniyet ülkesidir. I/VII. yüzyıl Araplarının hiç bir şahsi krallık tecrübeleri bulunmasaydı dahi, medeniyetin karizmatik önderlere dayandırıldığı bir bölgeden gelen Yemenliler şu veya bu şekilde geleneğin tesirinde kalmış olacaklardı."* [239]

Hz. Hasan siyasete ve halifeliğe pek istekli değildi. Hz. Hüseyin ise yaşının küçüklüğü nedeniyle bu işe henüz soyunamıyordu. Muaviye'nin iktidarının ardından yerine oğlunu getirmesi Hz. Hüseyin tarafından kabul görmedi. Kufe'deki taraftarlarının yanına gitmek üzere yola çıktı. Kendisini engellemeye çalışan yakınlarına da aldırış etmeyerek çıktığı yolda taraftarlarının Onu yüzüstü bırakmaları neticesinde şehit düştü.[240]

Tüm ailesi gözleri önünde katledilen Hz. Hüseyin'in oğlu Ali, dini veya siyasi bir söylemden uzak durmayı tercih etmiş ancak onun oğlu Zeyd de Kufe'lilere güvenerek ayaklanmış ve taraftarlarının desteğini çekmesi sonucu muhasara altında can vermiştir. [241] Emeviler'in elinden hilafet makamını devralan Abbasiler de Peygamber'in dini mirasına sahip çıkmış ve tüm söylemlerini Hz. Peygamber ve O'nun Ehl-i Beyt'i üzerine konumlandırmışlardır. Özellikle "Rıza min Âli Muhammed" sloganıyla Ehl-i Beyt'i ve uğradığı haksızlıkları vurgulayan Abbasiler, ilk fırsatta siyasi temelli dini söylemlerle elde ettikleri siyasi güç ile sadece kendi amaçlarına hizmet etmişlerdir.

---

[238] Ya'kubi, *age.,* c.2, s.136-137; Taberi, *Târihu Rusul ve'l-Muluk* , Beyrut 1998, c.3, s.428-29
[239] Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. E. Ruhi Fığlalı, Ank. 1981, s.52
[240] Taberî, *age*., c.5, s.598
[241] Taberî, *Târihu Rusul ve'l-Muluk*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1998, c.5, s.181

Peygamber ve Ehl-i Beyt'inden razı olmak ise sadece söylemde kalmaktan öteye geçememiştir.[242]

Ehl-i Beyt söylemiyle ortaya çıkanlar dini temelli kaygılarla ortaya attıklarını iddia ettikleri bu kavramı genelde siyasi emellerini perdelemek ve davalarına dini bir zemin bulmak için kullanmışlardır. Bu sebeple Ehl-i Beyt kavramının dini yönünden çok siyasi-politik yönü daha çok göz önünde olmuştur. Şimdide bu kavramın politik yönüne değinmeye çalışalım.

3.2. Ehl-i Beyt Kavramının Politik İşlevi

Ehl-i Beyt kavramının İslam öncesi dönemde Kâbe hizmetlerini gören kabileler hakkında kullanıldığını ve bu hizmetleri gören kabilelerin diğer Arap kabileleri arasında nüfuz ve saygınlık kazandığını daha önceki bölümlerimizde belirtmiştik.

Dini hizmetin beraberinde siyasi, politik ayrıcalığı da getirmesi bu hizmetleri her daim revaçta tutmuştur. Bu hizmetler için daha doğrusu bu politik ayrıcalık için kabileler birbirleri ile çekişe gelmişlerdir. Soya dayalı üstünlük anlayışı Hz. Peygamber'in gelişiyle Hz. Osman dönemine kadar bir müddet ötelendi ise de Hz. Osman döneminden itibaren Haşimi-Ümeyye kabileleri arasındaki dini görünümlü politik çatışmalar tekrar alevlenmiştir. Ümeyye Oğulları'nın özellikle de Ebu Süfyan'ın Hz. Peygamber'e şiddetli dini taarruzu da aslında siyasi bir nüfuz mücadelesinden başka bir şey değildi.[243]

Hz. Osman döneminde Emevi sülalesinin önemli görevlere gelmesi ve bazı önemli haklar elde etmeleri Arap siyasi hayatının çekirdeğini oluşturan kabilecilik anlayışını hortlatmıştır.[244] Haşimi-Ümeyye çekişmesi iki ayrı Ehl-i Beyt anlayışını, Haşimi ve Ümeyye Ehl-i Beyt'i anlayışlarını ortaya çıkarmıştır.

Sünnî siyaset anlayışı Kur'an ayetlerinden hareketle değil Peygamber'den sonra yaşanan tarihsel siyasi tecrübelerden hareketle oluşturulmuştur. Şöyle ki halifelerin fazilet sıralaması, devlet başkanı olacak kişide aranan nitelikler, sorumlulukları ve iktidara geliş yöntemleri, ideal ve altın çağ olarak kabul edilen ilk dört halife dönemi uygulamalarından hareketle belirlenmiştir. Yani olan, olması gereken olarak idealize

---

[242] Nahide Bozkurt, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali,* Ankara 2000, s.23-24
[243] Sönmez Kutlu, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçerisinde Semerelendirilmesi" *İslâmiyât*, c.3, Say.3, Ankara 2000, s.101.
[244] Sönmez Kutlu, agm., s.107.

edilmiştir. Tarihin belli bir anı, dinsel olarak anlamlandırılmakla, olgusal bir durum olmaktan çıkarılmış değer yargısı haline getirilmiştir.[245]

Siyaseti "dini" ve "kelami" açıdan temellendirme işlevi ilk defa Emevilerin iktidarı ele geçirip bunu da Allah'ın takdiri, kader ile ilişkilendirmeleri ile başlamıştır. Dört halife döneminde iktidarı temellendirmenin yolu, Kureyş Kabilesi'ne mensup olmaktan geçerken, Abbasiler döneminde bu temellendirme Allah'ın irade ve ihtiyarına dayandırılmıştır.[246] Bu durum, daha sonra siyasete ve iktidara kutsallık atfedilmesi ve onların sorgulama dışı bırakılmasıyla sonuçlanmıştır.[247]

Şia, Hz. Peygamber'in şahsında birleşen siyasi ve dini liderliği ayıramayıp Hz. Peygamber sonrasında da aynı şeyi devam ettirme yoluna gitmiştir. Peygamber'in iki vazifesinden birisi dini diğeri ise siyasi liderlik idi. Bu iki vazifeyi Hz. Peygamber'den sonra ayıramamanın doğal bir neticesi olarak da, Şia'nın imamet nazariyesi ortaya çıkmıştır. Siyasi liderlik yoluyla dini liderliğin devam etmesini, Allah'ın adalet lütfunun zorunlu bir gereği olarak görmeye başladılar.

Sünni cephede ise durumlar daha farklıydı. Hz. Peygamber'in risalet vazifesi O'nunla birlikte tamamen sona ermiş geriye yalnızca siyasi mirası kalmıştır diye düşünen Ehl-i Sünnet, Şia'nın yaptığının aksine Sünni hilafet kuramında siyasal iktidarı dinsel iktidardan farklı bir düzleme yerleştirme çabası içerisindedir.[248]

Buradan da anlaşılacağı üzere Şia din ile siyaseti birlikte görürken Ehl-i Sünnet ise siyasetin dine hizmet etmesi gerektiğini, dinin amaçlarını gerçekleştirmede bir araçtan öte bir şey olmadığını düşünür.

Konunun daha iyi anlaşılması için İslam'ın klasik çağında ve daha sonraki dönem de Ehl-i Beyt kavramının politik işlevinden bahsedeceğiz.

3.2.1. İslam'ın Klasik Çağında Ehl-i Beyt

İslam'ın ilk dönemlerinde, Hz. Peygamber dönemi ve dört halife dönemlerinde Ehl-i Beyt ile ilgili fazlaca problem ortaya çıkmamaktadır. Hz. Peygamber kendi döneminde İslam toplumuna hâkimiyeti, siyasi otoritesi ve kârizması ile böyle bir

---

[245] Mehmet Evkuran,"Siyasal Kültürümüzün Teolojik Kökenleri ve İktidar Tahayyülü", *İslâmiyât Dergisi*, c.8, Say.3, s.41.
[246] Cabiri, *İslam'da Siyasal Akıl,* çev. Vecdi Akyüz*,* Kitabevi Yay., İstanbul 1997, s.658
[247] Evkuran, "Siyasal Kültürümüzün Teolojik Kökenleri ve İktidar Tahayyülü", *İslâmiyât Dergisi*, c.8, Say.3, s.40
[248] Mehmet Evkuran, "Peygamber, Karizma ve Siyasal Otorite", *İslami İlimler Dergisi*, Yıl 1, Say.1, Bahar 2006, s.60

ortama müsaade etmemiştir. Yine dört halife döneminde özellikle Hz. Ebu Bekir ve Ömer dönemlerinde siyasi iradenin kuvvetli ve ortama hâkim olması ile pek fazla bir kavram kargaşasından söz edilemez. Hz. Osman ve Hz. Ali dönemlerinde ise iç karışıklıklar baş gösterse de yine bu kavram üzerinden bir siyasi rant elde etme çabası, daha sonraki dönemlerde olduğu gibi, ortada görünmemekteydi.

Hz. Ali dönemi ve sonrasında yaşanan bazı siyasi politik anlaşmazlıklar, ilerleyen zamanlarda, kendini siyasi mirasa kan bağı yoluyla eklemleme şeklinde ortaya çıkmıştır. İslam'ın klasik dönemlerin de özellikle dört halife döneminden sonra gelen Emevi ve Abbasi dönemlerinde Ehl-i Beyt kavramı açıkça istismar edilmeye başlanmıştır. Kendi siyasi meşruiyetini temellendirmek isteyen herkes bir yönüyle Hz. Peygamber ailesinden olduğunu yani Ehl-i Beyt olduğunu ispat etmeye çalışmış aynı zamanda da Hz. Peygamber'in siyasi politik mirasının da peygamber yakını olarak kendilerine ait olduğunu iddia etmişlerdir.

Emeviler'in zayıflamasıyla birlikte ortaya çıkan ve "Rıza min Âl-i Muhammed" sloganıyla taraftar toplayan Abbasiler de kendi siyasi iktidarlarının meşruiyet zeminini Hz. Peygamber'e akraba olmakta aramıştır.

Yine bu dönemde Hz. Hüseyin'in öcünü olmak için ortaya çıkan Muhtar es-Sakafi hareketi de görünenin ötesinde Hz. Peygamber otoritesini ve nüfuzunu kullanarak kendisine siyasi bir rant elde etme çabasından başka bir şey değildir. Taberi, "Tarih"inde Muhtar'ın bu minvaldeki itirafını nakletmektedir.[249]

On İki İmam'dan Musa Kazım'ın ölümüyle oğlu Ali Rıza'nın babasının adamlarına haber göndererek durumu bildirmesi ve yanlarındaki mal ve cariyeleri kendisine teslim etmeleri konusunda ki isteği üzerine Musa Kazım'ın Mısır'da bulunan görevlisi Osman b. İsa, Ali Rıza'ya babasının ölmediğini ve geri geleceğini söyleyerek mal ve cariyeleri teslim etmez.[250] Maddi çıkarını dini hüviyete büründürür.

Göğe yükseldiğine ve bir gün ricat edeceğine inanılan on ikinci imama kadar Şia'nın diğer imamları hakkında bu türlü iddialar ortaya atılmıştır. Sonunda on ikinci imam Mehdi'nin ölmeyip büyük gizlilik içinde bulunduğu ve bir gün geri geleceği hususu Şii düşüncede bir iman şartı olarak kabul edilmiştir.

Fatımiler için İsmaililer tarafından yürütülen gizli davet aynen Abbasiler'de olduğu gibi Ehl-i Beyt vurgusu ile yapılmaktaydı. Hâkim lakabıyla bilinen Mısır'lı

[249] Taberî, *Târihu'r--Rusul ve'l-Muluk (Târih*), Daru'l-Fikr, Beyrut 1998, c.6, s.107,
[250] İbn Babeveyh el-Kummî*, el-İmâme ve't-Tabsıra mine'l-Hayre*, Beyrut 1985, s.75-76,

Mansur b. Nazar, Mağrib'e gittiğinde kendini "Ubeydullah Mehdi" olarak tanıtır ve Hz. Fatıma soyundan olduğunu iddia eder. Bu şahıs Ehl-i Beyt adını kullanarak Fatımiler Devletini kurar sonrasında Abbasi halifesinden Kadir (m.1011) senesinde bunların gerçekten Hz. Fatıma soyundan gelip gelmediğini araştırır ve bu şahsın Fatımiler'le hiçbir ilgisi olmadığını tespit eder. Bu durumu Seyyid ve Şerif'lerin de içinde bulunduğu birçok kişiye tasdik ettirir.[251]

Bu durum Ehl-i Beyt kavramının İslam'ın klasik dönemlerinde ne denli istismar edildiğini anlamak için gayet güzel ve açıklayıcıdır.

İlk Halife olarak Hz. Ebu Bekir'in seçilmesinin ardından Ebu Süfyan'ın Hz. Ali'ye, halifelik iddiasında bulunması karşılığında, birçok adam ve at ile halifelik konusunda destek çıkacağını bildirmesi üzerine Hz. Ali, O'na cevaben " *Biz Ebu Bekir'e biat ettik. Vallahi O, bu işe ehildir*"[252] demiştir. Bu durum Hz. Ali'nin seçilen ilk Halifeye nasıl baktığını ve muhalif söylemlere karşı nasıl bir tavır takındığını çok güzel biçimde özetlemektedir.

Ayrıca Hz. Ali'nin Hz. Ebu Bekir'e halifelik konusunda bir itirazda ve hak iddiasında bulunmayışı ve bu hakkın kendisine ait olduğu ile ilgili de herhangi bir nass tan bahsetmeyişi[253], nass ile hilafet tayini vs. gibi Şia'nın temel dayanaklarını çürütür mahiyettedir. Şayet böyle bir nass söz konusu olsa idi, Hz. Ali çekinmeden bunu dile getirirdi. Bizzat Hz. Peygamber tarafından savaşlarda mübareze için seçilen Hz. Ali gibi gözünü budaktan esirmeyen bir mert şahsiyetin çekindiğini söylemek mümkün değildir.

Ehl-i Beyt kavramının politik bir çıkar amacı ile söylenmeye başlaması Hz. Hüseyin'in şehadeti ile başlamaktadır. Her ne kadar Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin zamanlarında siyasi politik çalkantılar ve çekişmeler varsa da hilafet hakkının Ehl-i Beyt'e ait olduğu söylemi Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden sonra ortaya atılmıştır.

Hz. Ali ile diğer halifeler arasında var olduğu iddia edilen halifelik için çekişme şayet gerçek olsaydı Hz. Ali'nin kendinden önceki halifelere biat etmesi mümkün olmazdı. Hele hele bu durum Şianın iddia ettiği gibi bir ayet veya hadis ile sabit olsa idi Hz. Ali bunu ortaya koymaktan asla çekinmez idi.

---

[251] İbn Tağriberdi, *Nücumuz Zahire Fi Mülukil Kahire,* Kahire ty., c.4, s.229-230,
[252] Belazûrî, *Ensâbu'l-Eşrâf,* Beyrut *1996,* c.2, s.15-16.
[253] Fığlalı, "Ali", *DİA*, c.2, s.372

Hz. Ali kendisine hilafet için biat etmek üzere gelen kişilere :" Siz böyle hareket edemezsiniz, halifenin seçimi şura ve Bedir Ehli'ne aittir. Onlar kimi halife yapmak isterlerse o halife olur. Bu konuda toplanalım ve görüşelim." cevabını vermiştir.[254]

Ehl-i Beyt kavramı, dört halife döneminden özellikle Hz. Ali dönemi ve Hz. Hasan ve Hüseyin döneminden sonra Emeviler'le birlikte bir siyasi söylem olarak kullanılmaya başlıyor. Tabiki bu söylemin ortaya çıkmasında Ehl-i Beyt soyundan gelenlere karşı takınılan tutumlar ve onlar üzerinden siyasi çıkar elde etmek isteyenlerin hareketleri etkili oluyor. Emeviler dönemi Ehl-i Beyt kavramını kullanarak ortaya çıkan ilk hareket Hucr b. Adiy hareketidir. Yavaş yavaş politik bir yapıya bürünmekle birlikte aslında bu hareket, Emeviler'in, Ehl-i Beyt mensuplarına karşı tutumlarına bir tepki hareketidir. Bu konudaki rahatsızlığını ve düşüncelerini yüksek sesle dile getiren bir şahıs ve onun etrafında toplananların tepki hareketidir.[255]

Hucr b. Adiy, Hz. Hasan'ın Muaviye ile anlaşarak Medine'ye dönmesini müteakiben Kufe'de kalmayı tercih etmiş ve bu süreçte vali Mugire b. Şu'be'nin Hz. Ali hakkında söylediği olumsuz sözlere karşı çıkmıştır. Cevaben: " Ben sizin kötülediğiniz ve ayıpladığınız kimselerin daha üstün, övdüğünüz kimselerin ise kötülenmeye daha layık kimseler olduğuna şahadet ederim." demiştir.[256] Hucr b. Adiy'in bu Ehl-i Beyt öncelenerek ortaya çıkardığı isyan hareketi onun canına mal olmuştur. Bu hareketin tamamen Ehl-i Beyt ve onun haklarını savunma maksatlı olmadığı ve Hucr b. Adiy' in söylemlerinde bazı nesebi, soya dayalı söylemlerin de bulunduğu ile ilgili olarak Taberi tarihin de bazı bilgiler bulunmaktadır.[257]

İslam'ın klasik döneminde Ehl-i Beyt söylemini barındıran bir diğer hareket ise Tevvabun Hareketidir. Bu hareketin çıkış noktası, Hz. Hüseyin'i Kufe'ye davet ettikten sonra O'na destek çıkmayan ve O'nun şehit edilmesine seyirci kalanların daha sonra intikamını almak üzere başlattıkları bir harekettir. Lakin ne ilginçtir ki, Ehl-i Beyt söylemli bu hareketin içerisinde Ehl-i Beyt soyundan gelen hiç kimse bulunmamaktadır.[258]

Bu hareketi başlatanların başlıca istekleri Hz. Hüseyin'in intikamının alınması, Ubeydullah b. Ziyad'ın kendilerine teslimi, Abdülmelik'in halifelikten indirilmesi,

---

[254] Taberî, *Târihu'l Umem ve'l-Muluk*, c.4, s.443
[255] İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan,* Fecr Yay. Ankara 1990, s.230 vd.
[256] Taberi. *age.,* c.5, s.255 vd.
[257] Taberi, *Tarih,* c.5, s.268
[258] Adnan Demircan, *İslam Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi, Beyan Yay.,* İstanbul 1996, s.316

hilafetin Ehl-i Beyt'e bırakılıp Abdullah b. Zübeyr tarafından yollanan adamların Kufe'den çıkarılması şeklindeydi.[259]

Bu harekete katılanların çoğunluğunu Arap kabileleri oluşturmaktaydı. İçlerinde Ehl-i Beyt neslinden kimse bulunmamaktaydı. İlk başlarda binlerce kişinin katıldığı bu harekete kısa bir süre sonra ilgi azalmıştır.[260]

İlk dönemde Ehl-i Beyt kavramını söylemlerinde en çok kullanan hareket, Ehl-i Beyt'in mensuplarından Muhammed ibn Hanefiyye ile irtibatlı olduğu iddiasını ortaya atan ve Hz. Hüseyin'in intikamını almak istediğini belirten Muhtar es-Sakafi hareketidir. Kendisiyle irtibatlı olduğunu iddia ettiği Muhammed ibn. Hanefiyye'ye isnad edilen bir mektup ile taraftar toplamaya çalışmıştır. Kufe halkı da kendisine inanmakta tereddüt etmiş ve ismi geçen şahsa bir heyet yollama ihtiyacı hissetmişlerdir. İbn Hanefiyye ise onlara cevaben öncelikle cevap vermekte tereddüt etmiş ardından: "Allah'a yemin olsun ki, Allah'ın düşmanlarımıza karşı bize dilediği kimse ile yardım etmesini arzu ederim" diye bir cevap vermiştir.[261] İbn Hanefiyye'nin es-Sakafi'ye izin verip vermediği ile tartışmalar bir yana O'nun sarayda kıstırılıp öldürülmeden önce, derdinin Ehl-i Beyt'in kanı olmayıp, bu söylem üzerinden siyasi çıkar elde etmek olduğu şeklindeki itirafını da çalışmamız içerisinde zikrettik.

Tüm bunlarda göstermektedir ki, es-Sakafi hareketi, Ehl-i Beyt söyleminin politik bir biçimde kullanımından öte bir içeriğe haiz olamayan bir isyan hareketidir. Ancak Muhtar kendi siyasi otoritesini güçlendirmek ve taraftar toplamak adına meseleyi Ehl-i Beyt ile ilişkilendirmeliydi ve kendiside aynen böyle yapmıştır. Moshe Sharon:

> *"Bu kavramın (Ehl-i Beyt) büyük bir saygınlık ve şeref taşıması bir yana, onunla ilgili tartışmaya neden olan nokta, kavramın şeref taşıyan yönü değil, bilakis kullanıma başlandığı andan itibaren İslam'daki iktidar ve liderlik mücadelesinde temel öğeyi ve yönetimin meşruiyetin aramada çok önemli bir unsuru temsil etmesidir."* [262]

diyerek, Ehl-i Beyt kavramına neden bunca değer atfedildiğini ve neden uzunca süre polemik konusu yapıldığına dikkat çekmektedir.

---

[259] Belazüri, *Ensab,* Beyrut 1996, c.6, s.370-371
[260] Taberi, *age.,* c.5, s.584
[261] Taberi, *age.,* c.6, s.13-14
[262] Moshe Sharon, "Ehl-i Beyt- Ev Halkı" çev: Cem Zorlu, *Marife Dergisi,* Yıl 4, Say.3, s.341

3.2.2. İslam'ın Klasik Çağı Sonrasında Ehl-i Beyt

Ehl-i Beyt'in politik ve ideolojik söylemlerde ilk olarak yer alması Hz. Hüseyin'in şehadetinden sonradır. Zira Hz. Peygamber'den sonraki süreçte kimin yönetime geçeceği ile ilgili görüşler ve düşünceler Hz. Ali merkezli biçimde rivayetlere yansısa da Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in hilafet ve mücadeleleri içerisinde Ehl-i Beyt'in ideolojik bir kullanımının söz konusu olmadığını görüyoruz. Siyasi yönetimin Hz. Peygamber soyuna ait olduğu düşüncesi daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır. Şia'nın Hz. Ali üzerinden onun diğer halifelerle bir hilafet çekişmesi içerisinde olduğunu delillendirmeye çalışmasının tamamen ideolojik bir söylem olduğu apaçık ortadadır. Zira Hz. Ali imamet konusunda Şia gibi düşünüyor olsaydı herhangi bir çekince göstermeden ilk üç halifeye rahatlıkla itiraz eder ve onlara biat etmezdi.

Kendisine biat etmek üzere gelen insanlara da halife seçiminin şura ile olacağını hatırlatması da çok manidardır.[263] Yine vefatına yakın zamanda oğlu Hz. Hasan'ı halife bırakması yönündeki tekliflere "*Sizi Resullulah'ın bıraktığı gibi bırakıyorum*"[264] demesi, imametin Peygamber soyuna ait olduğunu iddia eden ve bunu iman şartı haline getiren Şia'ya en güzel cevaptır.

Abbasiler'in Emeviler'e karşı yürüttükleri siyasi propaganda da Ehl-i Beyt'in de hakkını savunduklarını belirten "Rıza min Âl-i Muhammed" sloganı Ehl-i Beyt kavramının nasıl bir politik amaç uğrunda dini bir kisveye büründürülerek kullanıldığına güzel bir örnektir.[265]

Yine Abbasiler'in Emeviler'e karşı yürüttüğü ihtilal sürecinde kendilerini "Resulullah'ın ilimdeki varisleri" olarak ortaya koymaları onların yanlış yapmayacağı düşüncesini beslemiştir. Zira Peygamber'in kutsal bilgisinin mirasçıları yanlış yapmaktan uzaktırlar. Bu durum aynı zamanda da Abbasiler'e daha karizmatik bir hava kazandırmıştır.[266]

Ayrıca Abbasiler, Nesebin kız ile değil erkek ile devam edeceğini belirtirler. Bu sebeble Peygamber soyunun, Hz. Fatıma değil Peygamber'in amcası Hz. Abbas soyuyla devam edeceğini[267] belirterek gerçek Ehl-i Beyt'in kendileri olduklarını, soyun erkek ile

---

[263] Taberi, *age*., c.4, s.443
[264] Taberi, *age*., c.5, s.146-147
[265] Taberi, *age*., c.7, s.358,
[266] Nahide Bozkurt, "Abbasilerde İktidarın Meşruiyeti Üzerine Bir Analiz", *İslamiyat,* c.3, Say.3, s.150
[267] Belazuri, *Ensabul Eşraf,* Beyrut 1996, c.2, s.2

devam etmesi gerektiğini, yani Peygamber'in dini, aynı zamanda siyasi mirasçılarının kendileri olduklarını belirterek dini ve siyasi meşruiyet zemini aramışlardır.

Cafer b. Ebi Talib soyundan Abdullah b. Muaviye Kufe'de başlayan bir isyandan sonra Horasan bölgesine taşınmış ve ciddi başarılar kazanmıştır. Bu başarıları kazanmasında Emeviler de ki iç hilafet mücadelesi ve "Rıza min Âl-i Muhammed" sloganı etkili olmuştur. Daha sonra bu slogandan vazgeçerek kendine biat almaya başlamıştır. Kendi adına para bastırmıştır, bu paraların üzerine Şia'nın da Ehl-i Beyt'i sevmenin delili olarak kabul edilen "Meveddet Ayeti"[268] bastırılmıştır.[269]

Ehl-i Beyt'e ideolojik yaklaşımın boyutlarını vermesi açısından Ebu Cafer el Mansur ile uzunca süren takip altında tutup isyana zorladığı Muhammed Nefsuzzekiyye arasında geçen yazışmalar Ehl-i Beyt olmalarından hareketle hilafette hak sahibi olduklarını nasıl temellendirdiklerini anlamak açısından önemli örnektir.[270]

Daha sonraki dönemlerde de Ehl-i Beyt mensubu olmak siyasi bir çıkar aracı olarak kullanılmıştır. Hz. Hasan soyundan gelenlere "Şerif"[271], Hz. Hüseyin soyundan gelenlere ise Seyyid[272] denilmektedir. Osmanlı'da ve diğer İslam toplumlarında Ehl-i Beyt mensubu olma işi değişik şekillerde suistimal edilmiş ve bunun önlenmesi, gerçekte kimlerin Ehl-i Beyt olup olmadığının anlaşılması için başlı başına onlara yönelik kurumlar kurulmuştur.[273]

Geçmişte ve günümüzde Ehl-i Beyt kavramı bir menfaat kapısı olarak görülmüş ve görülmeye de devam etmektedir. Günümüzde devam eden istismara dair bir örnek olması açısından şu husus dikkat çekicidir.

Şii dünyasında ve Şii düşünceden etkilenen çevrelerde Ehl-i Beyt olmak, siyasi ve dini lider olmak hususunda bir meşruiyet kaynağıdır. Ehl-i Beyt ismi kullanılarak partiler kurulmakta, değişik dernek ve vakıflar adı altında Ehl-i Beyt kavramının tüm siyasi ve dini mirası sömürülmüştür ve sömürülmeye devam etmektedir. İmam'ın olmadığı zamanlarda "Naib" veya "Dai Mutlak", imamın dini, siyasi ve hukuki bütün yetkilerine haizdir. Bu kimseler aynı zamanda büyük bir servetin sahibidirler. İsmaililer

---

[268] Şuara 42/43
[269] Belazuri, *age*., c.2, s.320,
[270] Cem Zorlu, "Abbasi Devletinin Meşruiyeti Problemi Çerçevesinde Mansur İle Muhammed Nefsuzzekiyye'nin Karşılıklı Yazdıkları Mektupların Analizi", *Akademik Araştırma Dergisi,* Yıl.1, Say.1, Konya 2001, s.5 vd.
[271] E. Ruhi Fıglalı, "Hasan", *DİA*, İstanbul 1997, c.16, s.283
[272] E. Ruhi Fıglalı, "Hüseyin", *DİA*, İstanbul 1998, c.18, s. 518-521; İlyas Üzüm, c.18, s.522
[273] Seyyid ve Şerif. Geniş bilg için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlılar'da Nakibül Eşraflık", Yay. haz.: Ali Dadan, *Marife Dergisi,* Yıl 4, Say.3, s.453 vd.

tarafından "Da-i Mutlak" olarak benimsenen Kerim Ağa Han, bugün dünyanın en önde gelen varlıklı ve vakıf sahibi kişileri arasındadır. Şii inancına göre Ehl-i Beyt adına ayrılan " Humus" veya "Hakkullah" denilen gelirler altıya bölünür ve üç bölümü, imam ortaya çıkmışsa, ona, değilse İmamın naibi olan adalet sahibi müçtehide verilir. "[274]

Ehl-i Beyt'in dini ve siyasi çıkar elde etmek adına kullanılması ve bu kullanım esnasında bazı akaid ve inançla ilgili sapmaların görülmesine en güzel örnek gulat fırkalardır. Gulat fırkaları da birçok grup gibi görüşlerini Peygamber soyuna ve Hâşimî Ehl-i Beyt'ine mensup kişiler ile ilişkilendirmeye çalışmışlardır. Gulat fırkalarının mahiyeti ile ilgili teferruata girmeden, Ehl-i Beyt ile ilgili bazı gali düşünceye sahip bazı kişilerden bahsedelim. "el-Ğaliye/el-Ğulat" haddi aşan, batıla meyleden,[275] imamlarıyla ilgili aşırı fikirler ileri sürenlere verilen genel bir addır.[276]

Aşırı düşüncede olanlar, İmamları hakkında insanüstü (ilahi) vasıflar iddia etmişlerdir. Gali fırkaların imamlarının hepsi Ehl-i Beyt mensubu değildirler ancak, kendilerini bir şekilde Ehl-i Beyt mensupları ile ilişkilendirerek düşüncelerine meşruiyet zemini arama cihetine gitmişlerdir.[277]

Şii düşüncenin Ehl-i Beyt söylemini önceleyerek Peygamber ve ailesi sevgisi üzerinde yürüttüğü siyasi rant savaşında Sünni cephenin en önemli temsilcilerinden Osmanlı, kendi zamanındaki Şii Safevi Devletinin yürüttüğü 12 İmam esası çerçevesindeki Ehl-i Beyt propagandasına karşı Şii etkisini Osmanlı topraklarında kırmak adına yine Ehl-i Beyt sevgisini vurgulayarak ön planda tutan Sünni bir tarikat olan Halvetiye Tarikatı'nı desteklemiştir. Halvetiye, Osmanlı döneminde, Anadolu ve Balkanlar'da faaliyet gösteren en büyük Sünni tarikat olmuştur.[278]

Osmanlı zamanında hiçbir tarikata resmi yoldan şeyh tayini, ataması yapılmazken yalnızca Bektaşi Tekkesi'ne resmi yoldan atama yapılırdı. Zira Osmanlı'nın bel kemiğini oluşturan Yeniçeri Ocağı'nın, usul, adap ve erkân gibi ahlaki prensiplerini düzenleyen ve onların bu usuller üzerine yetişmesini sağlayan bu anlamda en büyük etkiyi gösteren tarikat Bektaşilik idi. Bugünkü gibi Alevilik ve Bektaşilik birlikte kullanılmayıp daha şehirli bölgelerdeki yapılanmalar "Bektaşi" daha kırsalda kalanlar ise "Alevi" olarak adlandırılıyordu. Osmanlı'nın, ordunun belkemiği sayılan

[274] E. Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şiâsı*, Selçuk Yay., İstanbul 1984, s.234
[275] Râzî Ebû Hâtim, *Kitabu'z-Zîne*, Bağdât 1988, s.303
[276] Mustafa Öz, "Gâliyye", *DİA*, c.13, s.335
[277] Metin Bozan, "Şiî Fırkaların Tasnifi " *Dicle ÜİFD*, Diyarbakır, c.6, Say.1, s.25
[278] Saim Savaş, *16. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Vadi Yay. Ankara 2002, s.144 vd.

Yeniçeri Ocağı'na Bektaşi şeyh ataması dolayısıyladır ki bugün Osmanlı Balkanlar'da tutunamayıp geri çekilmesine rağmen hala Bektaşi Tekkeleri Balkanlar'da faaliyetlerine devam etmektedir.

Osmanlı ile Peygamber soyunu temsil ettiği söylenen Şii düşünce ve bu düşünce etrafında teşekkül eden gruplar arasında bir inanç problemi var gibi gösterilmeye çalışılsa da aslında bu meselenin altında da siyasi çıkar kavgası vardır. Şii Safevi devletinin kurucusu Şah İsmail, Ehl-i Beyt sevgisi ve bu sevgi üzerinden Şii grupların desteğini almak ve Osmanlı içerisindeki Alevi unsurların desteğini celp etmek adına Şii propagandası yapmasına rağmen ne ilginçtir ki kendisi Sünni kökenlidir.

Osmanlı'nın, İslam dünyasının bayraktarlığını yaptığı bir dünya düzeninde Sünni cepheden Osmanlı'ya savaş açmak ve bu bayraktarlığı elinden almak pek mümkün değildir. Bu durumun farkında olan Şah İsmail de, "İslam" adı altında, Şii propagandayla İslam dünyasının liderliğine soyunmak istemiş ve bu uğurda siyasi hırsını aynen Hz. Peygamber dönemi sonrasındakilerin yaptığı gibi dini motiflerle özellikle Ehl-i Beyt söylemiyle perdelemiştir. Bugün dahi İslam dünyasında İran'ın Osmanlı'nın bir anlamda devamı olan Türkiye'ye karşı ve ona karşı giriştiği siyasi faaliyetlerde bu bakış açısının etkili olduğu kanaati taşımaktayız.

Ehl-i Beyt'i ve onların haklarını temsil ettiğini söyleyenlerin Ehl-i Beyt'i kullanarak siyasi rant elde etme çabaları yeni değildir ancak görüldüğü üzere hala günümüzde de aynen devam etmektedir.

Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilişi anısına düzenlenen törenlere şahit olduğumuz ve kimi Şii gruplarda kendilerine fiziksel olarak zarar vermeye varacak derecede aşırılıklarına şahit olduğumuz Şia'nın yine zehirlenmek suretiyle şehit edilen Hz. Hasan adına aynı törenleri yapmayışı çok manidardır. Acaba Hz. Hüseyin için gösterilen reaksiyonun Hz. Hasan adına aynı şiddet de gösterilmemesinin altında, Hz. Hasan'ın halifelikten feragat ederek halifeliği Muaviye'ye bırakması, Hz. Hüseyin'in ise, abisi Hasan'ın bu tavrının aksine halifelik iddiasında bulunmasının bir etkisi var mıdır diye düşünmeden edemiyoruz.

Osmanlı, siyasi olarak Hz. Peygamber soyuna bir ayrıcalık tanımamıştır. Fakat bununla beraber Hz. Peygamber'e kan bağı ile bağlı olmaları hasebiyle Hz. Peygamber ve aile efradına hürmeten onun soyundan gelen Seyyid ve Şeriflere[279] ayrı bir önem

[279] Seyyid: Hz. Hüseyin soyundan, Şerif: Hz. Hasan soyundan gelenlere verilen ad.

vermiş onlar adına, onlara has kurumlar kurmuş, onları vergiden muaf tutmuş, askerlik yaptırmamış, onların bir temsilci ile sarayda temsil edilmelerini sağlamıştır. Bu temsilciye "Nakibül Eşraf" adı verilmiş ve padişahın hemen yanında yer almıştır. Kimlerin Seyyid ve Şerif olduğunun bilinmesi, onların Hz. Peygamber soyuna yakışır bir hayat sürüp maişetlerini sağlamaları gibi hususların temini için Nakibül Eşraflık teşkilatı kurulmuştur. Bu teşkilat hem Peygamber soyunu kayıt altına almış hem de, peygamber soyundan olmayanların kendilerini Seyyid veya Şerif olarak tanıtıp bu hususu istismar etmelerinin önüne geçilmiştir. Hz. Peygamber ve ailesine zekât ve sadaka almanın haram olduğu inancından hareketle Osmanlı da, onların zekât ve sadaka almalarına müsaade etmemiştir. Bunun yerine, maişetlerini nasıl sağladıklarıyla bizzat ilgilenilmiştir.[280]

Peygamber soyundan geldiğini belirtenlerin ülkemizde çoğunlukla yaşadığı coğrafi bölge Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesidir. Bu konuyla ilgili 17. yüzyılda Bitlis'te bulunan emirlikten hareketle meseleyi izah etmeye çalışalım.

Bu emirlikte siyasi ve dini elitler bulunmaktaydı. Dini elitler şeyh, molla ve seyyidlerdi. Cumhuriyet dönemi öncesi ve sonrasında da bu dini elitler varlığını sürdürmüşlerdir. Siyasi bir kurum olmayıp sosyal anlamda bir itibar ifade ettiğinden, Cumhuriyet döneminde, resmi yollarla sonlandırılması veya kapatılması mümkün olmamıştır. Seyyidler'in toplumda insanların arasını bulmak, ağalar ile çalışanları arasında çalışanlar adına ağadan ricada bulunmak, kan davası, kız kaçırma gibi husumet doğuracak ve yıllarca sürecek anlaşmazlıkların tatlıya bağlanması için her iki tarafa da ricacı olmak gibi yerine getirdikleri sosyal işlevleri vardır.

Seyyid'in bir konuda söz söylemesi veya bir şey için ricacı olması halinde kendisine itiraz edilmez, Peygamber torunu kabul edildiği için Hz. Peygamber'e hürmeten, söylediği kabul edilir. Seyyidler etrafında oluşan, "zew töreni" denilen, yılda bir kere ve Seyyid hürmetine törenler yapmak, Seyyidler'le ahiret kardeşi olmak, Seyyid adları üzerine yemin etmek, çocuklara Seyyid isimleri vermek gibi, bazı sosyal hususlar vardır.

Seyyidliğin bu türlü sosyal yönleri olduğu gibi özellikle Osmanlı zamanında yaşanan bazı istenmeyen yönleri de vardı. Seyyidler'den vergi alınmadığı ve Seyyidler

[280] Ayrıca bkz. Uzunçarşılı, "Osmanlılarda Nakibül Eşraflık", Yay. haz.: Ali Dadan, *Marife Dergisi,* Yıl 4, Say.3, s.454

askere alınmadığı için, Seyyid olmadığı halde Seyyidlik iddiasında bulunanlar [281] türemiş ve Seyyidlik bir menfaat kapısı olarak görülmüştür. Osmanlı ve diğer İslam devletleri bunun önüne geçmek ve Peygamber soyunu kayıt altına almak için değişik isimler altında teşkilatlar kurulmuştur.[282]

Cumhuriyet döneminde Osmanlı dönemindeki gibi Seyyidler'in vergiden ve askerlikten muaf tutulması gibi imtiyazlar sona ermiştir. Ancak halkın gözündeki sosyal statü ve Seyyidler'e itibar atfetme gibi hususlardan dolayı günümüzde hala Seyyidlik sosyal etki ve önemini korumaktadır.[283]

Sadece Osmanlı'da değil, Abbasi Devleti içerisinde de "Nikâbet Teşkilatı" adı altında bir kurum kurularak Seyyid ve Şerifler'in kayıt altına alındığı bilinmektedir.[284] Abbasiler ile aynı dönemlerde kurulmuş olan Büveyhi Sultanlığı ve Büyük Selçuklu Devleti'nde de Peygamber soyundan gelenler için Nikâbet Teşkilatı kurulmuş ve Nakiblerin tayinin de Abbasi Halifeleri söz sahibi olmuştur.[285]

Şii Halifeyle yönetilen Fatımiler'de Seyyid olarak Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan gelenler anlaşılmıştır. Nikâbet Teşkilatı sadece bunlara hizmet etmiştir. Fatımiler, Hz. Fatıma ve Ali yoluyla kendilerini Hz. Peygamber'e dayandırmaktadırlar. Aslında Ehl-i Beyt ile bir ilgilileri yoktur. İlk Fatımi halifesi İran asıllı Ubeydullah el-Mehdi'dir. İsmaili Mezhebi lideri Abdullah'ın sülalesindendir. Fatımiler, Hz. Peygamber'i Hasan ve Hüseyin'in Doğum günlerinde Mevlit okutup Hz. Hüseyin'in şehit edildiği günü yas günü ilan etmişlerdir. [286]

Zengiler Devletinde Hem Talibi hemde Abbasiler için Nikâbet Teşkilatı kurulmuştur. Her iki soyun da Nakibleri hükümdarlar yanında yer bulmuşlarıdır. Onlara hürmet için ayağa kalkmak bir adet halini almıştır. Eyyubiler de Hz. Hasan ve Hüseyin soyundan gelenler için Teşkilat kurulmuş, hürmet gösterilmiş, adlarına vakıflar kurularak "Umumi Nakib" gözetiminde onlar adına yıllık ödenek ayrılmıştır.

İlhanlılar'da ise, İslamiyet'i kabul etmelerinin akabinde tüm İslami kurumlarla birlikte "Nikâbet Teşkilatı" diğer ifadeyle "Daru's Siyadeler" kurulmuştur. Peygamber

---

[281] Buna *"teseyyüd"* denilmektedir.
[282] Yusuf Açıkel, *Kuran ve Hadisler ışığında...*, Nobel Yay, Ankara 2009, s.301 vd.
[283] Abdurrahman Adak, "Güneydoğu Anadoluda Seyyidler", *Marife Dergisi*, Yıl 4, Say.3, s.389 vd.
[284] Murat Sarıcık, "Seyyidlerle İlgisi Açısından Ahzab 33. Ayet ve Tarihi Tesirleri", *Atatürk Üni. İlah. Fak. Dergisi*, Erzurum 1993, Say.11, s.197
[285] Yusuf Açıkel, *Kuran ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Nobel Yay, Ankara 2009, s.337
[286] Açıkel, *age*., s.338

nesline hürmet edilmiş, aydınlanmaları için mumdan tutunda yola gidecekleri zaman yol parasına kadar birçok ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. İlhanlılar'dan 30 yıl kadar sonra Timur da yanına bir Seyyid alarak ona hürmet etmiş hatta öldüğünde Seyyid ile aynı türbeye, yüzü Seyyid tarafına gelecek biçimde gömülmüştür.[287]

Mısır'da kurulan Memlüklüler Devleti de Nikâbet Teşkilatı kurarak Hasib, Nesib, Tahir, Kâmil gibi ünvanlar verilen Umumi Nakibler'i, Nikâbet Teşkilatı'nda görevlendirmişlerdir. Peygamber soyundan talibiler adına teşkilat kuran Memlüklüler, halktan zevata yaptıkları gibi huzura çıktıklarında Seyyid'lere etek ve yer öptürmemişlerdir.[288]

Son olarak ise Anandolu Selçuklu Devleti'nde de, Talibiler için Nikâbet Teşkilatı kurularak, Amil, Ekmel, Efdal, Mümtaz gibi ünvanlar verilen Nakibler'e, devlet erkânı tarafından hürmet edilmiş, her türlü ihtiyaçları karşılanmıştır.[289]

Öyle görülüyor ki, tüm İslam devletleri Hz. Peygamber soyuna hürmet göstermiş onlar adına kurumlar kurarak onların ihtiyaçlarıyla özel olarak ilgilenmişlerdir. Elbette bunu Hz. Peygamber neslinin ve onların şahsında Hz. Peygamber'in manevi şahsının rızasını kazanmak adına yaptıkları kadar, kendi tebaalarına karşı Peygamber soyundan olanları nasıl koruduklarını göstermiş ve bir anlamda halkın siyasi desteğini de yanlarında bulmuşlardır.

Bu ilişkiyi sadece devlet açısından düşünmek de doğru değildir. Zira İnsanlarda her fırsatta kendilerini Peygamber soyundan olarak göstererek, bu soya dâhil olmanın dini, sosyal, siyasi ve ekonomik getirilerinden istifade etme yolunu tercih etmişlerdir. İşte tamda burada, kimin gerçekten Hz. Peygamber soyundan gelip, gelmediğinin tespiti ve suistimallerin önüne geçmek adına, zikrettiğimiz bu teşkilatlar kurulmuştur.

4. YENİ BİR ANLAYIŞIN TEMELLERİ

Beyt kelimesinin "şeref" manasına geldiği ve cahiliye döneminde Kâbe ile ilgili belli dini görevleri ellerinde bulunduran kabilelere Ehl-i Beyt kavramının kullanılması dikkate alınacak olursa bu şeref önce ki gibi belli kabilelere verilmemiş Hz. Peygamber'e inanan ve İslam'la şereflenen herkes nesebine bakılmaksızın bu şerefin sahipleri kabul edilmiştir.

---

[287] Açıkel, *age*., s.339
[288] Açıkel, *age*., s.340
[289] Açıkel, *age*., s.341

Kâbe içinde Beyt kelimesi kullanılması İslam'ı kabul eden ona yönelen bütün kıble ehline mecazen Ehl-i Beyt denilebileceğini gösterir. Allah'a ve O'nun gönderdiği Peygamber'e inanan herkes bu şerefe ortaktır ve Ehl-i Beyt'in birer mensubudur. İmam Muhammed ve İmam Malik'in ashabından bir gurup Ehl-i Beyt'in Peygamber'in bütün ümmetini kapsadığı görüşünü benimsemişlerdir.[290]

Kur'an da Ehl-i Beyt teriminin "ehl el-beyt" (harfi tarifli olarak) aile manasına gelip gelmediği de şüphelidir. Genel ve özel anlamda ki Ehl-i Beyt terimleri arasında fark gören Rudi Paret, "ehl el-beyt" terimin tam olarak "ev (Kâbe) halkı" yani Kâbe'ye saygı gösteren kişiler anlamına geldiğini ileri sürmektedir. "el-beyt" (ev) kelimesi Kur'an da geçtiği bütün yerlerde sadece kutsal Kâbe'ye işaret etmektedir. "El-beyt" kelimesi ise kendi başına ya "el-beyt, el-atik" ya da "el-beyt, el- ma'mur" şeklinde bir sıfatla geçmektedir.

Moshe Sharon, Ahzab 33. ayette ki tartışılan "ehl el-beyt" ifadesinin pislikten temizlenme bağlamında zikredilmesinin Kur'an da başka yerlerde de bulunan Kâbe'nin İbrahim (ve İsmail) tarafından arındırılması düşüncesiyle oldukça uyuşmakta olduğunu ileri sürerek sözlerini sürdürmektedir. Bundan dolayı "ehl el-beyt" ifadesinin Kur'an'da geçtiği iki yerdeki orijinal manasının "eve, İslam'a göre Kâbe'ye, hürmet edenler" olması gerektiği sonucunun çıkarılabileceğini belirtir.[291]

İbn Sa'd tarafından nakledilen ilk döneme ait bir rivayete göre Kureyş Kabilesi Allah'ın evinin "Ehl-i Beyt'i" olarak nitelendirilmektedir. Rivayete göre Kusayy b. Kilab, kendi kabile üyelerine şöyle seslenmiştir: " Siz Allahın komşularısınız ve onun evinin halkısınız (innekum ciranullah ve ehlu beytihi)." [292] Ehl-i Beyt kavramı bu anlamda, Kâbe'ye hürmet eden bütün herkesi içine alan bir manaya da sahip olabilmektedir.

Ehl-i Beyt ifadesi ile kast edilen "Kâbe Ehlidir" görüşünü destekleyen delillerden biri de Enfal Suresi'ndeki "Onun gerçek dostları yalnızca müttakilerdir." ayetidir.[293]

Ehl-i Beyt ifadesinin "Kâbe'ye hürmet edenler " anlamındaki kullanımına bir diğer örnek ise İbn Habib'in "*Kitabu'l Nunemmak*'ında " zikrettiği şu örnektir: Kinane

---

[290] Kasımi, *Mehasinü't Te'vil*, Mısır 1959, c.13, s.4853; Ayrıca bkz. Sönmez Kutlu, ''Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç...'', *İslamiyat*, Ankara 2000, c.3, s.6 vd.
[291] Moshe Sharon, "Ehl-i Beyt- Ev Halkı" çev: Cem zorlu, *Marife Dergisi*, Yıl 4, Say.3, s.343
[292] İbni Sa'd, *Kitabu't Tabakat*, nşr. Mittwoch-Sachau, Leiden 1917, c.1, s.41
[293] Enfal 8/34

Kabilesi'nden Ebrehe'nin kilisesini kirletip Kâbe'ye saldırıyla sonuçlanan Fil Olayı'nı tetikleyen iki kişi ile ilgili "Arap Ehl-i Beyti'nden kişiler", "*Nefer min Ehl-i Beytil Arab*" tanımlaması kullanılmaktadır.[294]

Beyt kavramının Allah'ın evi olan Kâbe anlamına geldiğini gösteren Kuran-ı Kerim'de geçen bazı ayetler vardır. Bu ayetler, "Beyt" kavramının "Kâbe" anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu ayetler:

"*Biz evi "Kâbe'yi" insanlara toplantı ve güven yeri yaptık*" [295]

"*İbrahim İsmail'le beraber evin (Kâbe'nin) temellerinin yükseltiyor*.[296]

"*… Kim evi (Kâbe'yi) hacceder…*[297]

"*Yoluna gücü yeten herkesin o Ev'e (Kâbe'ye gidip) haccetmesi, insanlar üzerine Allah'ın bir hakkıdır*."[298]

"*Ey inananlar, Rab'lerinin lütuf ve rızasını arzu ederek Beyt-i Haram'a doğru gelenlere saygısızlık etmeyin*."[299]

"*Allah, Kâbe'yi, Beyt-i haram'ı insanlar için (hayat ve güven) durağı yaptı.*[300]

"*Onların Ev'in yanındaki namazları da ıslık çalmadan ve el çırpmadan başka bir şey değildir*."[301]

"*Bir zamanlar İbrahim'e, "Ev"in yerini açıklamıştık*."[302]

"*Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atik'tir.*[303]

---

[294] İbn Habib, *Kitabu'l Munemmak,* Haydarabat 1964, s.68
[295] Bakara 2/125
[296] Bakara 2/127
[297] Bakara 2/158
[298] Al-i İmran 3/97
[299] Maide 5/2
[300] Maide 5/97
[301] Enfal 8/35
[302] Hac 22/26

"……Beyt-i Atik'i tavaf etsinler."[304]

"Beyt-i Mamur'a (Kâbe'ye)"[305]

"Bu Ev'in Rabbine kulluk etsinler."[306]

Rudi Paret, Tathir Ayetindeki "rics" kelimesini pislikten temizlenmek olarak algılamış, Bakara 125, Hac 26. ayetlerde de Allah'ın Kâbe'nin pisliklerden arındırılması, temizlenmesinden bahsettiğini ve Ehl-i Beyt ile kastedilenin, Kâbe'ye hürmet edenler olması gerektiğini belirtmiştir.[307]

Ehl-i Beyt kavramının, bütün Müslümanları içine alacak biçimde, Sufilere atfedilen, tanımlamasının, Şia'nın İslam âlemindeki ayrıştırıcı etkisini yumuşatmaya yönelik bir tanımlama olduğu iddia edilmektedir.[308] Ancak Şia'nın ayrıştırıcı Ehl-i Beyt algısına karşılık tüm müminleri kucaklayan bu görüşün daha isabetli olduğu, İslam'ın birleştirici yönünü daha iyi ifade ettiği kanaatindeyiz. Ayrıca sadece geçmişte değil aynı zamanda günümüzde ve kıyamete kadar da muhatabını bulacak bir Ehl-i Beyt tanımı ve algısı oluşturacağı kanaatindeyiz. Zira Şia'nın Ehl-i Beyt tanımlamasına girenlerin bugün itibariyle kimler olduğunun net bir tespiti mümkün görünmemektedir.

Hz. Peygamber'e kan bağıyla bağlı olanların bugün için net bir tespiti mümkün gözükmediğine göre, bugün ve yarın, her zaman ve mekânda geçerliliğini yitirmeyecek "Ehl-i Beyt tüm müttaki müminler, Kâbe'ye yönelenlerdir" görüşü bizce daha isabetlidir.

Bu konuyla ilgili Merhum Elmalılı, Hz. Peygamber'in kendi ümmeti için bir baba mesabesinde olduğunu vurgular. Akabinde:

> *"Çünkü O (Peygamber), onlara (ümmetine) babalarından daha şefkatlidir. Babalar fani hayata oğullarının bir sebebi vücudu olurken, O, ebedi hayata sebeptir. Bu yönüyle mecâzi bakımda ümmetin babası*

---

[303] Hac 22/33
[304] Hac 22/29
[305] Tur 52/4
[306] Kureyş 106/3
[307] Rudi Paret, "Der Plan einer neuen...", *Orientalische Studien*, Leiden 1935, s.128
[308] Cabirî, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, Kitabevi, çev: İ. Akbaba, İstanbul 2001, s.295; Cabiri, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, Kitabevi, çev: B.Köroğlu, H. Hacak, E. Demirli, İstanbul 2000, s.439.

sayılır. Gerçekten rical babası değildir ama Resulullah olması cihetiyle baba yerindedir."[309]

diyerek, maddi anlamda olmasa da manevi anlamda ümmetinin babası sayılması gerektiğini vurgular.

Elmalının bu görüşünü desteklediğini düşündüğümüz Kevser Suresi'ndeki "ebter"[310] ifadesi aklımıza gelmektedir. Zira müşriklerin Hz. Peygamber'le, erkek çocukları küçük yaşlarda vefat ettiğinden, alay etmeleri ve Hz. Peygamber'in bu durumdan etkilenmesi sonucu bu sure indirilmiştir. Allah, asıl soyu kesiklerin, Peygamberle alay edip, soyun devamını sadece erkek çocuk ve kan bağı zannedenler olduğunu ortaya koymuştur.

Peygamber hanımlarının müminlerin anneleri kabul edilmesi ve Peygamber'in vefatından sonra onlarla evlenmenin yasak oluşu Peygamber'in ev halkından olmak için nesep şartı olmadığını ve tüm müminlerin Hz. Peygamber'in manevi evlatları olduğunu göstermektedir. Zira her mümin Hz. Peygamber'in manevi mirasçısıdır.[311]

Bugün itibariyle Hz. Peygamber'in izinden giden O'na gönül veren milyarlarca mümine baktığımızda, soy devamıyla kastın gönül bağı ve Peygamber'e tabii olmak olduğunu açıkça görüyoruz. Bu neticede bizde, Elmalılı'nın görüşünde isabetli olduğu kanaati uyandırmaktadır. Biz de tezimizde Peygamber'in Ehli, ailesi tüm müminlerdir görüşünü ortaya koymaya çalışıyoruz. Peygamber'e tâbii olanlar, büyük bir aile (ehl), bir araya geldikleri ev (beyt) ise Kutsal Kâbe'dir.

Diğer taraftan, Kur'an-ı Kerim'de geçen "Ehl-i Kitab" ifadesi İslam dışındaki semavi dinlere bağlı olan kimseler için yani Yahudi ve Hrıstiyanlar için kullanılır.[312] Sadece Hrıstiyan ve sadece Yahudiler için de kullanıldığı ayetler vardır. Eğer Kur'an'da Allah "ehl" kelimesini bir şeye aidiyet veya müntesiplik anlamında kullanıyorsa ki, bu gayet açıktır, "Ehl-i Beyt" ifadesinden Kâbe'ye tâbii olanlar anlamının çıkarılması, zorlama bir yorum olmasa gerekir diye düşünüyoruz. Kişinin ehli, ailesi, arkadaş ve akrabaları, yani ona tâbii olanlar, kitabın ehli o kitaba uyanlar, tâbii olanlar ve Kâbe'nin ehli ise Allah'ın evine tâbii olan, ona yönelen müttaki müminlerdir.

Konuyla ilgili R. Paret de Ehl-i Beyt (beytullah halkı), İslam Kâbe kültünün bağlıları tanımlaması yapmaktadır. Hz. Muhammed'in Kıbleyi Kâbe'ye çevirmesinden

---

[309] Elmalılı, *Hak Dini,* c.6, s.3905 vd.
[310] Soyu kesik, kesilmiş.
[311] Sönmez Kutlu, "Ehl-i Beyt Sembolik...", *İslâmiyât*, c.3, Say.3, Ankara 2000, s.105.
[312] Al-i İmran 3/111, Maide 5/57, Enfal 8/73, Tevbe 9/71, Hud 11/112, Casiye 45/19.

bahsettikten sonra (ki bu Paret'in İslam'ı Allah'ın değil Hz. Muhammed'in dini olduğunu kabul ettiğini gösterir) bu Kâbe ile ilgili ilişkiyi Hz. İbrahim'e kadar götürdüğünü belirtir. Bu durumda "Beytullah Halkı" ifadesini "İbrahim'in kurduğu ve Muhammed'in yenilediği İslam dininin bağlıları" olarak tanımlar.[313]

Bilindiği üzere Hz. Peygamber'in akrabalarına eklemlenmek suretiyle O'nun dini ve doğal olarak ta siyasi mirasına sahip çıkmak isteyenlerin kullandıkları delillerden biriside "Sakaleyn Hadisi" diye bilinen hadistir. Hz. Peygamber, size iki şey bırakıyorum birisi "Allah'ın Kitabı" diğeri ise "Ehl-i Beyt'imdir" diye bir beyanatta bulunmaktadır.

Burada Ehl-i Beyt kimdir gibi direkt olarak Hz. Peygamber'in siyasi ve dini mirasına varisler arayan soruların yanında "Ehl-i Beyt nedir" gibi bu tanımlamadaki Ehl-i Beyt ifadesinin gerçek manasını anlamaya yönelik sorular da vardır. Bu tür bir yaklaşım bize göre çözüme daha uygun bir bakış açısıdır.

Bütün çalışmamız boyunca ortaya koymaya çalıştığımız Hz. Peygamber'in takva temelli algısı çerçevesinde Peygamber'in takva esaslı bir üstünlükten bahsederken, Allah'ın takva sahiplerini öven ayetleri varken, yorumlamaya dayalı, Peygamber mirasına sahip çıkarak üstünlük vurgusu yapma şeklindeki yaklaşım, kıyaslama yapılmaya dahi ihtiyaç duyulmayan, birbirine zıt iki durumdur. Takvayı ve takva sahiplerini öven, Allah ve Peygamber'inin ancak buna kıymet verdiğini ve bizlere bunu emrettiğini belirten Hz. Peygamber'in hadisleri ve Allah'ın ayetleri varken bu türlü zorlama yorumlara riayet edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Örnek verecek olursak:

> "*Biliniz ki Allah'ın velilerine korku yoktur, onlar üzülmeyecekler de. Onlar, iman edipte takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da Ahirette de müjde vardır onlara. Allah'ın kelimelerinde değişme olmaz. İşte bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir*." [314]

> "*Allah sizin dış görünüşünüze ve mallarınıza bakmaz. Ama o sizin kalplerinize ve işlerinize bakar*."315

[313] Rudi Paret, *Kur'an Üzerine Makaleler,* Çev: Ömer Özsoy, *Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1995, s.48*
[314] Yunus 10/62-64
[315] Müslim, *Sahih,* Birr, 33. ; İbn Mâce, *Sünen,* Zühd, 9

"Muhakkak ki, Allah yanında en değerli olanınız, takvaca en ileri olanınızdır..."[316]

"*Takva sahiplerini Allah, kendi başarıları (iman ve ibadeti) sebebiyle kurtuluşa çıkarır...* "[317]

Hz. Peygamber'in "ıtretim" diye bıraktığı şeyin şahıslar olması mümkün değildir. Zira bugün itibariyle O'nun ailesine kimlerin dâhil olduğunun tespiti mümkün değildir. Günümüzde, Ehl-i Beyt olduğunu söyleyen, özellikle ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan, zekât ve sadaka alan birçok örnek bulmak mümkündür. Bilindiği üzere Hz. Peygamber ve ailesine zekât ve sadaka almak haramdır.[318]

Ehl-i Beyt olmayı bir menfaat kapısı olarak görmek ve zekât, sadaka almak, dünyalık menfaat elde etmek Hz. Peygamber'in öğretiyse bağdaşmaz. Buradan hareketle Sakaleyn Hadisindeki ıtretin, Ehl-i Beyt'in, bugün itibariyle kim olduğunu tespit etmenin imkânı yoktur. Hz. Peygamber'in de boş, anlamsız bir sözü söylemesi abes olacaktır. Çünkü Kur'an Kerim de:

"*O, kendi hevasına göre konuşmaz, söyledikleri, vahyedilenden başka bir şey değildir*." buyrulmaktadır.[319]

Öyleyse Sakaleyn Hadisindeki "Itret" ifadesinin bir karşılığı olmalıdır. Bu karşılık ise "*Muhakkak ki Mü'min'ler ancak kardeştirler*"[320] ayeti mücibince aynı dine inanan, din kardeşleri, aynı Kâbe'ye yönelenler yani o evin halkı, Ehl-i Beyt'idir. Bu yaklaşım şeklinin verdiğimiz ayet ve hadislerden de hareketle hem Kur'an hem de Sünnet'in ruhuna daha uygun olduğu kanaatindeyiz.

Ehl-i Beyt denilince genel olarak, Hz. Peygamber ve Ona kan bağı ile bağlı olanlar, özellikle Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ve bu soydan gelenler anlaşılmaktadır. Aslında Şia'ya ait olan bu görüşün Şii etkisi ve propagandası ile Ehl-i Sünnet dâhil tüm İslam Âlemi'ni etkilediği aşikârdır. Günümüzde dahi Ehl-i Sünnet

---

[316] Hucurat 49/13
[317] Zümer 39/61
[318] Müslim, *Sahih*, Zekât 161, "*Ebû Hüreyre radıyallahu anh şöyle dedi: Hz. Ali'nin oğlu Hasan radıyallahu anhümâ, sadaka edilen hurmalardan birini alıp ağzına atmıştı. Bunu gören Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: Bize sadaka helâl değildir, bilmiyor musun*?"
[319] Necm 53/3-4
[320] Hucurat 49/10

Müslümanlarınca bu anlayış benimsenmiş durumdadır. Hatta sözlüklerdeki Ehl-i Beyt tanımlamalarımız dahi bu çerçeveden bir bakış açısıyla yapılan tanımlamalardır.[321]

Bizce Ehl-i Beyt, Kâbe Ehlidir ki onlar da muttaki müminlerdir. "*Onun gerçek dostları yalnızca müttakilerdir*" [322] ayeti gereğince Ehl-i Beyt bütün müminlerdir.

Şura Suresindeki "*Sizden yakınları sevmenizden başka bir şey beklemiyorum*" [323] mealindeki ayette geçen yakınlar ifadesi Şia tarafından Hz. Peygamber yakınlarına özelliklede Hz. Ali ve Fatıma soyundan gelenlere hasredilmektedir. Ancak bu yakınlıkta sadece kan bağının gözetilmesi ve kan bağı ile bağlı olanlardan da sadece 4 kişinin (Hz. Ali, Fatıma, Hasan, Hüseyin) kastedilmesi, mesnetten yoksun, Kuran ve Sünnet'in ruhuna aykırı, zorlama bir çıkarımsamadır.

Bu ayette yer alan "*illel meveddet fil kurba*" şeklindeki kısma bazı müfessirlerce yapılan yorumu Muhammed Esed, aşırı ve bağlamından kopuk olarak değerlendirmektedir. Bu ifadenin Hz. Peygamber'in akrabaları şeklinde anlaşılması, Allah Resulü'nün "sizden hiçbir şey istemiyorum" şeklinde geçen bir önceki beyanı ile çelişeceğini söyler.

Esed'e göre ayetteki "kurba" ifadesinde herhangi bir mülkiyet zamirinin bilerek kullanılmaması, bunun hiçbir kişisel ilişki ile sınırlı olmadığını göstermektedir. Aksine tüm insanlık için şamil olan bir ilişkiye işaret ettiğini belirtir.[324] Muhammed Esed burada, Peygamber'e yakınlığı soy bağı olarak değil inanç bağı olarak ele almış ve tüm inananları Hz. Peygamber'in yakınları olarak almış, "kurba" ifadesini ise tüm inananlara şümullendirme yolunu tercih etmiştir.

SONUÇ

Hz. Peygamber dahi gaybı bilemediği, hataya düşme (zelle) gibi bir tehlikeyle karşı karşıya kalabildiği ve bu sebeple Allah tarafından uyarıldığı[325] halde, Peygamber ailesinin bu hata ve günahlardan uzak olduğu gibi bir düşünceye inanmak teolojik anlamda kraldan çok kralcı kesilmekten başka bir şey değildir.

---

[321] *Büyük Türkçe Sözlük*, Komisyon, TDK Yay. Ankara 1998, c.1, s.437; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük,* İz Yay. İstanbul 1996, s.325
[322] Enfal 8/34
[323] Şura 42/23
[324] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı*, İşaret Yay., 1996, s.989
[325] Enam 6/50

Hz. Peygamber'in had tatbik edilecek hırsız bir kadın için af talep edilince "Bunu yapan kızım Fatıma da olsa haddi tatbik ederdim…." [326] Sözü de Peygamber ailesinin günahsız olmadığına ve diğer insanlardan bir ayrıcalığının bulunmadığına güzel bir örnektir.

Hz. Peygamber'in bir yandan takva esaslı bir üstünlük anlayışı tesis ederken diğer taraftan kendi çocuk ve torunlarını yüceltmesi ve onları kutsaması ve lanetlediği kabilecilik anlayışını, asabiyet ruhunu bizzat destekleyerek hortlatması gibi bir durum, Peygamber'in kendisiyle çelişmesi anlamına gelir. Zaten Kur'an-ı Kerim'de bizzat Peygamber'e nesep yoluyla yakınlığın diğer insanlara üstünlük anlamında bir değerinin olmadığı açıkça belirtilmektedir.[327]

"*Asıl üstünlük takva iledir. Şunu da unutmayınız ki, Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvada en ileri olandır*"[328] ayeti de bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tathir Ayeti, Peygamber ailesinin masumiyetine delil teşkil edemez. Daha geniş bir çerçevede tüm müslümanların arındırılmasını konuşmak ilahi iradeye işaret eder. Zira başka ayetlerde diğer müminler hakkında da Tathir Ayeti biçiminde kullanımlar bulunmaktadır.[329] Zaten masum olan birinin masumiyetinden bahsetmek abesle iştigalden başka bir şey olamaz.

Hz. Nuh'un oğlu, Hz. Lut'un hanımı ve Hz. Peygamber'in amcası örneklerinde olduğu gibi, peygamber yakını olmak bir üstünlük durumu oluşturmaz.[330]

Herkesin Ehl-i Beyt kavramını sahiplenmesi, bu kavramın ayet ve hadislerde de geçmesi, böyle bir gurubun bulunduğunun yadsınamaz bir gerçek olduğunu ortaya koyar. Ancak kavramı siyasi-politik ideolojiler üzerinden tanımlamaya çalışanlar hiçbir zaman İslam'ın ruhuna ve Peygamber'in Sünnet'ine uygun bir tanımlama yapamamışlardır. Müslümanlar arasında bu durum Peygamber dönemi ve İslam'ın ilk dönemi hariç tüm İslam tarihi boyunca ayrışmalara neden olmuştur. Bunun temel nedeni kapsayıcı ve kuşatıcı bir kavramın özel ve dar bir anlamda kullanılmaya çalışılmasıdır.

---

[326] Buhari, *Sahih,* Hudud,11-12; Müslim, *Sahih,* Hudud, 8
[327] Bakara 2/124; Al-i İmran 3/68; Hud 11/6-45
[328] Hucurat 49/13
[329] Maide 5/6-41; Tevbe 9/103
[330] Mustafa Öz, "*Ehl-i Beyt*" DİA, İstanbul 1994, c.10, s.498-501.

Hâlbuki Ehl-i Beyt gibi bir kavram ayrıştırmaktan çok İslam'ın özüne ve birleştiriciliğine hizmet etmelidir. "Efradını cami, ağyarını mani" bir tanım bizce ayrıştırmaktan çok birleştirici olmalıdır.

Ehl-i Beyt'e mensup olmanın Müslümanlar arasında dini, siyasi ve politik bir ayrıcalık olmaktan çıkarılamadığı bir durumda bu kavram içerisine gerek Ehl-i Sünnet'in tanımındaki[331] gerekse Şia veya herhangi bir başka gurubun tanımındakilerin dâhil edilmesinin herhangi bir önemli farkı olmayacaktır. Zira siyaset kılıcını her eline alan bir diğerini ötekileştirmeye ve bu kavramı kendi çıkarı için kullanmaya devam edecektir.

Öyleyse asıl ihtiyaç duyulan, Ehl-i Beyt'in kim olduğunun dar anlamda tanımlanmasından ziyade Ehl-i Beyt'e mensup olmayı siyasi ve dini bir ayrıcalık olmaktan çıkarmaktır.

Ancak burada bizim niyetimiz Hz. Peygamber ve O'na kan bağıyla bağlı olanları sevmekten insanları vazgeçirmeye çalışmak değildir. Zaten bu mümkün de değildir. Sevilmeye en layık olan Hz. Peygamber'dir. Elbetteki O'na yakın olanlar da sevilecektir. İfade etmeye çalıştığımız şey, üstünlük algısının İslam akidesinde soy ile değil takva ile olduğudur. Mensup olunan bu soy Hz. Peygamber soyu dahi olsa bu durum değişmemelidir.

Bizim benimsediğimiz, "Ehl-i Beyt, Kâbe Ehl-i'dir" görüşü tüm inananlara, Kuran ve Sünnet'in de öğretisiyle örtüşür mahiyette, aynı gözle bakma sonucunu doğuracağından en isabetli görüşün bu olduğu kanaatindeyiz.

Ehl ve Beyt kelimelerine getirmiş olduğumuz anlamlarla ve diğer Ehl-i Beyt tanımlamaları ile ilgili yapmış olduğumuz açıklamalarla Ehl-i Beyt'in "Kâbe Halkı" yani Kâbe'ye bağlı tüm müminler şeklinde tanımlanmasının Kuran ve Sünnet'in ruhuna, Hz. Peygamber'in belirttiği takvaya dayalı üstünlük anlayışına, daha uygun bir tanımlama olduğunu düşünmekteyiz.

Peki, Ehl-i Beyt'i "tüm müttaki müminler" olarak tanımladığımız bu çalışmamızda zikrettiğimiz, Ehl-i Beyt'ten bahseden bunca ayet ve hadisin hepsi mi bizim ifade ettiğimiz manada Ehl-i Beyt, Kâbe Ehl-i'dir, müminlerdir manasındadır? Elbette hayır! Aile kurumu bir vakıadır. Hz. Peygamber'in de bir ailesi vardı. Kur'an

[331] Çalışmamız içerisinde de belirttiğimiz gibi Çoğu Ehl-i Sünnet âliminin Ehl-i Beyt tanımlaması da Peygamber hanımlarını da Ehl-i Beyt'e dâhil edecek şekilde Şia'nın tanımını genişleterek tekrar etmekten öteye geçememiştir.

ayetleri ve Peygamber hadislerinde bununla ilgili hususların yer alması gayet doğaldır. Ancak Hz. Peygamber'in ailesinden bir üstün soy, kabile çıkarmanın doğru bir yaklaşım olmadığını düşünmekteyiz.

Tüm hadis ve ayetlerden çıkarılabilecek nihai ve en isabetli sonucun, Kur'an ve Sünnetin de ruhuna en uygun olduğunu düşündüğümüz, beytin "Kutsal Kâbe" (ki bir inancı sembolize etmektedir), ehlin ise, "Kâbe'ye yönelen tüm müminler" olduğu görüşüdür.

Ehl-i Beyt'in kimler olduğu hususu geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini ve İslam dünyasının gündemindeki ayrıştırıcı yerini korumaktadır. Ehl ve Beyt'i bir kişi ve onun aile fertleri olarak anlamaya devam ettiğimiz müddetçe de bu ayrıştırıcı yerini korumaya devam edeceği kanaatindeyiz.

İnsanların siyasi hırs, maddi kazanç ve sosyal itibar kazanma gibi kişisel arzu ve istekleri son bulmadığı müddetçe bu kavramın istismarının da son bulması pek mümkün görünmemektedir. İnsanların içerisinden bu türlü duygu ve düşünceleri çıkarıp atma gibi bir durumda mümkün olmadığına göre, Ehl-i Beyt kavramını bir istismar aracı olmaktan çıkaracak birleştirici bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaktadır.

İnsanlardaki zihniyet değişimi, meşhur söylem ile "atomu parçalamaktan zor" olsa gerek. Zira önyargılar zihnimizi çepeçevre kuşatmış durumdadır. Ancak yine de çalışmamız boyunca ortaya koymaya çalıştığımız İslam dünyasının, Peygamber ümmetinin bugünkü durumuna da bakarak, farklı ve birleştirici bir bakış açısına ihtiyaç duyduğu gayet açık bir gerçektir.

Çalışmamızın bu bütünleştirici bakış açısı ihtiyacını doldurmasını, Ehl-i Beyt Kâbe Halkı yani "Kâbe'ye yönelen tüm muttaki müminlerdir" görüşünün tüm İslam Âlemi'nde yayılarak, İslam Tarihi boyunca, özellikle ve şiddetle, günümüzde duyulan birleştirici bakış açısı ihtiyacını karşılamak üzere kabul görüp Ümmet'in birliğine vesile olmasını temenni ediyoruz.

Elbette bizim sözümüz, bu konuda ilk söz olmadığı gibi tek ve son söz de olmayacaktır. Olması da düşünülemez. Ancak konunun anlaşılıp irdelenmesine bir parça olsun katkı sağlayabilirsek bizim adımıza bir bahtiyarlıktır. Gayret bizden, başarı Allah'tandır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Açıkel, Yusuf, *Kuran ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt, Nobel Yayın, Ankara 2009.*

Amiri, İmadüddin Yahya b. Ebibekir, *Behcetül Mehafil ve Buğyetül Emasil,* Medine ty.

Alusi, Mahmud Şükri, *Bülugu'l-Ereb fi Ma'rifeti Ahvali'l-Arap*, Beyrut ty.

Ayâşî, Muammed b. Mes'ûd, *et-Tefsiru'l-Ayâşî*, Tahran 1380.

Aycan, İrfan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye b. Ebi Süfyan*, Fecr Yayıncılık, Ankara 1990.

İlhan, Avni, *Mehdilik*, Beyan Yay., İstanbul 1993.

Aydın Mehmet, *Din Fenomeni*, Din Bilimleri Yay., Konya 1993.

Bakıllani, Ebu Bekir Muhammed b. Et- Tayyib, *Temhidül Evail ve Telhisü'd-Delail*, thk. İmamuddin Ahmed Haydar, Beyrut 1987.

Bagavi, *Mealimut Tenzil,* Darul Marife, Beyrut 1992.

Baybal, Sami, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*, Yediveren yay. Konya, 2002.

Belazuri, Ahmed b. Yahya b. Cabir, *Ensabül Eşraf,* thk: Süheyl Zekkar, Riyad Zirikli, Beyrut 1996.

Bozkurt, Nahide, *Oluşum Sürecinde Abbasi İhtilali,* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2000.

Brown, Francis. S. R. Driver. Charles, A. Briggs*, A Hebrew and English Lexion of the Old Testament,* The Clarendon Press, Second Edition, Oxford 1959.

Buhârî, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. El-Muğîre Ebû Abdillah, *Sahîhu'l Buhârî*, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3. Baskı.

Bursevi, İsmail Hakkı*, Kitabün Netice* II*,* İnsan Yay. İstanbul 1997.

Büyük Türkçe Sözlük, Komisyon, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1998.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri*, İstanbul 1992, c.1-18.

Cabiri, Muhammed Abid, *İslam'da Siyasal Akıl*, çev.Vecdi Akyüz, Kitabevi Yay., İstanbul 1997.

Cabirî, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Aklının Oluşumu*, çev. İbrahim Akbaba, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.

Cabiri, Muhammed Âbid, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, çev. B. Köroğlu, H. Hacak, E. Demirli, Kitabevi Yay, İstanbul 2000.

Chaney, Villiam, A. *The Cult of Kingship in Anglo-Saxon*, Manchester University Press, England 1970.

Cihan, Sadık*, Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*, Etüt Yay., Samsun 1997.

Dabbaşi, Hamid, *İslam'da Otorite*, Çev. Süleyman E. Gündüz, İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

Demir, Hilmi, *Mit Kozmos ve Akıl - Zerdüştlük Maniheizm Hıristiyan Gnostikler ve İslam*, Sarkaç Yay. Ankara 2011.

Demircan, Adnan, *Gadîr Hum Olayı*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

Demircan, Adnan, *İslam Tarihinin İlk Asrında İktidar Mücadelesi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996.

Develioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat,* Aydın Kitabevi, Ankara 1970.

Dineveri, İbn Vehb, *Tefsiru ibn Vehb,* thk. Ahmed Ferid, Darul Kütübil İlmiye, Beyrut 2003.

Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük,* İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as b.İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvud*, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3. Baskı.

Ebû Hâtim, er-Râzî, Ahmed b. Hamdan, *Kitâbu'z-Zîne fî Kelimeti'l-İslâmiyye el Arabiyye,* thk. Abdullah Sellâm es-Semerrâî, Bağdad 1988.

Eliade, Mircea, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi,* Çev. Ali Berktay, Kabalcı Yay., Ankara 2003, c. 1-3.

Elkoshi, Gedaliah, *Thesaurus Proverbiorum et-Idiomatum Latinorum,* The Magnes Press, The Hebrew University, Jerusalem 1981.

Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Eser Neşriyat, yrz. 1971, c. 1-10.

Esed, Muhammed, *Kuran Mesajı*, çev. C. Koytak- A. Ertürk, İşaret Yay. İst. 1996.

Evkuran, Mehmet, *Sünni Paradigmayı Anlamak (Bir Ekolün Politik ve Teolojik Yapılanması)*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.

Evkuran, Mehmet, *Ahlak Hakikat ve Kimlik - İslam Kelamında Ahlak Problemi,* Araştırma Yay., Ankara 2003.

Ezraki, *Ahbaru Mekke,* thk. Rüşdi Salih Melhes, Mekke 1983.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Kadiyanilik,* TDV Yay. Ankara 1994.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *İmamiyye Şiâsı*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1984.

Fığlalı, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi ve İslam Mezhepleri*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1999.

Firuzabadi, Seyyid Murtaza Hüseyni, *Fedailül Hamse Mines Sıhahis Sidde,* Beyrut 1982.

Firuzabadi, Muhammed b. Yakub, *Kamusu'l-Muhit*, Beyrut 1987.

Gustav, Mensching, *Dini Sosyoloji*, Çev: Mehmet Aydın, Damla Matbacılık, Konya 1993.

Gülen, M. Fethullah, *Fasıldan Fasıla 1*, Nil Yay., 3.Baskı, İstanbul 1995.

Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi,* İnsan Yayınları, İstanbul 1998.

Hâkim, Muhammed Takıyyül, *Sünnetü Ehlil Beyt,* Beyrut 1978.

Hâkim, Ebu Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nisaburi, *el- Müstedrek ale's Sahihayn*, Beyrut, ty., c. 1-4,

Hatipoğlu, M.Said*, Hilafetin Kureyşliliği, İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetçilik,* Kitâbiyât, *Ankara 2005.*

Halil b. Ahmed, Ebû Abdirrahman, *Kitabu'l-Ayn*, Beyrut 1988.

Heytemi, Ahmed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Hacer, *Savaikul Muhrika Ala Ehli Rafdi ve Dalali ve Zendeka,* thk: Abdurrahman b. Abdullah Türkî, Kamil Muhammed Harrad, Beyrut 1997.

İbn Habib, *Kitabu'l Munemmak,* Haydarabat 1964.

İbn Haldun, *Mukaddimetü İbn Haldun*, Beyrut, ty., c. 1-7.

İbn Hanbel, *Müsnedü Ehli'l- Beyt,* thk. Abdullah el-Leysi el-Ensari, Beyrut 1988.

İbn Hanbel, Ahmed b. *Müsned,* Müssesetul Kurtuba, Mısır, ty.

İbn Hişam, *Siretün Nebeviye*, thk. Mustafa Saka ve diğerleri, Kahire 1955.

İbn Kesîr, İmamuddin Ebû'l'l-Fida İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Mısır ty., c. 1-14.

İbn Kesir, *Tefsirul Kuranil Azim,* Daru Kahraman, İstanbul 1985.

İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Muslim ed Dineveri, *el imame ves-Siyase,* thk: Taha Muhammed ez- Zeyni, Beyrut, ty.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd er-Rebî'î el-Kazvînî, *Sünenu İbn Mâce*, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3. Baskı.

İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Cemâlüddin Muhammed b. Mükrim el-İfrikî el-Mısri, *Lisanu'l-Arap,* Beyrut 1990, c. 1-15.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakatu'l-Kubrâ*, Beyrut 1960, c. I-VIII.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *Kitabu't Tabakat*, nşr. Mittwoch-Sachau, Leiden,1917 c. 1-16.

İbn Tağriberdi, *Nücumuz Zahire fi Mülukil kahire,* Kahire ty.

İbn Teymiyye, Ahmet b. Teymiyye el-Harrani, *Minhacu's-Sünneti'n-Nebeviyye*, Mısır, Bulak 1322, c. 1-4.

İlhan, Avni, *Mehdilik*, Beyan Yay. İstanbul, 1993.

Kardavi,Yusuf, *İslam Hukukunda Zekat*, çev: İbrahim Sarmış, Kayıhan Yay., İstanbul 1984, c.1-2.

Kasımi, Muhammed Cemalüddin M*ehasinüt Te'vil,* Mısır 1959.

Keskin, Halife, *Şia İnanç Esasları*, Beyan Yay., İstanbul 2000.

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1993.

Kufi, Furat b. İbrahim, *Tefsir-i Furat el-Kufi*, Kum 1410.

Kummî, İbn Babeveyh*, el-İmâme ve't-Tabsıra mine'l-Hayre*, Beyrut 1985.

Kummi, Şeyh Abbas, *Müntehal Amal fi Tevarihin Nebeviyi vel-al,* Beyrut 1994.

Kurtubi, Ebu Abdillah Muhammed b. Ahmed, *El Camiu Li Ahkamil Kur'an,* Kahire 1967.

Kutlu, Sönmez, *İmam Mâturîdî ve Maturidilik*, Kitabiyat Yay., Ankara 2003.

Küçük, Abdurrahman, *Dönmeler ve Dönmelik Tarihi*, Hamle Bas. Yay. Çetin Ofset, İstanbul 1983.

Makrizi, Takiyuddin Ahmed b. Ali, *Ma'rifetu ma Yecibu li Ali'l-Beyti'n Nebviyyi Minel Hakki Ala Men Adahum Nebevi*, Daru Zülfikar, Beyrut ty.

Mâlik, b. Enes Ebû Abdullah el-Asbahî, *Muvatta*, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Mısır ty, c. 1-2.

Meclisi, Muhammed Bakır, *Biharul Envar,* Beyrut 1983.

Muhibbüddin et-taberi, Ahmed b. Abdillah, *zehairul ukba fi menakıbi zevil kurba,* Mısır, ty.

Mukatil b. Süleyman, *Tefsiru Mukatil b. Süleyman*, thk. Ahmed Ferid, Daru'l Kütübi'l İlmiye, Beyrut 2003.

Muğniyye, Muhammed Cevat, *Tefsirul Kâşif,* Beyrut 1969.

Musevi, Abdül Hüseyn Şerafüddin, *Kelimetül Ğarra fi Tafdiliz Zehra,* Necef 1967.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, *Sahîhu'l-Müslim*, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3. Baskı.

Onat, Hasan, *Emeviler Devri Şii Hareketleri ve Günümüz Şiiliği,* T.D.V. Yayınları, Ankara 1993,

Öz, Mustafa, *İmamiyye Şiasında Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, M.Ü.İ.F. Yay, İstanbul 1995.

Özdeş, Talip, *Maturidinin Tefsir Anlayışı,* İnsan Yay. İstanbul 2003.

Paret, Rudi *Kur'an Üzerine Makaleler*, Çev: Ömer Özsoy, Bilgi Vakfı Yay. Ankara 1995.

Razi, Fahreddin, *Mefatihul Gayb,* Darul Fikr, Beyrut, 1994.

Sarıçam, İbrahim, *Emevi Haşimi ilişkileri*, TDV Yay., Ankara 1997.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Sidre Yay., Samsun 1997.

Sarıtoprak, Zeki, *İslam İnancı Açısından Nuzulü İsa Meselesi*, ÇağlayanYay., İzmir 1997.

Sealibi, *El-Cevahirul Hisan Fi Tefsiril Kuran,* Muessesetul Âlemi lil Matbuat, Beyrut, ty.

Savaş, Saim, *16. Asırda Anadolu'da Alevilik*, Vadi Yay. Ankara 2002.

Tabatabai, Muhammed Hüseyin, *El-Mizan Fi Tefsiril Kur'an,* Matbuatı İsmailiyyan, II. Baskı, Beyrut 1973.

Taberani, Ebu'l Kasım Süleyman b. Ahmed et Taberani, *el Mu'cemu'l Kebir,* thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefi, yrz., 1948. c. 1-14

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiul Beyan an Te'vilil Kur'an,* Kahire 1954.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Târihu'r Rusul ve'l-Muluk*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1998, c. 1-13.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Târihu'l Umem ve'l-Muluk*, thk. Muhammed Ebul Fadl İbrahim, Beyrut 1960.

Tabersi, Ebu Ali Fadl b. Hasen el-fadl, *Mecmeul Beyan Fi Tefsiril Kur'an,* Beyrut 1997.

Tabersi, Ebu Ali Fadl b. Hasen el-fadl, *Cevamiu'l-Cami*, Müessesetun Neşril İslami, Kum 2000.

Tusi, Ebu Cafer Muhammed b. Hasen, *et-Tıbyan fi Tefsiril Kur'an,* Necef 1960.

Tusi, Ebu Cafer Muhammed b. Hasen, *et-Tıbyanu'l-Cami li ulumi'l-Kuran,* thk. Ahmed Habib Kasir el-Amili, Daru İhyau't-Turasil Ârabi, Beyrut ty.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *Sünenü-Tirmizî*, Daru's-Selâm, Riyâd 2000, 3.Baskı.

Uyar, Mazlum, *İmâmiyye Şiâsı'ında Düşünce Ekolleri (Ahbârilik)*, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2000.

Varol, M. Bahaüddin, *Ehl-i Beyt - Kavramsal Boyut,* Yediveren Yay. Konya 2004, 1. Baskı.

Watt, Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev: E. Ruhi Fığlalı, Umran Yay., Ankara 1981.

Weber, Max, *Sosyoloji Yazıları*, Çev: Taha Parla, Hürriyet Vakfı Yay., İstanbul 1993.

Ya'kubi, Ahmed b. Ebi Yakub b. Cafer b. Vehb., *Tarihu-l Yakubi*, Beyrut 1992.

Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hrıstiyanlık*, Nil Yay. İzmir 1996.

Zemahşeri, *El-Keşşaf,* Darul Kitabil Ârabi, Beyrut, 1978.

Makaleler

Adak, Abdurrahman, "Güneydoğu Anadoluda Seyyidler", *Marife Dergisi,* Konya 2004, Yıl 4, Say. 3, ss. 383-395.

Asifi, Muhammed Mehdi, *"*Tathir Ayeti Üzerine*", Ehl-i Beyt Mesajı*, İstanbul 1995, Say. 7, ss. 7-20

Bozan, Metin, "Şiî Fırkaların Tasnifi (Nispet Edildikleri İmamlar Ekseninde Bir Deneme)" *Dicle ÜİFD*, Diyarbakır 2004, c. 6, Say. 1, ss. 21-37.

Bozkurt, Nahide, "Abbasilerde İktidarın Meşruiyeti Üzerine Bir Analiz", İ*slami-yat Dergisi, Ankara 2000,* c. 3, Say. 3, ss. 147-158.

Çelebi, İlyas, "Kıyamet Alametleri İçinde Mehdi İnancının Yeri", *İslam Dergisi*, İstanbul 1996, Say. 1, ss. 22-24.

Duman, M. Zeki, "Tefsirin Temel ilkeleri Çerçevesinde Kur'an-ı Kerim'de Ehl-i Beyt'' *Marife Dergisi,* Konya 2004, Say. 4, ss. 7-36.

Duman, M. Zeki, "Kuran'ı Kerim'de Ehl-i Beyt*", Erciyes Üni. İlahiyat Fak. Dergisi*, Kayseri 2001, Say. 11, ss. 37-58.

Dölek, Adem, "Sakaleyn Hadisi ve Değerlendirilmesi", *Marife Dergisi*, Konya 2004, Say. 3, ss. 149-173.

Evkuran, Mehmet, "Peygamber, Karizma ve Siyasal Otorite", *İslami İlimler Dergisi,* Çorum 2006, Yıl 1, Say. 1, ss. 51-67.

Evkuran, Mehmet, "Siyasal Kültürümüzün Teolojik Kökenleri ve İktidar Tahayyülü", *İslâmiyât Dergisi*, Ankara 2005, Cilt 8, Say. 3, ss. 27-50.

Fevzi, Faruk Ömer, ''Ehl-i Beyt Kavramı Üzerine'', çev. M. Bahaüddin Varol, *SÜİFD*, Konya 1999, Say. 9, ss. 397-404.

Fığlalı, E. Ruhi, "Ali", *DİA*, İstanbul 1989, c. 2, ss. 371-374; M. Yaşar Kandemir, c. 2, ss. 375-378.

Fıglalı, E. Ruhi, "Hasan", *DİA*, İstanbul 1997, c. 16, ss. 282-285.

Fıglalı, E. Ruhi, "Hüseyin", *DİA*, İstanbul 1998, c. 18, ss. 518-521; İlyas Üzüm, c.18, ss. 521-524.

Gülen, Fethullah, *"Meryem Suresi 17. Ayet Yorumu"* 2006, Kaynak: http://tr.fgulen.com/content/view/1568/98, (Erişim tarihi: 15 Kasım 2013).

Hatiboğlu, M. Said, "İslam'da İlk Siyasi Kavmiyetcilik Hilafetin Kureyşiliği", *AÜİFD,* XXIII, Ankara 1978, ss. 121-213.

Kutlu, Sönmez, "Ehl-i Beyt Sembolik Kapitalinin Tarihi Süreç İçerisinde Semerelendirilmesi", *İslâmiyât*, Ankara 2000, c. 3, Say. 3, ss. 99-120.

Makrizi, Ali, "Ehl-i Beyt'in Fazileti" Çev. Mahfuz Söylemez, *AÜİFD*, XLIII, Ankara 2002, Say. 2, ss. 413-447.

Okumuş, Mesut, "Şiî ve Sünnî Müfessirlerin Ehl-i Beyt'le ilgili Bazı Ayetlere Yaklaşımları Üzerine", *Marife Dergisi*, Konya 2004, Yıl 4, Say. 3, ss. 211-233.

Öz, Mustafa, Gâliyye", *DİA*, İstanbul 1996, c. 13 ss. 333-337.

Öz, Mustafa, "Ehl-i Beyt" *DİA*, İstanbul 1994, c. 10, ss. 498-501.

Öz, Mustafa, "Mehdilik", *DİA*, İstanbul 2005, c. 28, ss. 384-386.

Özafşar, Mehmet Emin, "Polemik Türü Rivayetlerin Gerçek Mahiyeti",*İslamiyat Dergisi*, Ankara 1998, c. 1, Say. 3, ss. 19-48.

Özdemir, Metin, "Mutezile'nin Hz. Hüseyin'in İmametine Yaklaşımı", *Din Bilimleri*, Sivas 2010, c. 3, s. 123-136

Paret, Rudi, "Der Plan einer neuen leicht Kommentierten wissenschaftlichen Koranübersetzung" *Orientalische Studien*, Leiden 1935, s. 127-130

Sarıcık, Murat, "Seyyidlerle ilgisi açısından Ahzab 33. Ayet ve Tarihi Tesirleri", *Atatürk Üni. İlah. Fak Dergisi,* Erzurum 1993, Say. 11, ss. 183-210.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, "Mehdi", *DİA*, İstanbul 2005, c. 28, ss. 369-370.

Sarıtoprak, Zeki, "Ehl-i Sünnet İnancına Göre Mehdilik Meselesi", t.y., Kaynak: http://www.enfal.de/mesele5.htm, (Erişim Tarihi:8 Ekim 2013).

Sharon, Moshe, "The Umayyads as Ahl al Bayt*", Jerusalem Studies in Arabic and Islam*, 1991, Say. XIV, ss. 114-152.

Sharon, Moshe, "Ehl-i Beyt- Ev Halkı" çev: Cem Zorlu, *Marife Dergisi,* Konya 2004, Yıl 4, Say. 3, ss. 341-353.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, "Osmanlılarda Nakibül Eşraflık", Yay haz: Ali Dadan, *Marife Dergisi,* Konya 2004, Yıl 4, Say. 3, ss. 451-458.

Üzüm, ilyas, "Soruşturma", *Marife Dergisi*, Konya 2004, Yıl 4, Say. 3, ss. 421-22.

Wensinck, A.J. “Mesih”, *İ.A*., İstanbul 1960, c. 8, ss. 124-127.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Mehdi”, *DİA*, İstanbul 2005, c. 28, ss. 372-373.

Zorlu, Cem, “Abbasi Devletinin Meşruiyeti Problemi Çerçevesinde Mansur İle Muhammed Nefsu’z Zekiyye’nin Karşılıklı Yazdıkları Mektupların Analizi”, *Akademik Araştırma Dergisi,* Konya 2001,Yıl.1, Say.1, ss. 5-24.